ΑΘΗΝΑ, 16 ΜΑΡΤΙΟΥ 1928

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΑΙ: ΚΩΣΤΗΣ ΜΠΑΣΤΙΑΣ
ΒΑΣΙΛ. ΜΑΛΑΤΑΚΗΣ

ΔΗΛΩΣΗ

Ἀπὸ τῆς 1ης Ἀπριλίου ἐ. ἔ. τὰ γραφεῖα τῶν «Ἑλληνικῶν Γραμμάτων» μεταφέρονται εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 29 οἴκημα τῆς ὁδοῦ Μάγερ (Πλατεῖα Βάθης)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΓΥΖΗΣ
ΕΛΛΗΣ ΛΑΖΑΡΙΔΗ: ΨΑΡΑΔΕΣ (Τέσσερις εἰκόνες)
Γ. Ν. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ: Ο ΜΑΝΙΑΤΙΚΟΣ ΓΑΜΟΣ (Λαογραφ. μελέτη)
Κ. ΚΑΡΘΑΙΟΥ: ΕΝΑΣ ΠΑΡΕΞΗΓΗΜΕΝΟΣ
Δ. ΜΕΡΕΣΚΟΒΣΚΗ: ΑΝΘΗ ΤΗΣ ΜΠΟΥΡΖΟΥΑΖΙΑΣ (μετάφρ. Γ. Ν. Πολίτη)
ΘΩΜΑ ΧΑΡΝΤΥ: ΤΑ ΟΣΑ ΕΙΔΕΞΟ ΒΟΣΚΟΣ (μετάφρ. Κ. Καρθαίου)

ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ

Στοχασμοὶ παράταιροι (Πέτρου Χάρη: Ἡ Διαφήμιση)—Λόγια καὶ πράγματα—Γύρω ἀπὸ τὰ βιβλία (Β. Ρώτας)—Τὸ θέατρο (Π. Χάρης)—Παιδαγωγικὰ (Μ. Παπαμαῦρος)—Ξένη πνευματικὴ Ζωὴ (Φ. Δέλγερ)—Πολιτικὸ δεκαπενθήμερο (Κ. Μπαστιᾶς)—Οἰκονομικὸ δελτίο (Τοαπεζιτικὸς)—Γράμματα πρὸς τὴ σύνταξη—Βιβλιογραφικὸ δελτίο—Μαργαριτάρια ἀπὸ παντοῦ.

ΧΡΟΝΟΣ Β' — ΤΟΜΟΣ Β'

7

ΓΡΑΦΕΙΑ ΧΑΡΙΣΣΗΣ 3
(πάροδος Μιχαὴλ Βόδα)

ΤΟ ΦΥΛΛΟ—ΔΡ. 6

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ

ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ

ΜΕΓΑ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ

!!! ΖΗΤΗΣΑΤΕ ΟΡΟΥΣ ΑΠΟΚΤΗΣΕΩΣ !!!

ΜΕΓΑ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΟΝ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΟΝ

Μεγάλη Ἑλληνικὴ ἔκδοσις ἐπὶ τῇ βάσει τῶν σοσιαλιστικῶν καὶ φιλοσοφικῶν Λεξικῶν τῆς Εὐρώπης.— Ἄρθρα εἰδικῶν δι' ὅλας τὰς λέξεις τῆς κοινωνιολογικῆς ἐπιστήμης.—Βιογραφικαὶ σημειώσεις καὶ περιλήψεις τῶν ἔργων τῶν κορυφαίων σοσιαλιστῶν καὶ φιλοσόφων ὅλου τοῦ κόσμου.

Ἀπαραίτητον διὰ τοὺς ἐπιστήμονας, τοὺς πολιτευομένους, τοὺς σπουδαστὰς καὶ πάντα διανοούμενον.

Τόμοι τρεῖς δρχ. 300
εἰς 3 δόσεις τῶν 100 δρχ.

" ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΝ "
ΔΙΕΘΝΕΣ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΓΩΝΙΑ ΟΔΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΟΜΗΡΟΥ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
= ΟΔΟΣ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ 3 =

ΧΡ. ΓΑΝΙΑΡΗ

1 Βίλσερ	Ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος.	Δρ.	25
2 Μπέρκσον	Φαντάσματα καὶ ὄνειρα.	»	20
3 Τίμερικ	Ἀφροδίσιος ἠθική.	»	30
4 Σμὶθ	Ἡ φιλοσοφία τῆς ἡδονῆς.	»	20
5 Λίππς	Ἡ ἐλευθερία τῆς βουλήσεως.	»	30
6 Τρότσκυ	Ἡ ζωὴ τοῦ Λένιν.	»	35

Σημ.— Εἰς τοὺς ἀγοράζοντας ὅλην τὴν σειρὰν στέλλονται ἀντὶ 150 δραχ. ἐλεύθερα ταχ. τελῶν.

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ **ΖΗΚΑΚΗ**

ΝΕΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Λούβαρη : Νίτσε-Ὁ προφήτης μιᾶς νέας θρησκείας.
» Ἡ θρησκεία τοῦ Βάγνερ.
» Ἀπὸ τὴν χώραν τῶν χιλίων λιμνῶν καὶ τῶν παραμυθιῶν (ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴ Φιλανδία).
Σαίξπηρ.: Χειμωνιάτικο παραμῦθι μετάφρ. Κέντ. Οἰκονομίδου.
Σ. Προκοπίου: Ἕλλην εἰς τὰ ἄδυτα τοῦ Ἰσλάμ.
Παναγιωτοπούλου : Γεν. Ἱστορία τῆς Τέχνης (Τ. 3)
Εὐστρατίου : Αἱ τράπεζαι.
Δ. Ροδίου : 30 τραγούδια τετραφώνων χορῶν ἀνδρῶν.

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ

Γ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
ΣΤΑΔΙΟΥ 42

ΑΙ ΚΑΛΥΤΕΡΑΙ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑΙ · ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΑΙ ΚΑΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ
Τὸ ἀριστούργημα τοῦ Ντοστογιέφσκη

Ο ΗΛΙΘΙΟΣ

Τόμοι 1 —4 Δραχ. 60

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΤΟΜΟΣ ΑΒ' ΑΡΙΘ. 57 — 16 ΜΑΡΤΙΟΥ 1928

Ν. ΓΥΖΗ : ΚΟΜΜΑΤΙ ΑΠΟ ΤΟ ΘΡΙΑΜΒΟ ΤΗΣ ΒΑΥΑΡΙΑΣ

ΑΘΗΝΑΣ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΓΥΖΗΣ

Ὁ Νικόλαος Γύζης, ποὺ ἡ ἔκθεση τῶν ἔργων του ἀνοιξε στὸ μέγαρο Σλῆμαν τὶς τελευταῖες τοῦτες μέρες εἶναι ὁ πιὸ σπουδαῖος ἀνάμεσα στοὺς τεχνίτες, γλύπτες καὶ ζωγράφους τῆς σύγχρονης Ἑλλάδας καὶ γεννήθηκε στὴν Τῆνο, τὶς 27 Φεβρουαρίου τοῦ 1842. Πολὺ μικρὸς μπῆκε στὸ Μετσόβειο Πολυτεχνεῖο, καὶ μετὰ ἑφτὰ χρόνια στάλθηκε μὲ ἔξοδα τῆς Εὐαγγελίστριας τῆς Τήνου νὰ σπουδάσει στὴν Ἀκαδημία τοῦ Μονάχου. Ἐκεῖ μαθήτεψε κοντὰ στὸν Πιλότυ, ποὺ γρήγορα ἐκτίμησε τὴν ἰδιοφυΐα του καθὼς καὶ τὸ χαρακτῆρα του. Ὅλη του τὴ ζωὴ τὴν πέρασε στὴ Γερμανία, ὅπου τιμήθηκε ὅπως τοῦ ἄξιζε. Στὴ Διεθνῆ ἔκθεση τῶν Καλῶν Τεχνῶν τοῦ Μονάχου πῆρε τὸ Α΄ Βραβεῖο, καὶ τέλος ἀξιώθηκε νὰ διορισθεῖ στὰ 1882 καθηγητὴς τῆς Ἀκαδημίας, ὅπου δίδαξε ἴσαμε τὸ θάνατό του, δηλαδὴ στὰ 1900. Ἔργα του βρίσκονται στὴν Πινακοθήκη τῆς Δρέσδης καὶ σὲ πολλὲς ἰδιωτικὲς συλλογὲς τῆς Εὐρώπης. Στὴν Ἑλλάδα, ἐκτὸς τῆς Πινακοθήκης, λίγα ἔργα του ἔχουν μερικοὶ φιλότεχνοι, καὶ νεανικὲς τοιχογραφίες του βρίσκουνται στὸ Χαϊδάρι.

Στὰ πρῶτα ἔργα του δουλεύει κατὰ τὸ ὕφος τῆς σχολῆς τοῦ δασκάλου του, πέρνοντας θέματα εἴτε ἀπὸ τὴ βαυαρικὴ ζωή, ὅπως στὴν «Ἰατρικὴ ἐξέταση τῶν σκύλων», στὸν «Παποῦ», στὸν «Κουρέα», στὴν «Ἀγγελία τῆς νίκης τοῦ Σεδὰν σ' ἕνα βαυαρικὸ χωριό», εἴτε ἀπ' τὴν Ἱερὰ Ἱστορία, ὅπως στὸ «Ὄνειρο τοῦ Ἰωσὴφ» καὶ στὴν «Ἰουδὴθ». Ἔκαμε κ' ἕνα ταξεῖδι μαζὶ μὲ τὸ Λύτρα στὴ Σμύρνη καὶ σὲ ἄλλα μέρη τῆς Ἀνατολῆς, κι' ἀπὸ κεῖ πῆρε πολλὰ ὡραῖα σχέδια ἀπὸ τύπους τούρκικους, κ' ἐνεπνεύσθηκε «Τὸν Κλεφτοκοττᾶ τῆς Σμύρνης» «Τὸ Παιδομάζωμα» καὶ μερικὰ ἄλλα.

Ἐφ' ὅσον ἐλευθερώνεται τεχνικὰ ἀπὸ τὴν τεχνοτροπία τοῦ Πιλότυ, κ' ἡ προτίμησή του στρέφεται σὲ θέματα παρμένα ἀπ' τὴν ἑλληνικὴ ζωή. Σὲ τούτη τὴν περίοδό του ζωγράφισε τὴν ἠθογραφικὴ σειρὰ ποὺ περιλαμβάνει «Τὸ Τάμα» (σὲ τρεῖς παραλλαγές), «Τὸ Ξομολόγημα», «τ' Ἀραβωνιάσματα τῶν παιδιῶν», «τὴν Ἑλληνικὴ Ἀποκριά», «τὸ Μικρὸ Σοφό», «τὸ Παραμῦθι τῆς Γιαγιᾶς», «τὸ Κρυφὸ Σκολειό» κ.λ.π. Τὰ ἔργα αὐτὰ σημειώνουν ἐξαιρετικὴ ἱκανότητα στὴ σύνθεση, θαυμαστὴ ἀρτιότητα σχεδίου, καὶ ἁπλοποίηση στὴν ἐκτέλεση. Ἡ ἁπλοποίηση αὐτὴ προχωρεῖ, καὶ παράλληλμὲ τὴν τεχνικὴ τελειοποίησή του καὶ οἱ συλαλήψεις του λεπτύνονται καὶ τείνουν νὰ ἐξαϋλωθοῦν, ὡς ποὺ στὸ τέλος οἱ μορφὲς πέρνουν χαρακτῆρα συμβολικόν. Τοῦτο τὸ μέρος τοῦ ἔργου του θεωρεῖται καὶ τὸ πιὸ ἀξιόλογο. Ἡ μετάπτωση αὐτὴ ἔγινε φυσιολογικά, μὲ σταθμοὺς εὐδιάκριτους καὶ σταθερούς, ὅπως στὸν Ἰταλὸ Σεγκαντίνι.

Τὰ ἔργα ποὺ γεφυρώνουν τὴ μιὰ ἐποχὴ μὲ τὴν ἄλλη, παρ' ὅλη τὴν εὐγένεια τῶν προσώπων ποὺ τείνουν νὰ πάρουν διακοσμητικὴ μορφὴ καὶ κάποια ἱερατικότητα στὶς τάσεις καὶ στὶς κινήσεις, διατηροῦν ἐν τούτοις ἀκόμα πολλὰ στοιχεῖα τῆς ἀκαδημαϊκῆς σχολῆς ποὺ τὰ μποδίζουν νὰ πάρουν καθαρὸ ρυθμὸ καὶ νὰ ἀναδειχθεῖ ἡ γραμμή τους. Τέτια εἶναι π. χ. «Τὸ Ναύπλιο», «ἡ Ἱστορία», «ἡ Ἁρμονία», «Ἔρως καὶ ψυχή», «ἡ Ἀράχνη». «τὸ Πνεῦμα τοῦ Πόνου», «ὁ Ὀλυμπιονίνης», «Ἀγὼν πτήσεως τῶν πνευμάτων τῆς τέχνης», «Ἐαρινὴ συμφωνία», «ἡ Δόξα τῶν Ψαρῶν», κλπ.

Στὴν τελευταία του περίοδο ἡ σύνθεση καταντᾶ ἐντελῶς ἁρμονικὴ καὶ ἰσορροπημένη, οἱ φόρμες σταθερές, οἱ μορφὲς ἐξαϋλώνονται ὁλότελα, ὁ ρυθμὸς διέπει ἀβίαστα τὶς κινήσεις, τὰ σύμβολα ἀποκτοῦν γνησιότητα, καὶ μαζὶ ἡ τεχνικὴ φτάνει σὲ ἀνώτερο ἐπίπεδο καὶ στὸ χρῶμα. Ἔργα αὐτῆς τῆς ἐποχῆς εἶναι «τὸ Δίπλωμα τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγώνων», «Θεωρία καὶ Πράξη», «ἡ Ἄνοιξη», «ἡ Ἀποθέωση τῆς Βαυαρίας», «τὸ λάβαρον τοῦ Πανεπιστημίου», «ὁ Νέος Αἰών», «ὁ Ἀρχάγγελος τῆς Ἀποκαλύψεως», κλπ.

Ἐκτὸς τῶν συνθέσεών του ἐξετέλεσε καὶ μερικὲς προσωπογραφίες τῶν παιδιῶν του καὶ τῆς γυναίκας του, λαμπρὰ δείγματα στὸ εἶδος αὐτό. Ἐξαιρετικὴ ἀξία ἔχουν τὰ σχέδια του κι' οἱ σπουδές του, πολλὲς φορὲς ἀνώτερα ἀπ' τοὺς ἐκτελεσμένους πίνακές του.

Ὁ Γύζης στάθηκε ἕνας καλλιτέχνης λεπτός, πολὺ εὐαίσθητος, ἀλλὰ μαζὶ καὶ τεχνίτης προικισμένος μὲ γερὰ χαρίσματα ἐκτελεστοῦ. Μερικὰ ἀπὸ τὰ ἔργα του εἶναι ἀδύνατα, μὲ μιὰ κομψότητα αἰσθηματικὴ καταδικασμένη ἀπ' τὴν ἀληθινὴ τέχνη, μὲ σύμβολα περισσότερο φιλολογικὰ παρὰ ζωγραφικά, ὅπως εἶναι «τὸ Πνεῦμα νικᾶ τὸν θάνατο» «Ἔρως καὶ ψυχή», «Ἐαρινὴ συμφωνία», «Ἀγὼν πτήσεως τῶν πνευμάτων» κ' ἕνα-δυὸ ἄλλα. Ἐκεῖ ὅμως ποὺ ἡ σύλληψή του εἶναι γνήσια ζωγραφική, φιλοτεχνεῖ καλλιτεχνήματα σωστά, στολισμένα μὲ σπάνια χαρίσματα, καὶ μὲ μοναδικὴ λεπτότητα, ποὺ δείχνουν τὴ φωτεινὴ ἑλληνικὴ κληρονομιὰ ποὺ εἶχε μέσα του Κ' οἱ μικρὲς αὐτὲς ἀδυναμίες ποὺπαμε παραπάνου πρέπει νὰ ἀποδοθοῦν περισσότερο στὴν ἐποχή του καὶ στὸ περιβάλλον πόζησε καὶ μορφώθηκε, ποὺ ἴσια ἴσια φάνηκε ἱκανὸς νὰ τὰ νικήσει καὶ νὰ λευτερωθεῖ, δίνοντας τὸ ρυθμὸ τῆς ψυχῆς του καὶ τῆς φυλῆς του. Ἂν λογαριάσει κανεὶς πὼς βγῆκε μεσ' ἀπ' τὴ γέρικη ἐκείνη Ἀκαδημία τοῦ Πιλότυ διατηρῶντας τόση δροσιά, καὶ πὼς ὕστερα ἀπὸ ἕνα τέτοιο ξερὸ καὶ κοντόφωτο μαθήτευμα στάθηκε ἱκανὸς νὰ δώσει τόσο ψυχικὸ φῶς στὰ ἔργα του, καὶ νὰ πιάσει σύμβολα, τότε θὰ μπορέσει νὰ τὸν κρίνει δίκαια καὶ θὰ τὸν τιμήσει σὰν ἕναν ἀπὸ τοὺς λίγους τεχνίτες ποὺ γνωρίσανε τὴ νίκη στὴ Γερμανία κατὰ τὴν ἐποχή του. Γιατί, μολονότι τὸ ἔργο του δὲν εἶναι ἔργο μεγάλου δημιουργοῦ, μολαταῦτα, τόσο ποὺ εἶναι, εἶναι γνήσιο, χωρὶς ἐκεῖνες τὶς ὑπερβολές, τὶς βαναυσότητες εἴτε τοὺς ἐγκεφαλισμοὺς ποὺ χαντακώσανε ὅλους σχεδὸν τοὺς γύρω του ἡμερόβιους ἐνδόξους, ἀπὸ τὸν Δέφρεγγερ καὶ τὸν Λέφτς, ἴσαμε κι' αὐτὸν τὸν Στοὺκ κ' ἴσως καὶ τὸν Κλίγκερ.

Μὰ καὶ ὡς ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ σταθεῖ γιὰ τοὺς Ἕλληνες συντεχνίτες του ὡς τὸ παράδειγμα τοῦ εὐγενικοῦ ἰδεολόγου, ποὺ δὲν γίνεται χωρὶς τὴ σεμνότητα καὶ τὴ διάκριση, χωρὶς τὸ βαθὺ σεβασμὸ στὶς ἰδέες καὶ στοὺς ὁμοίους του. Ὁ Γύζης μᾶς δίνει τὸ μέτρο καὶ στὴν τέχνη του καὶ στὴ ζωή του, δηλαδὴ ὅ,τι ἀκριβῶς λείπει ἀπ' τὴν ἐποχή μας.

ΕΛΛΗΣ ΛΑΖΑΡΙΔΗ

ΨΑΡΑΔΕΣ

Τέσσερις εἰκόνες

1. Πρωΐ.

Στὴν ἀκρογιαλιά, ἀπάνω στὰ βότσαλα εἶναι τὸ σπιτάκι τετράγωνο καὶ ἄσπρο. Κι' ἐκεῖ ἐμπρὸς ἀραγμένο τὸ καΐκι, σάπιο καὶ κάνουν χλὰπ χλὰπ τὰ νερὰ μέσα του.

Βγῆκ' ἡ μάννα στὴν πόρτα μὲ τὸ μωρὸ κρεμασμένο στὸ φουστάνι της καὶ τίναζε ἕνα παλιοτσούβαλο. Τὸ κορίτσι, ὡς 12 χρονῶν, ἦταν στὸ γιαλὸ κι' ἔτριβε ἕνα πιάτο καὶ μιὰ τσουκάλα μ' ἄμμο νὰ βγοῦν τὰ λάδια. Τὸ φουστάνι της πιασμένο στὰ γόνατα κι' ἕνα ἄσπρο μαντῆλι στὸ κεφάλι, γιατὶ τὴν εἶχαν κουρεμένη γιὰ τὴν ψείρα.

— Ἔλα, μωρὴ Κατίνα, νὰ μαζώξεις δυὸ σανιδάκια γιὰ τὴ φωτιά.

— Τώρα καλέ, σάμπως κάθομαι!

— Ὀγρήγορα καὶ θἀρτεῖ ἐκεῖνος ἀπ' τὴν ἀγορά, μωρή!

Ἕνα ἀγοράκι λιγνό, κουρελιασμένο τριγύριζε πέρα πέρα.

— Βρὲ Νώττη, ἔλα βρὲ στὸ μωρὸ κι' ἐσύ, νὰ νετάρω ἀπ' τὴ δουλειά κι' ἐγὼ βρέ!

Σήκωσε τὸ παιδὶ δυὸ ματάκια μισοκλειστὰ ἀπ' τὸν πολὺ ἥλιο καὶ μιὰ μύτη ξεφλουδισμένη:

— Ἄσεμε καλέ, τώρα ὅτι θὰ πήγαινα νὰ κουλιουμπήσω.

— Βρὲ ἔλα βρὲ στὸ παιδὶ ποὺ κλαίει, νὰ τὸ κουνήσεις, θὰ φᾶς ξύλο πάλε.

Ὁ Νώτης πέταξε μιὰ σπιθαμὴ παντελόνι ποὺ εἶχε κι' ἕνα ποκάμισο κουρέλι, φίλησε τὸ φυλαχτό του καὶ μιὰ καὶ δυὸ μέσα. Ἔπεσε, κλωτσοῦσε, φύσαγε κι' ἂς φώναζε ἡ μάννα.

— Κοίτα, μωρ' Κατίνα, κοίτα με! Πάω βουτιὰ ἀπ' τὸ καΐκι. Ὄ-πα!

Φλούπ! καὶ τιναζότανε πάλι ἀπάνω, τίναζε καὶ τὸ κεφάλι φτοὺ φτού.

— Ἄϊντε μιὰ καὶ γιὰ σένα. Ὄ-πα!

Ἄφησε καὶ ἡ Κατίνα τὸ πιάτο καὶ διασκέδαζε:

— Μὲ τὸ κεφάλι, βρὲ Νώττη, νὰ τὴ δόσεις, κι' ἀπὲ μὲ τὰ πόδια πέφτω κι' ἐγώ!

— Μὲ τὸ κεφάλι, μωρή, ἀμὴ θὰ κτυπήσω!

— Ἀμὴ οἱ ἄλλοι πῶς πέφτουνε βρέ; Δὲ χτυπᾶνε κεῖνοι.

— Νὰ κι' ἐγώ μωρή, νά!

Πέφτει μὲ ζαρωμένα τὰ πόδια μὲ μισὴ καρδιὰ καὶ πέφτει στὴν κοιλιά.

— Φτού, χχτ! ὄχου μαννούλα μου, ἡ κοιλίτσα μου!

Ξεκαρδίζεται ἡ Κατίνα.

— Τὶ γελᾶς, μωρή! Κεῖνοι, μωρή, ποὺ πέφτουνε εἶναι μεγάλοι.

— Μεγάλος ὁ Παντελῆς ὁ Σκάρτσος, μεγάλος ὁ Γιωργῆς τῆς Ροφοῦς, μεγάλος ὁ Λιᾶς; Ἐσύ 'σαι πιὸ μεγάλος βρέ.

— Ἄϊντε, μωρή, ὅσο νογᾶς ἐσύ; Κοίτα με, σὺ καλ' μάννα, ἔ μάννα, νὰ στὰ βαθειά!

Χαμογελοῦσε κι' αὐτή. Φάνηκε στὸ δρόμο ἕνας ψαρᾶς σκυφτὸς καὶ μπαλωμένος μὲ τὸ καρβέλι στὸ χέρι.

—Νὰ βρέε, ὁ πατέρας!

Καὶ χαμηλότερα γιὰ νὰ μὴν ἀκούει ὁ ἄντρας: θἄρτεις ὄξω βρὲ ἤ...

Ὁ Νώτης πηδῶντας μέσ' στὸ νερό, τρεχάλα κι' ὄξω, πέρασε τὰ κουρέλια του καθὼς γιάλιζε βρεγμένο τὸ κορμάκι του, χώθηκε στὸ σπίτι καὶ βίρα τὴν κούνια μὲ τὸ μωρὸ κούνημα. Ἡ Κατίνα παράτησε τὸ πιάτο καὶ βρέθηκε νὰ μαζεύει ξυλάκια, βγαλμένα ἀπ' τὴ θάλασσα στὰ βότσαλα, γιὰ τὴ φωτιά.

—Χαΐντε ἐλάτε δῶ τώρα, φώναξ' ὁ πατέρας. Φέρ' τὰ ξύλα, μωρή!

Μπῆκε μέσα.

—Βάλ' κάνα πουρνάρι στὴ φωτιά, μωρ' Κυριακοῦλα, ἔφερα δυὸ ρέγγες.

—Χάϊ κάτσε τώρα νὰ φᾶμ' ψωμί, εἶπ' ἡ μάννα στὸ Νώτη ποὺ βίρα καὶ κουνοῦσε τὸ μωρό, κόντευε νὰ τοῦ ταράξει τὸ αἷμα. Δό μου τὸ σουγιά σου καλέ.

Ἄνοιξε τὸ σουγιὰ ἐκεῖνος, τὸν σκούπισε

ἔτσι κι' ἔπειτα ἔτσι στὸ πανταλόνι του καὶ στρωθήκανε, κάναν σταυρὸ καὶ φάγανε.

2. Βασίλεμα

Ὁ πατέρας, ὄξ' ἀπὸ τὴν πόρτα καθισμένος μὲ τὰ πόδια ἁπλωμένα καὶ μέσ' τὰ πόδια τὸ πανέρι, ξέμπλεγε παραγάδια.

— Φέρ' τὰ φελὰ, βρὲ, νἂν' ἕτοιμα γι' αὔριο, φέρ' καὶ τὸ καμάκι γι' ἀπόψε.

Σηκώθηκε ἀργὰ ἀργὰ, μὲ σκουριασμένους ἁρμοὺς, ἔστριψε τὸ παντελόνι καὶ μπῆκε νὰ σενιάρῃ τὸ καΐκι.

Ὁ Νώτης ξοπίσω μ' ἕνα χέρι κράταγε τὸ παντελόνι ποὺ τοὔπεφτε, μὲ τ' ἄλλο τὸ καμάκι καὶ γύριζε κι' ἔβλεπε τὴ μάννα του.

— Ἔλα κι' ἐσὺ, καλὲ, εἶπε μὲ παρακάλεση.

— Καὶ πῶς νἀρθῶ, βρέ, πού ν' τὸ παιδὶ ἄρωστο. Γιὰ δόλο πᾶτε, σάμπως πᾶτε γιὰ δουλειά.

— Ναὶ γιὰ δόλο. Οὔλο κουπὶ καὶ κουπί.

Ὁ πατέρας ἔσκυφτε κι' ἔκανε τὸν κουφό

— Νὰ πά' νὰ μοῦ κρυώσει πάλε τὸ παιδί.

— Ἀκόμα, βρὲ, τὸ καμάκι, σὲ ποιὸν μιλάω βρεέ.

Γλίστρησε ὁ Νώτης ἀστραπὴ καὶ τοῦ τὄδοσε.

— Λέβα τὸν κάβο, πάρ' τον μέσα. Κι' ἔλα! Δό μ' καὶ τὸ λαΐνι, καλὲ, πο τ' ἄφκε αὐτός.

Ὁ Νώτης μπῆκε στ' ἀμπάρι, τρούπωσ' τὰ κουπιὰ, κάτι χοντρὰ...τέτοια, καὶ σιγὰ σιγὰ κουνήθηκε ἡ φελούκα.

— Χάϊ, καλὴ πισκάδα!

Κούνησε κι' αὐτὸς τὸ κεφάλι γιὰ εὐχαριστῶ, κι' ἡ γυναῖκα γύρισε νὰ φύγει. Ἀναστέναξε.

— Γιὰ δόλο πᾶνε; ρώτησ' ἡ γειτόνισσα ποὺ ἦταν στὸ κατῶφλι, μιὰ καπετάνισσα μουστακαλού.

— Ἐμὴ γιὰ δόλο, γιὰ δόλο... Τί νὰ σοῦ κάνει κι' αὐτὸς μονάχος του μ' αὐτὸ τὸ μικρό...

— Βέβια, ὡς γιὰ μικρὸ, μικρὸ εἶναι.

— Μικρὸ γιὰ, κυρὰ Λέγκω μου, κι' εἶναι βαρειὰ, βλέπεις, τὰ κουπιὰ κι' ἀποσταίνει. Μοῦ λέει «καλὲ μάννα» μοῦ λέει, «δὲν δύναμαι, πᾶν νὰ μοῦ πέσουν τὰ χέρια». Ἐμὴ τί νὰ κάνει, τυραγνία!

— Δὲν πᾶς ἐσύ σήμερα; χαμογέλασ' ἡ καπετάνισσα.

— Δὲν πάω, δὲν πάω, κυρὰ Λέγκω μου, πῶς νὰ πάω; Ποὺ μοῦ κρύωσε κι' αὐτὸ προχτὲ μὲ κείνη τὴ μπόρα —κοίταξε τὸ παιδί στὰ χέρια της — ποὺ νὰ τόξερε κι' αὐτὸ νὰ μὴ γεννιότανε... ἁμαρτίες τὰ καγημένα.

— Καὶ δὲ μοῦ λὲς, ἅμαν εἴσαστε κεῖθες, καλύτερα μαθὲς περνάγατε; — Καὶ γυάλιζαν τὰ ματάκια τῆς καπετάνισσας.

—Κεῖθες;... Ἀμὴ κεῖθες καλύτερα περνάγαμε οἱ μαῦροι. Ψάρι βλέπεις μπόλικο ὅσο κάτσαμε καὶ δουλεύαμε κεῖνα τὰ νερά, τὶ νὰ σοῦ πῶ, κυρὰ Λέγκω μου, θελα ν' ἀράζαμε καὶ νὰ βγῶ νὰ μαερέψω: μὰ ἡ ντοματίτσα μας, τὸ ριζάκι μας δὲν ἀπόλειπε ποτές. Ἐδῶ, θέ μου σχώρεσε με, τὸ καρβέλι δὲν τὸ χορταίνομε, δὲν τὸ χορταίνομε, τὶ νὰ εἰπῶ...

Στάθηκε λίγο:

—Καὶ νὰ πῶ πὼς εἶναι κανένας μπεκρῆς, κανένας χασομέρης, Μὰ σάμπως τὸν ξέρει τὸ κατῶφλι τῆς ταβέρνας, σάμπως τὸν ξέρει φίλος;

—Ἔ καὶ γιατὶ μαθὲς δὲν ξαναπᾶτε;—ξερὰ ξερὰ ἡ γειτόνισσα.

—Ἔ κυρὰ Λέγκω μου, γιὰ τὸ μωρὸ καὶ μόνο. Τ' ἀφήναμε, βλέπεις, μὲ τὴν Κατίνα στὸ χωριό, δυὸ ὧρες ἀπ' τὴ θάλασσα, κεῖθε κατὰ τῆς Ντομπραίνας τὰ μέρη κι' ἤτανε στενοχώρια μεγάλη.

Ἀπὸ μέσ' ἀπ' τὸ σπίτι ἀκούστηκαν κλάϊματα καὶ φωνές.

—Τ' εἶναι, μωρή; Πάλι μὲ τὰ πανάκια πήετε νὰ παίξετε, μωρή; ἄ καὶ νἄρτω μέσα...

—Ξύλο ποὺ τοὺς λείβεται, κοντζάμου γυναῖκες νὰ παίζουνε μὲ τὴν κούκλα, εἶπε κι' ἡ γειτόνισσα καὶ μπῆκε στὸ ἀρχοντόσπιτο ποὺ τὴν περίμενε ἡ γεροντοκόρη ἡ ἀδερφή της, πιὸ ξερακιανὴ καὶ πιὸ μουστακαλοὺ ἀκόμα.

— Δὲν ἀκοῦς καλὲ τὴ Λοβέραινα; Πίσω θένε νὰ φύγουνε: Καλύτερα λέει εἶν' τὰ ξένα καὶ δὲν τὴ χωράει τὸ νησί.

— Τρομάρα τους, τρομάρρα τους καὶ κάθεσαι καὶ σὺ καὶ τ' ἀκοῦς, μωρή;—συχύστη κ' ἡ γριά,—οἱ Τουρκόγυφτοι ποὺ κάνουνε σκουλῆκι καὶ τοὺς τρώει καὶ δὲ μποροῦνε νὰ κάτσουνε! Ἀμὴ φεύγουνε μ' ἕνα ποκάμισο, κι' ἔρχονται μὲ κανένα!

— Ἀμὴ σώπα δὰ ποὺ θὰ ἰδοῦνε καλό... οὐδὲ μέρα τοῦ Κυρίου ξέρουνε, οὐδὲ Κυριακή! Καθημερινὴ στὴ δουλειά, σκόλη στὴ δουλειά.

—Καὶ κείνη ἡ γυναῖκα μέρα νύχτα στὸ καΐκι

καὶ ξεγενάει μέσ᾽ στ᾽ ἀμπάρι... χριστιανοὶ ν᾽ αὐτοί;

Καὶ πῆγε ἡ μιὰ νὰ φτιάξει καφεδάκι κι᾽ ἡ ἄλλη στὸν κροσὲ ἀκόμα ἔλεγε.

3. Νύχτα.

Μέσ᾽ τὴν ἠσαχία, γυρίζει ἡ βάρκα, γλιστρᾶ γιαλὸ γιαλὸ στὴν μπουνάτσα. Στὴν πλώρη καίει ἕνα δαδί, πυροφάνι, καπνίζει πυκνὰ ἡ ρετσίνα καὶ πέφτουνε φλὰπ—φλοὺπ καρβουνιασμένα κομμάτια μεσ᾽ στὸ νερὸ ποὺ λάμπει.

Ὁ πατέρας, διπλωμένος μὲ τὸ γιαλί, κοιτάζει τὸν πάτο ποὺ χαλαζώνει γιὰ κανένα χταποδάκι, καμιὰ σουπίτσα, γιὰ δόλο. Καθὼς ζυγώνουνε, ρωτᾶ ἡ γυναῖκα ἀπ᾽ τὸ σπιτάκι;

— Φέρατε τίποτα;

Ὁ ψαρᾶς ἔφτυσε καὶ μὲ τὴ χοντρὴ ἀργυρὴ φωνή του:

— Φτώχιες, φτώχιες, ἀπόψε.

— Ἔλα, καλέ, ὄξω, εἶπ᾽ ἐκείνη μὲ καλὴ καρδιά.

Τριγύρισε ἐκεῖνος μὲς στὸ καΐκι, κουλούριασε τὰ σχοινάκια, σήκωσ᾽ τὰ κουπιά, πέταξ᾽ ὄξω τὰ πανέρια καὶ καθὼς ἔβγαινε μὲ τόνα πόδι μέσα στὸ νερὸ καὶ τ᾽ ἄλλο ἀκουμπισμένο στὴν κουπαστή, γύρισε καὶ μούντζωσε πίσω του τὴ θάλασσα μὲ τὰ δυό του χέρια:

— Νά!!

Ἔπιασε πάλι τὰ σύνεργα καὶ βγῆκε ὄξω.

Δὲν τοῦ μίλησε ἡ γυναῖκα. Πῆε κεῖνος στὸ κατῶφλι, ξάπλωσε τόνα πόδι χάμω, «Ὄοχ!» μὲ κούραση, κι᾽ ἔστριψε τσιγάρο. Σὰν ἄναψε καὶ ρούφηξε, ξέσπασε:

— Μωρὲ μηδὲ τὸ ψωμὶ νὰ μὴ μᾶς δίνει πιά!

— Δὲ βρήκετε δόλο;

— Σκρά, μηδὲ λέπι! Αὐτὸν τὸν ἀθυρνὸ τὸν ἀγόρασα μιὰ δραγμὴ ἀπ᾽ τὴν τράτα ποὺ κελάρισε στὸ Λιανόκαβο.

— Ἔ καλὸς εἶν᾽ κι᾽ αὐτός, καλέ, τὸν τσιμπάει τὸ ψάρι καὶ καλύτερα. Θἀρτῶ καὶ ἐγὼ ταχυὰ στὴ δουλειά.

Εἶχαν μαζευτεῖ ὅλα τὰ παιδιὰ καὶ κάτσανε τριγύρω στὴ δροσιά.

— Οὔλο τ᾽ ἀσκέρι ἔπεσε, χαμογέλασ᾽ ἡ μάννα.

— Μωρὴ Νεζοῦλα! γύρισε κι᾽ ἐκεῖνος σὲ μιὰ μικρὴ χωρὶς βρακάκι ποὺ ἀράδιαζε κουρελάκια καὶ κομματάκια κεραμιδάκια στὴ γωνιά, — τὶ κάνει τὸ παιδί σου μωρή;

— Τὸ παιζὶ τόδαλα θπίτι, ἔχει θέμη, καλέ, —τσίριζε αὐτή.

— Θέμη, ἔ; γέλασ᾽ ὁ γέρος καὶ κουνιοῦνταν οἱ βαριοί του ὦμοι, — δὲν ἀκοῦς, μωρ᾽ γυναῖκα, ποὺ δὲ μπορεῖ τὸ παιδὶ τῆς Νέζως;

— Ἔ Παναΐα μου, τί τραβάει οὔλη μέρα κείν᾽ ἡ πέτρα. Σήμερα μοὔπαιρνε καὶ τὰ πανάκια τοὺ παιδιοῦ, κι᾽ ὅ,τι ἀκούσει ἀπὸ μένανε, ποῦ λέω τοῦ παιδιοῦ, τὸ λέει κι᾽ αὐτὴ στὴν πέτρα της. Τί θὲς, βρὲ Νώτη;

— Πάω νὰ πέσω, καλέ.

— Χάϊ πήγαινε. Τὸ καρβέλι εἶν᾽ στὴν κασσέλα, κόψε μιὰ γωνιὰ νὰ φᾶς.

— Βρὲ οὔλο ὕπνο καὶ ὕπνο, βρὲ τί καπετάνιος θὰ γένεις ἐσύ; — τὸν πείραξ᾽ ὁ πατέρας του.

— Σώπα σὺ καὶ θὰ ἰδεῖς, λέει κι᾽ ἡ μάννα κρυφογελῶντας, καὶ μοῦ ζητάει τὸ παιδὶ καὶ κόκκινο ζωνάρι, μεγάλωσε λέει πιὰ καὶ νὰν τοῦ τὸ πάρεις γιὰ τὸ παναΰρι.

— Ἀμὴ βέβηγια, κοντζαμάνου μουστάκι κοντεύγει νὰ τοῦ βγεῖ.

Κι᾽ ἔπειτα καθὼς ἀκούστηκε ὁ Νώτης ποὺ μασσοῦσε μέσα:

— Φάε καλὰ, βρὲ, κι᾽ αὔριο ἔχομε δουλειά. Ἐσὺ θὰ μᾶς ξυπνήσεις.

— Ἔ τότενες καλὰ τὴν ἔχομε, ξυπνᾶμε δὲν ξυπνᾶμε ὧς τὸ μεσημέρι.

Σηκώθηκε κι᾽ ἡ Κατίνα νὰ μπεῖ μέσα. Μὲς στὴ νύχτα ἄσπριζε τὸ τσεμπέρι. Τὴν περίλαβε κι᾽ αὐτὴν ὁ πατέρας της:

— Δὲν τὸ βγάνεις πιά, μωρὴ, κεῖνο τὸ τσεμπέρι; Μέρα - νύχτα, μέρα - νύχτα, μοῦ πλάκωσες τὴν καρδιά, μωρή!

—Γελᾶς, μόνε θὰν τὸ σκίσω ἐγὼ ποὺ δὲν βλέπω τὶς πλεξοῦδες σου.

—*Ρίξε τὰ μαλλιά σου πίσω*
νὰ σὲ ἰδῶ νὰ σ᾽ἀγαπήσω—εἶπ᾽ ἡ μάννα.

—Ἔλα, καλέ, μὴ μὲ πειράζετε! παραπονέθηκε ἡ Κατίνα ποὺ τὸ εἶχε καϊμὸ τὸ κούρεμά της.

—Μὴν τὸ πειράζεις τὸ κορίτσι κι᾽ ἔχει φιλότιμο. Ἔ χάϊντε πέσε μὲ τὸ τσεμπέρι σου, μωρή, μὴ μᾶς ἀκοῦς καὶ συχύζεσαι— εἶπε κεῖνος· καὶ καθὼς περνοῦσε τῆς ἔδοσε γιὰ χάϊδι μιὰ κατακέφαλα.

Μείνανε μονάχοι οἱ δυό. Ἀπὸ πέρα, στοῦ Σπυρίδου τὸ κρασοπουλιό, τραγουδάγανε βραχνὰ οἱ ψαράδες οἱ νοικοκυραῖοι, ποὺ πααίνανε ταξίδι δυὸ φορὲς τὸ χρόνο καὶ εἶχαν ὅλοι τὸν τρόπο τους. Καὶ παραμονὲς τῆς Παναΐας, μαθὲς, γλεντούσανε κάθε βράδυ.

— Πέσανε λεφτὰ βλέπεις!— Κούνησε συλλοϊσμένος τὸ κεφάλι ὁ ἄντρας, καὶ χασμουρήθηκε ἕνα χασμουριτὸ μεγάλο ποὺ τελείωσε μ᾽ ἕνα «Ὄοοχ μαινοῦλα μου!»

—Ἐμὴ καπεταναῖοι, συντρόφοι, τὶ ἀνάγκη ἔχουν αὐτοί! Κ᾽ ἐσύ, καλὲ, νὰ τσουρμάριζες τόσες φορὲς ποὺ σὲ ζητήσανε, θελά περνάγαμε καλύτερα.

— Κι᾽ ἡ φελοῦκα ἔπειτα;

— Ἔ, ἡ φελοῦκα! Νὰν τὴ βγάλεις ὄξω νὰ στέκεται. Πιὸ καλὰ ἀξίζει αὐτὴ ἀπὸ μᾶς, καλέ;

— Μωρὴ Ματίνα, τέτιο λόγο νὰ μὴν τόνε ματαειπεῖς, ἄκουσες; Νὰν τὴν τραβήξω ὄξω, νὰ τὴν φάει ὁ ἥλιος κι᾽ ἡ βροχὴ κι᾽ ἐγὼ νὰ γυρνάω σ᾽ ἄλλα νερὰ, μὲ ξένα ξύλα! Μωρὴ ὅσο ζῶ καὶ ζένω, τέτιο πρᾶμα δὲ γίνεται.

Θύμωσε ἡ γυναῖκα του:

—Τέτιος ἄνθρωπος, Παναΐα μου! Δὲν ξαναείδανε τὰ μάτια μου τέτιο πρᾶμα. Βρὲ ἀφοῦ βλέπεις κι᾽ ἀτός σου μαθές, πὼς δὲ βγαίνει ψωμὶ ἔτσι; Πὼς τὰ νερὰ εἶναι δουλεμένα πολὺ καὶ ψάρι δὲν ἔχει. Τὶ νὰ κάνομε τότενες; Νὰ πεθάνομε μεῖς καὶ νὰ ζήσεις ἐσὺ μὲ τὴ φελοῦκα σου!

Ὁ ἄντρας της, μὲ σκυφτὸ κεφάλι, κάτι νογοῦσε πὼς ἦταν σωστὴ αὐτὴ ἡ κουβέντα. Ξαναχασμουρήθηκε τάχα ἀδιαφόρετος:

—Ὄχι μωρή, μὴ σκούζεις ἔτσι. Νὰ ζήσετε καὶ σεῖς νὰ ζήσει κι᾽ ἡ κερρατοφελούκα!

— Θέ μου σχώρεσέ μ᾽...

Σηκώθηκ᾽ ἡ γυναῖκα νὰ μπεῖ μέσα. Ἤξερε πὼς δὲν τοῦ γυρίζει τὸ κεφάλι τ᾽ ἀρβανίτικο (αὐτὴ ἦταν ἀπὸ ἄλλο χωριό, ἀπ᾽ τὸ Μοριά).

—Ἂν δὲν κολαστεῖ αὐτὸς ὁ χριστιανὸς μὲ τοῦτο τὸ πλεούμενο!

Καὶ μπήκανε μέσα.

4. Χαράματα.

Σηκώθηκ᾽ ὁ ψαρᾶς, πῆρ᾽ τὴ μπατανία, τὴν ἔβγαλ᾽ ὄξω στὰ βότσαλα γιὰ ἀέρισμα, πῆε στὴ θάλασσα, πῆρε μιὰ χοῦφτα νερὸ κι᾽ ἔβρεξε μύτη καὶ μουστάκι νὰ ξυπνήσει, κι᾽ ἔπειτα σιγὰ σιγὰ πῆε νὰ τραβήξει τὸν κάβο τοῦ καϊκιοῦ νὰ μπεῖ μέσα.

Ἡ μάννα ἔσπρωχνε τὴν Κατίνα καὶ τὸν Νώτη νὰ ξυπνήσουνε:

— Χάϊντε, σκωθῆτε!

Δὲν ἀνοίγουνε τὰ μάτια τους αὐτοί. Ὁ Νώτης μουγκρίζει καὶ ξανανοίγει τὸ στόμα καὶ ξανακοιμᾶται.

— Σκωθῆτε μωρὴ κι᾽ ἔφεξε! Ὁ πατέρας εἶπε δυὸ ὧρες νύχτα καὶ τώρα παίρνει καὶ χαράζει βρέε!

Τίποτα τὰ παιδιά, σύξυλα κοιμοῦνται.

—Βρὲ σεῖς, θὰ φωνάξω τὸν πατέρα βρέε! Ἔλα, καλὲ νὰ τοὺς βγάλεις ἀπ᾽ τὸ στρῶμα γιὰ δὲν τόχουνε σκοπό!

— Βρὲ σεῖς!... ἀκούγεται μιὰ φωνὴ ἀπ᾽ ὄξω.

Ξεπετιέται ὁ Νώτης χωρὶς καλὰ νὰ καταλάβει καὶ τὰ μάτια τοῦ μισοκλειστά.

— Ἔλα, γιόκα μου, ἔλα ἀκριβέ μου, τοῦ λέει ἡ μάννα του, ἔλα νὰ πᾶμε νὰ ρίξουμε τὰ παραγάδια καὶ νὰ σᾶς ψήσω ψαράκι τὸ γιόμα! Ἔλα, θὰ βάλομε καὶ λαδάκι πολὺ πολύ.

Τὸ παιδὶ σέρνεται ὧς τὴν πόρτα, κι᾽ ἀκουμπάει στὸν τοῖχο καὶ τὸν παίρνει τὸ παράπονο.

—Τήρα, τήρα τὸ παιδί μας ποὺ κλαίει, κοντζάμου παλληκάρι!

— Τὸ γυρίζει ἡ μάννα στὸ χωρατό, μὰ μέσα της καίγεται.

Κι᾽ ἡ Κατίνα, καθιστὴ μεσ᾽ τὰ ροῦχα τὰ ζεστά, κλαίει κι᾽ αὐτή.

— Κι᾽ ἐσὺ μωρὴ καὶ σὺ κλαῖς! ξεσπᾶ ἡ μάννα. Τότες τὶ νὰ κάνω ἐγώ, μωρή;

— Δὲν θὰ κά-τσομε πιὰ μιὰ μέρα κι᾽ ἐμεῖς, καλέ;.. νὰ..νὰ σκολά-σομε κι᾽ ἐμεῖς;.. κλαίει μὲ λυγμοὺς τώρα ὁ Νώτης.

— Νὰ σκολάσομε ἔ; σατανᾶδες! (Ὁ καϊμὸς τῆς μάννας γιὰ τὰ παιδιά της γίνεται φούρκα γιὰ νὰ ξεθυμάνει). Νὰ σκολάσομε! Πότε θὰ σκολάσετε σεῖς ἀπὸ ψωμί, τότε θὰ σκολάσομε κι᾽ ἀπὸ δουλειά! Νὰ σκολάσομε! Ἀκοῦς νὰ σκολάσομε! Ἔ τρομάρρρα νὰ σοῦρθει ποὺ δὲν νογᾶς τὴ κακομοιριά μας! Ἔλα δῶ καλέ - φωνάζει στὸν ἄντρα της— ἔλα νὰ τοὺς κάνεις καλά, γιὰ τοὺς ἔπιασε τὸ δαιμόνι σήμερα!

Μὲς στὴ βάρκα κουνοῦσε αὐτὸς τὸ κεφάλι. «Τὸ ξέρω γὼ αὐτὸ τὸ δαιμόνι πᾶσα μέρα..» κι᾽ ἔπειτα ἔκανε τὸ μοῦτρο του ἄγριο, πῆρε τὴ λαγουδέρα καὶ πήδησ᾽ ὄξω.

— Βρὲ κακοχρονονάχετε, κερατόπουλα...

Ταραχτήκανε τὰ δυό, μὰ ἀπὸ φόβο κι᾽ ἀπὸ πεῖσμα δὲν κουνήσανε.

—Βρέε, ποὺ νὰ μὴν ἔσωνα! Κλάϊματα, ἔ; Κλάϊματα;

Νὰ μιὰ μὲ τὴ λαγουδέρα, τὸ στρίβει ὁ Νώτης μισοζαλισμένος, καὶ μιὰ στὸ σβέρκο τῆς Κατίνας μὲ τὸ χέρι, ἀνάστροφη, καὶ

ξεφεύγει κι' αὐτὴ τοῖχο-τοῖχο μουδιασμένη.

—Πιάστε τῆς μάννας σας, βρὲ κερατόσπορα, πηλάλα, ἀκοῦτε; Φέρτε καὶ παραγάδια, ποὺ θὰ μᾶς βρεῖ ὁ ἥλιος ἴσαμ' ποὺ νὰν τὰ δολώσομε, χαϊβάνια τῆς στεριᾶς, διαολουθρέμματα!

Ἡ μητέρα σήκωνε τὰ ροῦχα, τὰ δίπλωνε στὴ γωνιά. «Τὰ κακόμοιρα κι' αὐτά», μουρμούρισε.

Ὄξω θόλωνε ὁ οὐρανὸς κατὰ τὸ λεβάντε πάν' ἀπ' τὸ Τρίκερι.

—Μᾶς πῆρ' ἡ αὐγὴ κακοχρονονάχει, (κι' ἔφτασε κεῖνος). Πάλε καθαρὸ ψάρι δὲ θὰ βροῦμε.

Καὶ μπῆκε πάλι στὸ καΐκι.

Κατέβηκε καὶ τ' ἄλλο τ' ἀσκέρι. Ἡ Κατίνα μπῆκε μὲ τόνα μικρό, τ' ἄλλο πιάστηκε μόνο του. Ἔγινε λούτσα καὶ τουρτούριζε. Ἡ μάννα πέρασε τὴ σκάφη, ποὺ τὴν εἶχε γιὰ κούνια τοῦ παιδιοῦ, τὴ σήκωσ' ὁ πατέρας ἀγάλι ἀγάλι, μπῆκε κι' αὐτὴ μὲ τὸ μωρὸ στὴν πλάτη. Ὁ Νώτης ἔλυσε κάβο, ἀβαράρισε μὲ τὸ πόδι καὶ μπῆκε.

Τὰ μικρὰ τὰ βάλανε στ' ἀμπάρι καὶ ξανακοιμηθήκανε. Ὁ Νώτης ἔπιασε τόνα κουπί, ἡ μάννα τ' ἄλλο, κι' ὁ ψαρᾶς στὴν πρύμη κι' ἡ Κατίνα στὴν πλώρη δολώνανε ἀπόνα παραγάδι.

—Τράβα καλά, νὰ καβατζάρομε, μὴ βροῦμ' ἀεράκι καὶ ἰσσάρομε, εἶπ' ὁ πατέρας.

Καὶ χαθήκανε μέσ' στὸ σκοτάδι τῆς θάλασσας.

ΕΛΛΗ ΛΑΖΑΡΙΔΗ

ΤΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ ΤΗΣ ΓΙΑΓΙΑΣ (Ν.ΓΥΖΗ)

Γ. Ν. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ

Ο ΜΑΝΙΑΤΙΚΟΣ ΓΑΜΟΣ

Στὴ Μάνη, μπορεῖ νὰ πεῖ καὶ σήμερα κανείς, πὼς βασιλεύει ἡ πατριαρχικὴ οἰκογένεια. Κι' ἂν στ' ἀρσενικὰ μέλη τοῦ στιτιοῦ ἐπιτρέπεται κάπως ν' ἀμφισβητήσουνε τὸ ἀπόλυτο κῦρος τῆς γνώμης καὶ τὴν ἀπόφασή τοῦ πατέρα ἢ τοῦ μεγαλύτερου ἀδελφοῦ, ἡ ἐξέλιξη ὅμως δὲν ἔφτασε ἀκόμα νὰ δώσει αὐτὸ τὸ δικαίωμα καὶ στὶς γυναῖκες καὶ πρὸ παντὸς στὰ κορίτσια. Σὲ παλιότερα χρόνια ὁ Μανιάτης λογάριαζε γιὰ παιδιά του μονάχα τ' ἀρσενικά, χωρὶς νὰ λογαριάζει καὶ τὰ κορίτσια, ποὺ ὅσο κι' ἂν καλυτέρεψε ἡ θέση τους, δὲν μποροῦν ὅμως ἀκόμα νἄχουν ἐλευθερία γνώμης γιὰ τὸ μέλλον τους. Ἡ Μανιατοποῦλα, ἡ ἄξια νὰ φέρνει τ' ὄνομα αὐτό, ἄλλη φροντίδα δὲν ἔχει παρὰ πῶς νὰ βοηθάει στὶς δουλειὲς τοῦ σπιτιοῦ της. Γιὰ τὴν ἀποκατάστασή της ἔχει τὸν πατέρα, τ' ἀδέλφια καὶ τοὺς ἄλλους συγγενεῖς της νὰ σκεφτοῦνε. Αὐτοὶ θὰ τῆς βροῦν τὸ σύντροφο τῆς ζωῆς της—τὶς περισσότερες φορὲς ὁλότελα ἄγνωστο σ' αὐτὴ—κι' αὐτὸν πρέπει ἀγόγγυστα νὰ τὸν παραδεχτεῖ καὶ νὰ κοιτάξει νὰ ταιριάξει τὴ ζωή της μαζί του. Κείνη ποὺ θὰ θελήσει νὰ βρεῖ τὸν ἐκλεκτὸ τῆς καρδιᾶς της, εἶναι ἡ *μπομπιασμένη* σ' ὅλη της τὴ ζωή, κι' ἂν ἀκόμα παντρεφτεῖ ἐκεῖνον, ποὺ ἀγάπησε. Ἔτσι ὅταν μιλᾶμε γιὰ γάμο στὴ Μάνη, πρέπει νὰ ἐννοοῦμε τὸ γάμο ἀπὸ συνοικέσιο.

Σύγγενεῖς ἢ καὶ φίλοι τοῦ σπιτιοῦ τοῦ γαμπροῦ ἢ τοῦ σπιτιοῦ τῆς νύφης καταπιάνονται νὰ «*κιώσουν ἕνα συμπεθεριό*». Εἶναι οἱ *συμπεθεριάρηδες*. Πηγαίνει ὁ γαμπρὸς μὲ τὸν πατέρα του ἢ μὲ ἕναν ἄλλο ἡλικιωμένο συγγενῆ του στὸ χωριὸ τῆς ὑποψήφιας νύφης —ἂν εἶναι ἀπὸ ἄλλο χωριὸ—καὶ γίνεται ἡ συνάντησή τους στὸ σπίτι τοῦ συμπεθεριάρη ἢ σ' ἄλλο συγγενικὸ καὶ σπανιώτερα στὸ σπίτι τῆς κόρης. Ἡ ἴδια ἡ ὑποψήφια νύφη τρατάρει τοὺς ξένους καὶ δίνει ἔτσι εὐκαιρία στὸν ὑποψήφιο γαμπρὸ καὶ στὸ συμπέθερο νὰ ἐξετάσουνε τὴν ὀμορφιὰ καὶ τὴ νοικοκυρωσύνη της.

Μὲ συνθηματικὸ τρόπο, ἀπὸ πρωτύτερα συμφωνημένον, ὁ ὑποψήφιος γαμπρὸς δίνει στὸν πατέρα του ἢ ἄλλο συγγενῆ του νὰ καταλάβει γιὰ τὴν ἐντύπωση ποὺ τοῦκανε ἡ νύφη. Ἂν δὲν εἶναι τῆς γνώμης του, μὲ κάποια εὔσχημη δικαιολογία ζητᾶνε ἀναβολὴ γιὰ τὴν ὑπόθεση. Ἂν ὅμως εἶναι τῆς ἀρεσιᾶς του, τότε ἔρχονται *στὰ παζαρέματα γιὰ τὰ δοσίδια*, δηλ. τὶ μετρητὰ παίρνει, τὶ ρουχισμό, τὶ χαλκώματα κι' ἄλλα πράγματα τοῦ σπιτιοῦ. Περιττὸ νὰ τονίσουμε πὼς ἡ οἰκονομικὴ κατάσταση καὶ περισσότερο τὸ οἰκογενειακὸ ὄνομα τῆς ὑποψήφιας μποροῦν ν' ἀλλάξουνε καὶ τὴν πιὸ διαφορετικὴ πρώτη ἐντύπωση. Ἀφοῦ τέλος βρεθοῦνε σύμφωνοι, τουφεκᾶνε γιὰ νὰ μαθευτεῖ στὸ χωριό, κι' ὕστερα πᾶνε στὰ μαγαζιὰ τοῦ χωριοῦ νὰ πιοῦνε καὶ νὰ *καλορριζικιάνουνε*. Ἐννοεῖται πὼς στὸ γλέντι αὐτὸ μονάχα οἱ ἄντρες μετέχουνε. Ἡ νύφη μένει σπίτι της καὶ δέχεται τὶς εὐχὲς ἀπὸ τὶς συγγένισσες καὶ τὶς φίλες της.

Τὴν πρώτη ἢ δεύτερη Κυριακὴ μετὰ τὴ συμφωνία γίνεται ὁ ἐπίσημος ἀρραβώνας. Ὁ γαμπρὸς καλάει «τὸ συγγενολόϊ του νὰ τὸν συδράμει». Τὸ ἴδιο κάνει κι' ὁ πατέρας τῆς νύφης. Τὸ πρωῒ θὰ κινήσει ὁ γαμπρὸς μὲ τὴ συνοδεία του καβάλλα σὲ μουλάρια ἢ ἄλογα—τώρα τελευταῖα καὶ μ' αὐτοκίνητο, ὅπου εἶναι δημόσιος δρόμος. Μαζί τους παίρνουν καὶ μιὰ ζυγιὰ βιολιά, τὶς περισσότερες φορὲς καὶ πιὸ ἀπαραίτητο ὁ καθένας τὸ πιστόλι του. Ἀκόμα πέρνουνε ἕνα σφαχτὸ καὶ κρασί. Μὲ τραγούδια καὶ τουφεκοβόλια φτάνουνε στὸ χωριὸ τῆς νύφης. Οἱ συμπεθέροι τοὺς ὑποδέχονται στὸ

σπίτι τοῦ πεθεροῦ. Ἐκεῖ ἔρχεται ἡ νύφη μ' ἕνα δίσκο γλυκὰ—δίπλες ἢ κουραμπιέδες—καὶ ῥακὶ νὰ τοὺς τρατάρει. Ἀφοῦ τρατάρει πρῶτα ὅλους τοὺς ἄλλους, ἔρχεται τελευταῖα καὶ στό γαμπρό. Ἡ πιὸ μικρή της ἀδελφὴ ἢ ξαδέλφη της ποὺ τὴν παρακολουθεῖ, τῆς παίρνει τὸ δίσκο γιὰ νἆναι τὰ χέρια της ἐλεύθερα Τότε ὁ γαμπρὸς βγάζει τὰ δαχτυλίδια, τὰ σταυρώνει τρεῖς φορὲς σ' ἕνα εἰκόνισμα, τοποθετημένο κοντά του σὲ μιὰ καρέκλα, καὶ περνάει τὸ ἕνα δαχτυλίδι στὸ χέρι τῆς νύφης καὶ τ' ἄλλο στὸ δικό του. Δίνει κι' ἕνα ἐλαφρὸ χαστοῦκι τῆς νύφης, γιὰ νὰ τοῦ μείνει ὑπάκουη, ἢ τῆς δίνει, ἂν μπορέσει, τὸ πρῶτο φιλί. Οἱ συγγενάδες ὅμως τῆς νύφης πρέπει νὰ ἐμποδίσουνε τὸ γαμπρὸ νὰ φιλήσει τὴ νύφη. Ὅποιος πετύχει τὸ σκοπό του θεωρεῖται πὼς γέλασε τὸν ἄλλονε. Μιὰ μπαταριὰ ἀπὸ τουφέκια χαιρετάει τὸ πέρασμα τῶν δαχτυλιδιῶν. Ὕστερα καθίζουν τὴ νύφη καὶ τῆς ρίχνουν τὶς χάρες (φορέματα) ἢ τὰ κεράσματα (χρήματα) οἱ συγγενεῖς τοῦ γαμπροῦ.

Μετὰ τὸν ἀρραβῶνα ὁ ἀρραβωνιαστικὸς πηγαίνει τὶς Κυριακὲς καὶ τὶς γιορτὲς στῆς ἀρραβωνιαστικιᾶς. Δὲν ἐπιτρέπεται ὅμως ὄχι μονάχα νὰ βγοῦνε ὄξω μονάχοι τους, μὰ οὔτε καὶ μέσα στὸ σπίτι νὰ μείνουν μονάχοι, οὔτε ἀκόμα καὶ στὸ τραπέζι νὰ κάθονται ὁ ἕνας δίπλα στὸν ἄλλον. Ἀκόμα θεωρεῖται κακὸ νὰ μπεῖ ἡ ἀρραβωνιαστικιὰ στὸ σπίτι τοῦ ἀρραβωνιαστικοῦ πρὶν ἀπ' τὸ γάμο. Ἔτσι ἡ ἐξοικείωση εἶναι πολὺ πιὸ λίγη ἀναμεταξύ τους ἀπ' τὴν ἐξοικείωση τοῦ γαμπροῦ μὲ τὶς κουνιάδες του ἢ τῆς νύφης μὲ τοὺς κουνιάδους της.

Ἀπὸ τὴν ἡμέρα τοῦ ἀρραβῶνα κανονίζουνε καὶ τὴν ἡμέρα τοῦ γάμου. Τὸ χρονικὸ διάστημα δὲ μπορεῖ νὰ εἶναι μεγάλο, γιατὶ στὸ ἀναμεταξὺ μπορεῖ νὰ χαλάσει τὸ συμπεθεριὸ κι' αὐτὸ βέβαια δὲ φέρνει τιμὴ στὸ σπίτι τῆς κόρης. Ἂν γιὰ ὁποιοδήποτε λόγο εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀργοπορήσει ὁ γάμος, τότε γίνεται τὸ στεφάνωμα κι' ἔτσι μπορεῖ νὰ μπαίνει ὁ γαμπρὸς ἐλεύθερα στὰ πεθερικά του καὶ νὰ κάμει ἀργότερα τὸν γάμο. Ὀχτὼ μέρες πρὶν ἀπὸ τὴν Κυριακὴ τοῦ γάμου, στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ, ὅπως καὶ τῆς νύφης, στέλνουν *καλεστοχάρια στὸ συγγενολόϊ* τους, ποὺ θὰ συνοδεύουνται μὲ δίπλες ἢ μὲ συκοκάρυδα. Ἀκόμα ὁ γαμπρὸς θὰ στείλει ἕνα ἀρνὶ νὰ καλέσει τὸν κουμπάρο ποὺ θὰ τοὺς στεφανώσει. Ὁ κουμπάρος τὶς περισσότερες φορὲς εἶνε ὁ νουνὸς τοῦ γαμπροῦ

Τὴν Πέμπτη φτιάχνουνε τὰ γλυκά. Ἕνα ἀνύπαντρο κορίτσι, συγγενὴς τοῦ γαμπροῦ, ποὺ νὰ ζοῦν κι' οἱ δυό του γονεῖς, ἀρχίζει νὰ τὰ ζυμώνει, ἐνῷ οἱ ἄλλες συγγένισσες, τ' ἀσημώνουνε, ρίχνοντας στὴ σταφίδα, ἀσημένια ἢ καὶ νικέλινα νομίσματα.

Τὴν Παρασκευὴ τ' ἀδέλφια ἢ ἄλλοι στενοὶ συγγενεῖς τοῦ γαμπροῦ, πηγαίνουν νὰ προικοπαραλάβουνε. Προτοῦ σηκώσουνε τὰ μπαοῦλά της, ἂν συμπέσει Λαμπρή, ὁ ἀρραβωνιαστικὸς πηγαίνει στὴν ἀρραβωνιαστικιὰ μιὰ ἄσπρη λαμπάδα, στολισμένη μὲ μεταξωτὲς κορδέλλες, καὶ σηκώνουν μαζὶ Ἀνάσταση.

Κάθε καλεσμένος, μόλις λάβει τὸ καλεστοχάρτι, θὰ τοιμάσει τὴν *ὀρδινιά*, του, δηλ. 2-5 μεγάλα ψωμιὰ τοῦ ταψιοῦ, «χαρόπητες». Οἱ πιὸ στενοὶ συγγενεῖς πηγαίνουν κι' ἕνα ἢ μισὸ σφαχτὸ καὶ κρασί. Κι' ἔτσι τὸ Σάββατο τὸ βράδυ μαζεύονται ὅλοι οἱ καλεσμένοι στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ. Στὸ σπίτι τῆς νύφης οἱ καλεσμένοι εἶναι πιὸ λίγοι, οἱ πιὸ στενοὶ συγγενεῖς, καὶ πηγαίνουν τὴν Κυριακὴ τὸ πρωΐ. Τὸ γλέντι στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ ἀρχίζει ἀπὸ τὸ Σάββατο τὸ βράδυ. Κατὰ τὰ μεσάνυχτα πηγαίνουν νὰ κοιμηθοῦν, γιὰ νὰ ξυπνήσουν σὺνταχα τὸ πρωΐ γιὰ τὸ *ψίκι*. Ἀπὸ βραδὶς ὁ γαμπρὸς στέλνει στὴ νύφη τὸ *Κανίσκι*, δηλ. ἕνα σφαχτό, πρὸ παντὸς τραγὶ ἢ κριάρι, καὶ κρασί, γιὰ νὰ φάει τὴν ἄλλη μέρα τὸ ψίκι. Μαζὶ στέλνει καὶ τὸ νυφικὸ φόρεμα.

Τὴν Κυριακὴ τὸ πρωΐ μαζεύονται ὅλοι οἱ καλεσμένοι μὲ τὰ ζῶα τους στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ. Καθίζουν τὸ γαμπρὸ καὶ τὸν λούζουνε, δηλ. τὸν ραντίζουνε μὲ κλώνους βασιλικό, ποὺ τὸν βρέχουν σ' ἕνα πιάτο γεμᾶτο νερό καὶ τοῦ τραγουδᾶνε:

Γαμπρέ μου καλορίζικε νὰ ζησεις νὰ γεράσεις,
νὰ ζήσεις χρόνους ἑκατὸ καὶ νὰ τοὺς ἀπερράσεις.

Μέσα στό ἴδιο πιάτο ρίχνουν νικέλινα ἢ καὶ ἀσημένια νομίσματα, ποὺ τὰ παίρνει ἐκεῖνος, ποῦ θὰ κάνει τό μπαρπέρη στὸ γαμπρό. Τὸ πιάτο τὸ σπᾶνε.

Ὕστερα ὁ γαμπρὸς φιλάει τό χέρι τῶν γονιῶν του καὶ ξεκινάει τὸ ψίκι. Μαζί τους ἔχουνε καὶ μιὰ ζυγιὰ βιολιά. Παλαιότερα ὁ γαμπρὸς εἶχε γιὰ λογαριασμό του καὶ τοὺς ὁπλοφόρους του. Ἀλλὰ καὶ σήμερα οἱ καλεσμένοι συναγωνίζονται ποιὸς θὰ ρίξει περισσότερα τουφέκια. Πολλοὶ μάλιστα σὰ ρθοῦν στὸ κέφι, τουφεκᾶνε καὶ

τὴ σκεπὴ τοῦ σπιτιοῦ τοῦ γαμπροῦ ἢ καὶ τῆς νύφης ἀκόμα, ὥστε τὶς περισσότες φορές, μετὰ τὸ γάμο, τὰ σπίτια *ξαναδιαβάζονται*, δηλ. ἐπισκευάζεται ἡ σκεπή τους. Γιὰ τήν καταστροφὴ αὐτὴ κανεὶς δὲν ἐπιτρέπεται νὰ διαμαρτυρηθεῖ. Πάντα ὅμως τὸ κρατοῦν, γιὰ νὰ τὸ ξεπληρώσουν σὰν ἔρθει καιρός.

Ὅταν φτάσει τὸ ψίκι στὸ χωριὸ τῆς νύφης, ξεπεζεύουνε στὴν ἐκκλησία καὶ παραδίνουνε, τὰ ζῶα τους στοὺς συμπεθέρους νὰ τὰ περιποιηθοῦν.

Τότε ντύνουν τὴ νύφη στὸ σπίτι της καὶ τὴ λούζουνε, ὅπως λούσανε καὶ τὸ γαμπρὸ στὸ δικό του σπίτι. Τὴ ραντίζουνε μὲ βασιλικὸ καὶ τῆς τραγουδοῦνε:

Γιὰ φέρτε τὸ χρυσὸ σταμνί, τὴν ἀργυρῆ λεγένη
νὰ πλύνουμε τὴ νύφη μας, ὅπου μᾶς περιμένει

Τῆς δίνουν καὶ λεπτὰ ἀπὸ μέσα ἀπὸ ἕνα πιάτο, ποὺ ἔπειτα τὸ σπᾶνε.

Ὕστερα ἀπ' αὐτό, παίρνουν μπράτσο τὴ νύφη τ' ἀδέλφια της καὶ τὴ φέρνουν στὴν ἐκκλησία. Πίσω τους πᾶνε οἱ ἄλλοι συγγενεῖς. Ἕνας χορὸς ἀπὸ κορίτσια τῆ' τραγουδάει.

—Κρῦψε με, μάννα, κρῦψε με, τὶ θὰ μὲ πάρει ὁ ξένος

—Κόρη μ' τοῦ ξένου ροῦχα φόρεσες, τοῦ ξένου δαχτυλίδι.

Γιὰ τὸ στεφάνωμα φέρνουν μιὰ *χαρόπηττα* τοῦ γαμπροῦ καὶ μιὰ τῆς νύφης. Ἀπ' αὐτὲς ὁ παπᾶς κόβει δυὸ πολὺ μικρὰ ψίχουλα, τὰ ρίχνει στὸ ποτῆρι, τὸ γεμᾶτο ἀπ' τὸ μπουκάλι τὸ κρασί, ποὺ ἔχει φέρει ὁ γαμπρός, καὶ μετὰ τὸ στεφάνωμα τὰ προσφέρει στοὺς νεόνυμφους. Πίνουν καὶ λίγο ἀπ' τὸ κρασί, ποὺ τὸ ἀποτελειώνει ὁ κουμπάρος κι' οἱ ἄλλοι. Ἔρχονται οἱ τρεῖς κύκλοι τοῦ Ἡσαΐα, ὅπου ἀρχίζει ἀληθινὸς πόλεμος μὲ κουφέτα ἀπάνω στὸ γαμπρὸ, τὴ νύφη, τὸν κουμπάρο, τὸν παπᾶ καὶ ἀναμεταξὺ στοὺς συμπεθέρους. Βγάζει ὁ παπᾶς τὰ στέφανα καὶ τὰ βάζει ἀπάνω στὸ Εὐαγγέλιο. Ψάλλουν τὴν *παγκόσμιο δόξα*, κι' οἱ συμπεθέροι ἀσπάζονται τὰ στέφανα καὶ ρίχνουν χαρτονομίσματα γιὰ τὸν παπᾶ. Φιλοῦν τὸ γαμπρὸ καὶ τὴ νύφη καὶ βγαίνουν ἀπ' τὴν ἐκκλησιά. Στὴν πόρτα ἕνας ἀπ' τοὺς ψικαδόρους, μοιράζει γλυκὰ ἀπ' τὸ κανίστρι, ποὺ ἔφερε τὸ ψίκι τοῦ γαμπροῦ.

Μετὰ τὸ μυστήριο παίρνουν τὴ νύφη πάλι τ' ἀδέλφια της καὶ γυρίζουν στὸ σπίτι. Πίσω ἀκολουθάει ὁ γαμπρός, οἱ καλεσμένοι του καὶ τὰ πεθερικά του. Ὅταν φτάσουν στὸ σπίτι τοῦ πεθεροῦ, περιμένει τὸ γαμπρὸ ἡ πεθερὰ μ' ἕνα μεταξωτὸ μαντῆλι ἢ μ' ἕνα καπέλλο ἢ καὶ ἄλλο δῶρο. Κι' ὁ γαμπρός, ἐκεῖ, παίρνει σ' ἕνα ποτῆρι λίγο μέλι καὶ μελώνει σταυρωτὰ τὴν πόρτα. Ὕστερα μπαίνει μέσα προσέχοντας νὰ μπεῖ πρῶτα μὲ τὸ δεξὶ ποδάρι, παίρνει τὸ δῶρο ἀπὸ τὴν πεθερά, ἀφοῦ τῆς φιλήσει τὸ χέρι καὶ τῆς ἀνταποδώσει τὸ δῶρο μ' ἕνα χαρτονόμισμα, καὶ κάθεται σὲ κάθισμα βαλμένο καταμεσὶς τοῦ σπιτιοῦ. Ἐκεῖ ἔρχονται οἱ καλεσμένοι τοῦ πεθεροῦ καὶ κερνοῦνε τὸ γαμπρὸ εἰκοσιπεντάρικα, πενηντάρικα ἢ καὶ κατοστάρικα. Αὐτὸ τὸ λένε *ἢ κοῦπα* Ὕστερα ἀθεται ὁ γαμπρὸς κοντὰ στὴ νύφη καὶ τοὺς φέρνουν τὸ τράτο τους, ὅπως καὶ στους ἄλλους ψικαδόρους.

Τὰ βιολιὰ σὲ λίγο ἀρχίζουνε. Τὸ χορὸ σέρνει πρῶτα ἡ νύφη, ὁ γαμπρὸς καὶ ὁ κουμπάρος. Γιὰ τὸν καθένα ποὺ χορεύει ἔρχονται καὶ κερνοῦνε τὰ βιολιά, δηλ. κολλοῦνε χαρτονομίσματα στὸ μέτωπο τῶν ὀργανοπαιχτῶν. Στρώνουν τὸ τραπέζι γιὰ τὸ ψίκι καὶ συνεχίζουνε τὸ γλέντι ὅσο ἐπιτρέπει ἡ ἀπόσταση τοῦ χωριοῦ τοῦ γαμπροῦ.

Ὅταν τοιμαστεῖ τὸ ψίκι νὰ ξεκινήσει, ἡ νύφη φιλάει τὸ χέρι τῶν γονιῶν της κι' ἐκεῖνοι τὴ φιλοῦν καὶ τῆς δίνουν τὴν εὐχή τους. Ὕστερα ἀποχαιρετάει καὶ τοὺς ἄλλους συγγενεῖς της. Τ' ἀδέλφια της τὴν ὁδηγοῦνε στὸ ζῶ, ποὺ τῆς ἔχουν τοιμάσει νὰ καβαλλικέψει. Ἐκεῖ τὴν παραλαβαίνει ὁ γαμπρός, ἀφοῦ πληρώσει στοὺς κουνιάδους τὰ *παλληκαριάτικα* καί, ἀφοῦ βοηθήσει τὴ νύφη νὰ καβαλλικέψει, ξεκινοῦν. Στὴ μέση τοῦ ψικιοῦ εἶναι ἡ νύφη. Ἀκολουθάει ὁ γαμπρὸς καὶ ὁ κουμπάρος. Τὸ ψίκι τραγουδάει.

Σᾶς πήραμε τὴν κάλλια σας καὶ τὴν καλύτερή σας,
ὀμόρφηνε ἡ ροῦγα μας κι' ἀσχήμηνε ἡ δική σας.
Σᾶς πήραμε τὸ μῆλο,
σᾶς ἀφήσαμε τὸ φύλλο.

Ὁ μικρότερος κουνιάδος τῆς νύφης τραβάει τὸ καπίστρι τοῦ ζοῦ της. Δύο ἄλλα παιδιὰ παίρνουν στὴν ποδιά τους τὰ δυὸ μαξιλάρια κι' ἕνα τὸ κανίστρι, ποὺ τὄχουν ξαναγεμίσει γλυκὰ ἀπ' τῆς νύφης.

Στὸ δρόμο, ἂν τύχει νὰ περάσουνε ἀπὸ χωριό, ραντίζουνε τὴ νύφη μὲ ρίζι καὶ πολλοὶ χαιρετᾶνε τὸ ψίκι μὲ τουφέκια ἢ καὶ τὸ σταματᾶνε νὰ τὸ κεράσουνε. Ἡ νύφη, ὅπου συναντήσει ἄνθρωπο, θὰ τοῦ πετάξει κουφέτα.

Ὅταν φτάσουν πιὰ στοῦ γαμπροῦ, ξεκαβαλλικεύουν καὶ καθίζουν τὴ νύφη σ' ἕνα κάθισμα νὰ τὴν κεράσουνε (ἡ κοῦπα) οἱ συγγενεῖς τοῦ γαμπροῦ, ὅπως κεράσανε οἱ δικοί της τὸ γαμπρό. Οἱ πιὸ στενοὶ συγγενεῖς τῆς κάνουν καὶ χάρες φορέματα. Τὰ κορίτσια τῆς τραγουδᾶνε:

Νύφη μου καλορίζικη, νὰ ζήσεις νὰ γεράσεις
νὰ ζήσεις χρόνους ἑκατὸ καὶ νὰ τοὺς ἀπερίσεις.
Καλῶς ἤρθες, νυφοῦλα μου, μεσ' στὰ πεθερικά [σου.
καλὰ καὶ στοῦ πατέρα σου, καλύτερα στοῦ ἀν- [τρός σου.
Σὰν κυπαρίσσι νὰ σταθεῖς, σὰ δέντρο νὰ ριζώ- [σεις,
καὶ σὰν μηλιά, γλυκομηλιὰ τοὺς κλώνους σου ν' [ἁπλώσεις.

Σὰν τελειώσει τὸ κέρασμα, μπαίνουν στὸ σπίτι μπρὸς ὁ γαμπρὸς καὶ πίσω ἡ νύφη. Ἡ πεθερὰ «*τοὺς μπάζει*» ρίχνοντας ἕνα πισκίρι γιὰ νὰ τοὺς μπερδέψει καὶ νὰ μποῦν ἑνωμένοι κι' οἱ δυό. Τοὺς φιλάει καὶ ρίχνει τὴ χάρη της (φόρεμα ἢ ἄλλο) στοὺς ὤμους τῆς νύφης. Ἐκεῖνοι τῆς φιλᾶνε τὸ χέρι.

Τὰ φαγητὰ εἶναι ἕτοιμα ἀπ' τὴν ἡμέρα. Τὸ ψίκι εἶναι πεινασμένο. Στρώνουν μιὰ τάβλα μὲ πεσκίρια καὶ κάθονται ὁλόγυρα σταυροπόδι. Φέρνουν τὰ φαγητὰ καὶ πρὶν ἀρχίσουν τὸ φαγοπότι, τραγουδᾶνε τὸ τραγοῦδι τῆς τάβλας:

Νᾶχα μῆλο νᾶριχνα σὲ τοῦτο τὸ τραπέζι,
Πέφτουν τἄνθη, πέφτει ὁ μόσχος
καὶ μοσχοβολάει ἡ τόπος.
Τάδε (τὸ ὄνομα ἑνὸς τοῦ τραπεξιοῦ) φίλα τὸν γεί- [τονά σου
τὸν τάδε (ὄνομα τοῦ διπλανοῦ του) ποὺ εἶναι [κοντά σου.

Καὶ φιλάει ὁ καθένας τὸ διπλανό του, χωρὶς καμιὰ παρεξήγηση, ὅποια καὶ νἆναι τὰ πρόσωπα.

Μετὰ τὸ τραπέζι γίνεται τὸ μεγάλο γλέντι. Τὸ τουφεκοβόλι καὶ τὰ κεράσματα στὰ βιολιὰ δίνουν καὶ παίρνουν. Κατὰ τὸ γοῦστο τῶν κλεσμένων κρατάει καὶ τὸ γλέντι. Κατὰ τὰ μεσάνυχτα ὅμως ὁ γαμπρὸς κι' ἡ νύφη ἀποσύρονται.

Τὴ Δευτέρα τὸ πρωῒ ξαναμαζεύονται στοῦ γαμπροῦ. Ἡ πεθερὰ φέρνει τὸ πουκάμισο τῆς νύφης, δεῖγμα τῆς ἁγνότητάς της, καὶ τὸ δείχνει στοὺς συγγενεῖς. Ὕστερα τὸ βγάζουν ἔξω καὶ τὸ τουφεκᾶνε. Ἡ νύφη τρατάρει ἡ ἴδια καὶ ξαναρχίζει τὸ γλέντι. Τὸ σπίτι εἶναι στρωμένο μὲ τὴν προῖκα της. Τ' ἀπομεσήμερο ξεκινοῦν ὅλοι γιὰ τὴ βρύση ἢ τὸ πηγάδι τοῦ χωριοῦ, ὅπου θὰ πιοῦνε ὅλοι νερὸ ἀπ' τὸ χέρι τῆς νύφης. Ξαναγυρίζουν ἀργὰ στὸ σπίτι κι' ἀρχίζουν νὰ φεύγουν οἱ καλεσμένοι, ἀφοῦ εὐχηθοῦνε στὰ *νιογάμπρια* «νὰ ζήσουν νὰ γεράσουν». Στὸ καθένα θὰ δώσουν κι' ἀπὸ ἕνα μαντῆλι γλυκά.

Στὶς ὀχτὼ ἢ δεκαπέντε μετὰ γάμο τὰ νιογάμπρια μαζὶ μ' ἕναν ἀδελφὸ τοῦ γαμπροῦ ἢ ἄλλο συγγενῆ πηγαίνουν στὰ *πιστρόφια*, δηλ. ἐπιστρέφουν στὸ σπίτι τοῦ πατέρα τῆς νύφης. Πρὶν ἀπ' τὰ πιστρόφια θεωρεῖται κακὸ νὰ πάει στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ συγγενὴς τῆς νύφης. Ἀκόμα πρέπει νὰ ξαναπᾶνε τὴν πρώτη Λαμπρὴ καὶ τὰ πρῶτα Χριστούγεννα. Τῶν Βαγιῶνε ὅλες οἱ νιόνυφες τοῦ χωριοῦ πρέπει νὰ φέρουνε δάγια στὴν ἐκκλησιά.

Γ. Ν. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΣ

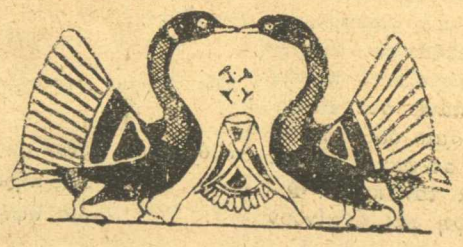

Κ. ΚΑΡΘΑΙΟΥ

ΕΝΑΣ ΠΑΡΕΞΗΓΗΜΕΝΟΣ

Ἐκείνη τὴν ἐποχή, μὲ τὴν ἔλλειψη ποὺ ἦταν στὰ τρόφιμα ἀπὸ τὸν πόλεμο, καὶ μὲ τὸ ἀπότομο μεγάλωμα τῆς Ἀθήνας, οἱ ἔμποροι εἶχαν πάρει ἕναν τρόπο ἀπέναντι τοῦ κόσμου, ὅπως ὁ ἀφέντης ἀπέναντι στὸν δοῦλο, ἢ καλύτερα, ὅπως ὁ ἕλληνας δημόσιος ὑπάλληλος ἀπέναντι στὸν ἕλληνα πολίτη. Καὶ ἕνας ἀπὸ τοὺς πιὸ περήφανους καὶ πιὸ ἀπότομους ἀπάνω στὴν ἐξάσκηση τοῦ ὑψηλοῦ του προορισμοῦ ἦταν ὁ μανάβης τῆς ἐξοχῆς μας, ὁ περίφημος κουτσαβάκης καὶ ξακουστὸς ἔξυπνος, Μανώλης Γαρίδας, ὁ ὁποῖος ἕνα καλοκαιριάτικο βράδυ, κατὰ τὰς ἑφτά, ἦρθε καὶ κάθισε σ' ἕνα ἀπὸ τὰ αὐτοκίνητα τῆς συγκοινωνίας, ποὺ γέμιζαν γιὰ νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν Ἀθήνα γιὰ τὸ προάστειό μας. Ἦταν ἕνας ἄνθρωπος ἴσαμε τριανταπέντε χρόνων, πιότερο κοντὸς παρὰ ψηλός, μὲ τὸν ἕναν ὦμο ψηλότερα ἀπὸ τὸν ἄλλον, μὲ τὸ καστανὸ μουστάκι στριμμένο στὴν ἐντέλεια, καὶ μὲ μιὰ κρεατοελιὰ στὸ σαγώνι, ἀπὸ τὴν ὁποία ἔβγαινε μιὰ φούντα ἀπὸ τρίχες, καστανὲς κι' αὐτὲς καὶ στριμμένες ὅπως καὶ τὸ μουστάκι του.

«Μεγαλεῖο!» εἶπε καθὼς ἐχώθηκε στὸν φαρδὺ μουσαμαδένιο καναπέ, ἀντικρὺ σὲ κεῖνον ὅπου ἐκαθόμουν ἐγώ κι' ὕστερα γυρίζοντας τὸ κεφάλι στὸν ὁδηγὸ τοῦ αὐτοκινήτου τὸν ἐρώτησε κλείνοντας τὸ δεξί του μάτι:

«Ἔ, κὺρ Παναγιώτη, λέω, θὰ κάτσουμε ἀκόμα γιὰ πολλὴ ὥρα ἐδῶ νὰ περιμένουμε;»

«Δὲν πιστεύω», ἀποκρίθηκε ὁ ἄλλος, θὰ γεμίσουμε γρήγορα. Κι' ὕστερα δὲν εἶναι νὰ βιαζόμαστε καὶ τόσο, κὺρ Μανωλάκη. Μέρα εἶν' ἀκόμα. Στὸ σπίτι σου, μιὰ φορά, θὰ βρίσκεσαι πρὶν ἀπὸ τὶς ὀχτώ.» Καὶ ὕστερ' ἀπὸ δυὸ στιγμὲς ἐπρόσθεσε πονηρά: «Κι' ἔτσι δὲν θὰ σὲ μαλώσει κι' ἡ κυρὰ Χαρίκλεια.... ὅπως τὴν ἄλλη φορὰ ποὺ σὲ κλείδωσε ἔξω ἀπὸ τὴν πόρτα κι' ἔπεσε νὰ κοιμηθεῖ».

Ὁ κὺρ Μανώλης ἔκανε ἀπὸ τὸ μέρος τῆς ἐλιᾶς του ἕναν μονόπλευρο μορφασμὸ ποὺ ἔμοιαζε μὲ περιφρονητικὸ γέλιο: «Βρὲ γιὰ ποιὰ κλειδώματα μοῦ μιλᾶς καὶ πράσινα ἄλογα;... Χμ,! ἀπὸ κείνους εἴμαστε, ἀλήθεια, κὺρ Κώστα». Ἐσήκωσε τὴν φτέρνα τοῦ δεξιοῦ του ποδιοῦ καὶ ἄρχισε νὰ τὸ κάνει νὰ τρέμει καὶ μαζί, ὁλάκερο τὸ λεωφορεῖο. Ὕστερ' ἀπὸ λίγο ἐπρόσθεσε:

«Ἔ ρὲ μεγαλεῖο.... δὲν μᾶς λὲς καὶ τίποτ' ἄλλες τέτοιες σάχλες νὰ γελάσουμε;»

Μ' ὅλο ποὺ εἶχα κάμποσον καιρὸ ποὺ καθόμουν σὲ κείνη τὴν ἐξοχή, καὶ εἶχα πολλὲς φορὲς ψωνίσει ἀπὸ τὸ μαγαζὶ τοῦ κὺρ Μανώλη, δὲν ἤμουνα σὲ θέση νὰ κρίνω ἐκείνην τὴν στιγμὴ ἂν νὰ πειράγματα τοῦ ὁδηγοῦ τοῦ αὐτοκινήτου μας ἐστηρίζονταν ἀπάνω σὲ πραγματικὰ γεγονότα.

Ὁ Γαρίδας ἐξακολουθοῦσε νὰ κάνει σεισμὸ μὲ τὸ πόδι του κρατῶντας τὸν μονόπλευρο μορφασμὸ στὸ πρόσωπό του καὶ δίχως νὰ μιλεῖ. Στὸ τέλος ὁ σεισμὸς ἔπαψε. Ὁ μορφασμὸς ἐτελείωσε μ' ἕνα μακρόσυρτο «Φς» καὶ ἐσφραγίστηκε μὲ τὸ ἡρωϊκὸ «μεγαλεῖο!» Κι' ὕστερα τὸ δεξὶ χέρι τοῦ Γαρίδα ἐτράβηξε νευρικὰ τὸ πακέτο μὲ τὰ τσιγάρα ἀπὸ τὴν τσέπη.

Ὡστόσο τὸ αὐτοκίνητο ἐκόντευε νὰ γεμίσει, καὶ μεταξὺ ἐκείνων ποὺ εἶχαν ἔρθει ὕστερα ἀπὸ τὸν Γαρίδα ἦταν καὶ ἕνας μελαχροινὸς κύριος μὲ στρογγυλὸ ξουρισμένο πρόσωπο, σύριζα κουρεμένο κεφάλι καὶ κάτι μεγάλα στρογγυλὰ γυαλιὰ ἀπὸ ταρταρούγα, ποὺ ἔμοιαζε σὰν ξένος. Αὐτὸς λοιπόν, ἅμα εἶδε τὸν Γαρίδα νὰ βγάζει σπίρτο γιὰ ν' ἀνάψει τὸ τσιγάρο ποὖχε βάλει στὸ στόμα, τὸν ἐρώτησε:

«Θὰ καπνίσετε;»

Ὁ Γαρίδας ἐσήκωσε τὰ φρύδια καὶ ἀνέβασε τὸ δεξί του μουστάκι πρὸς τὸ μάτι «Καὶ γιατί, δηλαδή;»

«Δὲν πρέπει νὰ τὸ κάνετε,» ἀποκρίθηκε ἥσυχα ἥσυχα ὁ κύριος μὲ τὰ γυαλιά, «γιατὶ ἀπαγορεύεται, ὅπως γράφει ἐκεῖ πάνω...Κι' ἔπειτα δὲν ξέρω ἂν ὅλοι οἱ κύριοι...»

«Τί ἔκανε;» ἐρώτησε ὁ Γαρίδας ἀνοιγοκλείνοντας τὸ δεξὶ μάτι καὶ παίζοντας τὸ μουστάκι του.

«Βέβαια κι' ἀπαγορεύεται, Κὺρ-Μανωλάκη,» εἶπε τότε καὶ ὁ ὁδηγὸς τοῦ αὐτοκινήτου, στρέφοντας πίσω. «Δὲν τὸ βλέπεις ποὺ τὄχουμε γραμμένο μὲ κοντζάμου γράμματα; Ἑκατὸ δύο δραχμοῦλες εἶναι τὸ πρόστιμο ἂν ἀγαπᾶς...οἱ δύο εἶναι γιὰ τὸ πουρμπουάρ. Χώρια ἡ φασαρία καὶ τὸ χασομέρι ὅσο νὰ σὲ πᾶνε στὸ ἐπαυτοφόρο!»

Ὁ μανάβης τὸν ἄκουγε μὲ μισοκλεισμένα μάτια.

«Καλά, καλά,» εἶπε, κι' ἄρχισε νά στρίβει τὴν φούντα τῆς ἐλιᾶς του· «σᾶς εὐχαριστῶ ὅλους σας καὶ νὰ μὲ συχωρᾶτε. Ὅμως ἐγὼ θὰ καπνίσω ὡς τὸν ἕβδομο οὐρανό, κι' ὅποιος τοῦ βαστάει ἂς ἔρθει νὰ μοῦ τὸ μποδίσει!» Κ' ὕστερα ἀπὸ λίγες στιγμὲς ἐπρόσθεσε: «Φς!—δὲν κοιτᾶμε, λέω ἐγώ, καλύτερα τά χάλια μας...Ἐγὼ θὰ τὸ φουντώσω κι' ὅποιος θέλει—»

Τὰ τελευταῖα τοῦτα λόγια τὰ εἶπε κοιτάζοντας πρὸς τὸ μέρος μου, μὲ τὸ μονόπλευρο γέλιο του, σάμπως νὰ ἤθελε νὰ κάνει ἰδιαίτερη φιγούρα σὲ μένα, τὸν παλιό, μόνιμο κάτοικο τῆς ἐξοχῆς μας.

«Κὺρ-Μανωλάκη,» ξανάκανε ὁ ὁδηγὸς ἀπὸ τὴν θέση του,δίχως νὰ γυρίσει πίσω αὐτὴν τὴν φορά, «τὸ καλὸ ποὺ σοῦ θέλω.» Κι' ἐξακολουθώντας ἄρχισε νὰ μᾶς διηγιέται γιὰ τὸν Κώστα τὸν Καράτζα, τὸν φαναρτζή,ποὺ πρὶν ἀπὸ τρεῖς ἡμέρες εἶχε χάσει τὸ ἀπόγεμά του γιὰ νὰ πληρώσει μὲ τὶς ἑκατὸ δύο δραχμὲς τὸ θεριακλήκι του.

«Ἔ, θὰ τὶς πλερώσω λοιπὸν κι' ἐγώ! Θὲς τίποτ' ἄλλο;» εἶπε στὸ τέλος ὁ Γαρίδας φυσώντας τὸν καπνὸ ἀπὸ τὰ ρουθούνια καθὼς ἄναψε τὸ τριγάρο.

Τὸ αὐτοκίνητο εἶχε γεμίσει. Ὁ ὁδηγὸς ἔβαλε μπροστὰ τὴν μηχανή. Στὸ πρόσωπο τοῦ Γαρίδα ἐζωγραφίστηκε κάποια ἀνακούφιση—ἤτανε φανερὸ πὼς γιὰ τὸν ἕναν ἢ τὸν ἄλλο λόγο ὁ Γαρίδας ἤτανε βιαστικός· καὶ ὅταν πιὰ ἐκινήσαμε, ἐπῆρε ἕνα ἐντελῶς ξεκούραστο ὕφος καὶ ἡ γλώσσα του ἐλύθηκε.

Ἄρχισε, δὲν ξέρω τώρα ἀπὸ ποιὰ ἀφορμή, νὰ μᾶς διηγιέται μίαν ἱστορία γιὰ τὸν κουμπάρο του. Ὅταν ἐγεννήθηκε τὸ παιδί, ὁ κουμπάρος ἀντὶ νὰ τὸ ἀσημώσει, ὅπως εἶναι ἡ συνήθεια, μὲ κανένα χρυσαφικὸ ἢ μὲ κανένα χρυσὸ εἰκοσάφραγκο, τοῦ ἔφερε τοῦ παιδιοῦ, ποὺ θὰ τὸ βάφτιζε κιόλας, τέσσερις «ἐπιτρόπους», δηλαδὴ τέσσερα ἀποκόμματα ἀπὸ ἑκατοστάρικα, ὅπως τὰ εἶχαν κόψει στὸ δεύτερο ἀναγκαστικὸ δάνειο. «Τὶ εἶναι τοῦτα, κουμπάρε; τοῦ λέω.—Θὰ τοῦ πάρεις,μοῦ λέει, μιὰ μετοχὴ τοῦ δανείου, καὶ θὰ τοῦ δίνουν, λέει, ἕξη τὰ ἑκατό, καὶ χώρια τὸ λαχεῖο.... Φαντάσου.»

Ἐδηγιούνταν μὲ κέφι, καὶ γελούσαμε ὅλοι μέσα στὸ ἁμάξι. Μὰ ἐκεῖ ποὺ ἑτοιμάζονταν νὰ συνεχίσει, ἐπαρατηρήσαμε πὼς τὸ αὐτοκίνητο εἶχε σταματήσει σ' ἕνα σταυροδρόμι, καὶ εἴδαμε στὸ τζάμι τῆς πόρτας, στὸ πίσω μέρος τοῦ αὐτοκινήτου, τὸ ξουρισμένο πρόσωπο ἑνὸς ἀστυνομικοῦ νὰ μᾶς κοιτάζει κάτω ἀπὸ τὸ γυαλιστερὸ γεῖσο ἑνὸς σταχτεροῦ κασκέττου. Ὁ Γαρίδας ἀπόμεινε μὲ τὴν μισὴ ἀπάντηση ποὖχε δώσει στὸν κουμπάρο του κομμένη στὸ στόμα. Τὸ χέρι ποὺ κρατοῦσε τὸ τσιγάρο ἐκατέβηκε κάτω ἀπὸ τὸ γόνατο τοῦ κυρίου ποὺ κάθονταν δίπλα του.

«Ποιὸς καπνίζει!» ἐρώτησε ὁ ἀστυνομικὸς τὸν εἰσπράκτορα ἀνοίγοντας τὴν πόρτα. «Γιατὶ καπνίζετε, κύριε;» ἐρώτησε ἀμέσως κατόπιν τὸν Γαρίδα.

Ὁ Γαρίδας ἐξερόβηξε. Ἐμισόκλεισε τὸ δεξί του μάτι σὰν μὲ ἀπορία. Κατόπιν ἐγύρισε καὶ κοίταξε τὸ τσιγάρο του, τὸ πέταξε χάμω καὶ τὸ πάτησε λέγοντας: «Δὲν τὄξερα πὼς ἀπαγορεύεται, κύριε πολισμάν· παρεξήγηση.»

«Μὰ πῶς! δὲν τὸ εἴδατε ποὺ εἶναι ἐκεῖ γραμμένο;» ξαναεῖπε ὁ ἀστυνομικός.

Τὸ δεξὶ μάτι τοῦ Γαρίδα ἔπαιξε καναδύο φορές, ἐνῶ τὸ στριμμένο του μουστάκι εἶχε ἀπομείνει τέλεια ἔξω ἀπὸ τὴν ἔκφραση ὅλου τοῦ ἄλλου προσώπου. Μὰ καὶ ἡ γλώσσα τοῦ Γαρίδα εἶχε χάσει ὅλη τὴν πρωτυτερινή της εὐκολία. Πολὺ μασημένα ἔβγαιναν ἀπὸ τὸ στόμα του τώρα τὰ λόγια.

«Μὲ τὸ συμπάθιο, κύριε πολισμάνε, γιατὶ βλέπεις δὲν γνωρίζουμε γράμματα γιὰ νὰ τὸ διαβάσουμε. Συγνώμη... Παρεξήγηση!... Ἂν τὸ ξέραμε πὼς ἀπαγορεύεται, οὔτε λόγος... Παρακαλῶ.»

Ὁ ἀστυφύλακας τὸν ἐκοίταξε κάμποση ὥρα δίχως νὰ τοῦ λέει τίποτα, καὶ ὕστερα, σὰν

νὰ μὴν ἤξερε κι' αὐτὸς τὶ ἔπρεπε νὰ κάνει, τοῦ εἶπε. «Ἂς εἶνε... ἀφοῦ λέτε πὼς δὲν ξέρετε νὰ διαβάσετε... Ὅμως ἔπρεπε νὰ τὸ ξέρετε πὼς δὲν ἐπιτρέπεται τὸ τσιγάρο. Ἐμπρὸς σωφέρ!»

Ὁ Γαρίδας ἐκούνησε καναδυὸ φορὲς πάλι τὰ μουστάκια του κι' ἔκανε νὰ χαμογελάσει, χωρὶς ὅμως νὰ κατορθώσει μεγάλα πράγματα· καὶ ἀποφεύγοντας νὰ ἀντικρύσει τὰ μάτια τῶν ἄλλων ἐπιβατῶν ποὺ εἶχε τὸ συναίσθημα πὼς ἐχαμογελούσαν γιὰ λογαριασμό του, ἀποκρίθηκε μὲ μισόκλειστα μάτια.

«Εὐχαριστοῦμε πολύ, κύριε πολισμάν... Παρεξήγηση ἤταν... Τώρα ποὺ τὸ ξέρουμε, οὔτε λόγος.»

Ἐξεκινήσαμε. Στὰ στόματα τῶν ἐπιβατῶν ἐφαίνονταν ἀκόμα τὰ ἀπομενάρια ἀπὸ ἕνα σβυσμένο χαμόγελο.

* * *

Τώρα πιὰ εἴχαμε στρίψει καὶ εἴχαμε βγεῖ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα. Οἱ θόρυβοι, ἔξω ἀπὸ κεῖνον ποὺ ἔκανε ἡ δική μας ἡ μηχανή, εἴχαν πάψει. Τὰ φῶτα εἴχαν γίνει ἀραιότερα.

Ὁ Κὺρ Μανωλάκης, ὁ μανάβης, κάτι ἐμουρμούριζε. Στὸ τέλος ἔφτυσε στὸ πάτωμα καὶ εἶπε σιγά: «Ρεζίληδες!»Κι' ὕστερα ἔριξε μιὰ δειλὴ ματιὰ κατὰ τὸ μέρος μου.

Τὸν καημένο τὸν Μανωλάκη! Κανένας μας δὲν θέλησε νὰ τοῦ δώσει κομμάτι κουράγιο. Καιμάλιστα ὁ ξενότροπος κύριος μὲ τὰ στρογγυλὰ γυαλιὰ ἔσκυψε πρὸς τὸν Γαρίδα, ποὺ εἶχε ἀρχίσει νὰ στρίβει μὲ μανία τὶς τρίχες τῆς ἐλιᾶς του, καὶ τοῦ εἶπε μ' ἕνα ὕφος διδαχτικό:

«Ἐγὼ σᾶς τὸ εἶπα. Δὲν θὰ ἦταν πιὸ καλὰ νὰ εἴχατε γλυτώσει ὅλη αὐτὴ τὴν σκηνή. Βλέπετε ὅτι τὰ λόγια εἶναι πιὸ εὔκολα ἀπὸ τὴν ἐφαρμογή τους...»

Ὁ Κὺρ-Μανωλάκης ἐξέσπασε.

«Νὰ μὲ συμπαθᾶς, κύριε... μὲ παρεξηγήσατε... Ὅμως αὐτὸ σᾶς λέω μονάχα, πὼς ἔπρεπε νὰ κάνει μονάχα πὼς θέλει, λέει, νὰ μὲ κατεβάσει ἀπὸ τ' ἁμάξι. Τὸ λέω πὼς ἤθελε νὰ πετσοκοφτοῦμε ἐδῶ ποὺ βρισκόμαστε... Φς!..»

Ἡ γλῶσσα του εἶχε λυθεῖ καὶ ἔλεγε ἀκατάπαυστα μὲ τρομερὴ εὐγλωττία. «Τὴν τάξη νὰ πᾶνε νὰ τηνὲ βάλουν, λέω ἐγώ, ἐκεῖ ποὺ χρειάζεται... ἐγὼ ἀπὸ τὸ αὐτοκίνητο δὲν θὰ κατέβαινα, μιὰ φορά. Θὰ προτιμοῦσα νὰ πετσοκοφτοῦμε, τὸ λέω. Λυπᾶμαι πολὺ ποὺ μὲ παρεξηγήσατε, καθὼς βλέπω...»

Ἔφτυσε καὶ ἄρχισε πάλι νὰ τραντάζει τὸ πόδι του στρίβοντας μαζὶ καὶ τὴν ἐλιά του. Ὁ κύριος μὲ τὶς ταρταροῦγες ἄρχισε μιὰ κάπως μακρούτσικη ἠθικὴ διδασκαλία γιὰ τὰ καθήκοντα τοῦ πολίτη, γιὰ τὴν κοινωνικὴ πειθαρχία: πῶς εἶναι, πῶς ἔπρεπε νὰ εἶναι καὶ πῶς εἶναι στὰ ἄλλα, τὰ πιὸ πολιτισμένα μέρη, στὴν Ἀγγλία—καὶ προπάντων στὴν Ἀμερική.

«Στὴν Ἀμερική, ἔλεγε, δὲ θὰ μποροῦσε ποτὲ οὔτε νὰ φανταστεῖ κανένας τέτοιο πρᾶγμα. Μὰ καὶ ἂν ὑποθέσουμε πὼς ἤταν τρόπος ποτὲ νὰ βρεθεῖ κανένας ποὺ νὰ ἤθελε νὰ κάνει κάτι ποὺ ἀπαγορεύεται—δὲν θὰ τὸ ἀρνιούνταν κατόπιν!..—Μάλιστα, κύριε—θὰ ἔλεγε—τὸ ἐγνώριζα, καὶ εἶμαι πρόθυμος νὰ πάθω ὅ,τι προστάζει ὁ νόμος!..»

Ὁ Γαρίδας ἔχωσε τὸ κεφάλι βαθύτερα μέσα στοὺς ὤμους του καὶ εἶπε ἀποκαμωμένος:

«Ἂς εἶναι—».

Εἶχε ἀρχίσει νὰ μοῦ γίνεται σχεδὸν συμπαθητικός. «Βέβαια,» εἶπα τότε κι' ἐγώ, βλέποντας ὅτι ὁ κύριος μὲ τὰ στρογγυλὰ γυαλιὰ ἐκοίταζε πρὸς τὸ μέρος μου λέγοντας τὰ τελευταῖα λόγια: «βέβαια στὴν Ἀμερική, στὴν Ἀγγλία, φυσικά.Ὅμως ἐκεῖ εἶναι τὸ πρᾶγμα διαφορετικό...οἱ νόμοι καὶ τὰ διατάγματα εἶναι γιὰ ὅλους καὶ γιὰ ὅλα. Ἐδῶ ὅμως δὲν κατόρθωσε νὰ νικήσει ἀκόμα αὐτὸ τὸ πνεῦμα. Ὡστόσο ἀγάλια ἀγάλια ὅλα θὰ γίνουν.»

Ὁ κὺρ-Μανωλάκης ἔβηξε. Ἔστριψε τὸ μουστάκι του καὶ ξανάπιασε τὴν φούντα τῆς ἐλιᾶς του. Κατόπιν ἔβαλε τὸ δεξί του πόδι καβάλα στὸ ἀριστερό, ἐστήριξε τὸν ἄγκωνα τοῦ δεξιοῦ του χεριοῦ μέσα στὴν ἀριστερή του παλάμη καὶ ξανάβηξε. Τέλος ἀνοιγόκλεισε δυὸ-τρεῖς φορὲς τὸ δεξί του τὸ μάτι καί, παίρνοντας μιὰ βαθειὰν ἀνάσα, ἔκανε νὰ ὑπερασπίσει πάλι τὸν ἑαυτό του. Βλέποντας ὅμως πὼς δὲν κατόρθωνε πολλὰ πράγματα καὶ ὅτι εἶχε ἀρχίσει πάλι ν' ἀνθίζει στὰ χείλια τῶν ἐπιβατῶν τὸ πρωτυτερινό τους χαμόγελο, ἐσώπασε λέγοντας:

«Ἂς εἶναι, βλέπω πὼς μὲ παρεξηγήσατε.»

Ὁ κύριος μὲ τὰ στρογγυλὰ γυαλιά, ὅταν εἶδε πὼς στὸν προτελευταῖο σταθμὸ ἄδειασε μιὰ θέση δίπλα μου, ἦρθε καὶ κάθισε κοντά μου, καὶ ἄρχισε νὰ μεμψιμοιρεῖ γιὰ τὴν ἑλληνικὴ ἀγωγὴ τῶν πολιτῶν καὶ γιὰ τὸν ἑλληνικὸ χαρακτήρα. Εἶχε ζήσει χρόνια στὸ ἐξωτερικό, στὴν Ἀμερική.

Ἴσως νὰ μὴν εἶχα νὰ τοῦ φέρω σὲ πολλὰ

πράγματα ἀντίρρηση σ' αὐτὰ ποὺ μοῦ ἔλεγε, κι' ὅμως ὁμολογῶ πὼς αἰσθάνθηκα μεγάλη ἀνακούφιση ὅταν ἐκατάλαβα πὼς τὸ αὐτοκίνητο εἶχε σταθεῖ καὶ ὅτι εἴχαμε φτάσει στὴν ἐξοχή μας. Ἐκαληνύχτησα τὸν συνομιλητή μου καὶ ἄρχισα νὰ περπατῶ μὲ ζωηρὸ βῆμα. Μὰ ὕστερ' ἀπὸ δυὸ στιγμὲς εἶδα πὼς δὲν ἐπήγαινα μόνος. Ὁ Γαρίδας ἐπερπατοῦσε δίπλα μου.

«Ποιὸς ἦταν αὐτὸς ὁ κύριος ποὺ σᾶς μιλοῦσε,» μὲ ρώτησε.

«Δὲν τὸν γνωρίζω,» τοῦ ἀποκρίθηκα. «Πρώτη φορὰ ποὺ τὸν βλέπω, Κάθεται ἐδῶ;»

«Μήτε ἰδέα, μήτε τὸν ἔχω ξαναϊδεῖ ποτέ μου. Ξένος πρέπει νἆναι... Σὰ θεατρῖνος μοιάζει, σὰ δημοσιογράφος—»

«Ἴσως,» ξαναεῖπα. «Δὲν τὸν ξέρω. Στὴν Ἀμερική μοῦ ἔλεγε πὼς ἔζησε. Ὅμως τοῦ λόγου σου δὲν ἔπρεπε νὰ πειραχτεῖς. Δὲν τὸ κατάλαβες πὼς ὅλα ὅσα σοῦ εἶπε σοῦ τὰ εἶπε γιὰ νὰ σὲ κουρντίσει; Σὲ εἶδε πὼς σ' ἀρέσει νὰ χωρατεύεις.»

Ἐγέλασε ὑποχρεωτικά.

«Ἐγὼ νὰ πειραχτῶ;—τὶ λέτε! Μὲ παρεξηγήσατε. Ὅμως ἂν ἔκανε ὁ πολισμάνος πὼς ἤθελε νὰ μὲ πάρει μέσα, τὸ λέω: θὰ πετσοκοβόμαστε— ἐξὸν πιὰ κι' ἂν ἐρχόντουσαν πολλοὶ μαζὶ γιὰ νὰ μὲ πιάσουν.»

«Μὴ δίνεις σημασία,» τοῦ εἶπα βιαστικὸς κόβοντας τὴν ὁμιλία του, κι' ἔκανα νὰ στρίψω ἀριστερά.

«Ἀπὸ δῶ δὲν πηγαίνετε;» μὲ ρώτησε δείχνοντας τὸν δρόμο ποὺ ἔβγαζε στὸ σπίτι μου.

«Ὄχι,» τοῦ ἀποκρίθηκα: «θέλω νὰ περάσω ἀπὸ τοῦ Κατσίχτη: ἔχω νὰ τοῦ πληρώσω κάποιο λογαριασμό. Καληνύχτα.

«Καληνύχτα, λοιπόν.»

Ἦταν ἡ πρώτη φορὰ ποὺ ὁ Μανώλης ὁ Γαρίδας, ὁ παλικαρᾶς καὶ πρῶτος χωρατατζὴς τοῦ χωριοῦ μας, εἶχε δειχτεῖ τόσο φιλικός, καὶ καταδεχτικὸς μπορῶ νὰ πῶ, ἀπέναντί μου. Ἕως ἐκεῖνο τὸ βράδι ἐβαστοῦσε πάντα ἀπέναντί μου τὴν ἀξιοπρέπεια τοῦ ἐμπόρου ποὺ ἔχει στὰ χέρια του τὴν ζωή μας, καὶ προπάντων τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ἔχει ἀψαλίδιστα μουστάκια καὶ μιὰ τριχωτή, στριμμένη κρεατσολιὰ στὸ πιγούνι.

Κ. ΚΑΡΘΑΙΟΣ

Δ. ΜΕΡΕΣΚΟΒΣΚΗ

ΑΝΘΗ ΤΗΣ ΜΠΟΥΡΖΟΥΑΖΙΑΣ *

Ὅσες φορὲς ἀντάμωσα τὸν Ζωρὲς καὶ τὸν Ἀνατὸλ Φράνς, αὐτὸ ἔγινε στὸ πόδι, μπορῶ νὰ πῶ. Δὲ θὰ μιλοῦσα λοιπὸν γιὰ τὶς ἐντύπωσες ποὺ μοῦ ἀφήσαν, ἂν δὲν ἔβρισκα σ' αὐτὲς κάτι τὸ συμβολικὸ γιὰ μᾶς τοὺς Ρούσσους, μὰ καὶ γιὰ τοὺς Φραντσέζους,— ἴσως-ἴσως καὶ γιὰ ὅλους τοὺς Εὐρωπαίους τῆς Δύσης.

Δὲ φτάνει νὰ ταξιδέψει κανεὶς στὸ ἐξωτερικό, πρέπει καὶ νὰ ζήσει ἐκεῖ γιὰ νὰ νοιώσει καλὰ πόσο ἀδύνατο εἶναι νὰ ταιριάξουν οἱ Ροῦσοι μὲ τοὺς Εὐρωπαίους. Κι' ὄχι τόσο στὰ αἰσθήματα καὶ στὶς ἰδέες, ὅσο στὰ πρωτόγονα συναισθήματα στὴν περιοχὴ τῆς φυσικῆς ἐκείνης ποὺ εἶναι ἡ ἀρχὴ κάθε μεταφυσικῆς. Μποροῦμε νὰ γίνουμε πρῶτοι φίλοι μαζί τους, νὰ τοὺς πάρουμε ἀπὸ συμπάθεια. Ὡστόσο ἀργὰ ἢ γρήγορα θὰ ἔρθει ἡ στιγμὴ ὅπου θὰ πάψουν πιὰ νὰ μᾶς καταλαβαίνουν καὶ θὰ μᾶς κοιτάζουν σὰ νὰ πέσαμε ἀπὸ κάποιον ἄλλο πλανήτη. Τὸ λέω αὐτὸ χωρὶς καμιὰ περηφάνεια, κάθε ἄλλο ἴσια-ἴσια: μὲ ταπεινωσύνη, γιατὶ πολλὰ ἔχουμε νὰ μάθουμε ἀπ' αὐτοὺς καὶ σὲ πολλὰ ἡ βοήθεια τους μᾶς εἶναι ἀναγκαία—σ' αὐτὸ ἀμφιβολία δὲ χωρεῖ καμιά. Ἐνῶ ζήτημα εἶναι πάλι, ἂν ἐμεῖς μποροῦμε νὰ τοὺς βοηθήσουμε σὲ τίποτα. Σήμερα μιὰ φορὰ δὲν ἔχουν ἀκόμα τὴν ἀνάγκη μας, ἀφοῦ τὴν τύχη τῆς Εὐρώπης τίποτα, κατὰ τὴ γνώμη τους, δὲν τὴ συνδέει μὲ τὴ δική μας τὴν τύχη· ἂν ἔσβηνε σήμερα ἡ Ρωσία ὁλότελα ἀπὸ τὸ πρόσωπο τῆς γῆς, θὰ μποροῦσαν αὐτοὶ καὶ χωρὶς ἐμᾶς νὰ πορευτοῦν· ἂν ὅμως καταστρεφόταν ἡ Εὐρώπη, ἐμεῖς θὰ πηγαίναμε χαμένοι.

Δύσκολο εἶναι, ἴσως μάλιστα καὶ ἀδύνατο νὰ καθοριστεῖ ἀκριβῶς τούτη ἡ ἀσυμφωνία μας· ἡ πιὸ χτυπητὴ διαφορὰ εἶναι ἡ ἀκόλουθη: ἐκεῖνοι εἶναι ἀτομικιστές, ἐμεῖς ὅμως σοσιαλιστὲς (τὴ λέξη αὐτὴ τὴν παίρνουμε στὴν ἀρχική της σημασία κι' ὄχι ὡς ὄνομασία κόμματος). Βέβαια τὸ κοινωνικὸ αἴσθημα εἶναι ἀπὸ μιὰ μεριὰ πιὸ ἀναπτυγμένο στὴν Εὐρώπη παρὰ σὲ μᾶς· ἐκεῖ ὅμως ἔχει πετρώσει κιόλα σὲ στέριες καὶ καθαρὲς σὰν τὸ κρύσταλλο πολιτειακὲς μορφές, ἐνῶ σὲ μᾶς εἶναι χάλκωμα ἀκατέργαστο ἢ μέταλλο ποὺ χοχλάζει μέσα στὸ χωνευτήρι καὶ ποὺ μπορεῖ νὰ τὸ χύσεις σὲ ὅ,τι καλούπι θέλεις —στὸ πιὸ τέλειο μὰ καὶ στὸ πιὸ ἀποκρουστικό. Ἐκεῖνοι εἶναι ποτάμι στὴν κοίτη του κι' ἐμεῖς ποτάμι πλημμυρισμένο. Ἴσως νὰ βροῦμε καὶ μεῖς κάποτε μιὰ κοίτη, γιὰ τὴν ὥρα ὅμως ἀκόμα δὲν ἔχουμε βρεῖ καὶ μπροστά μας ἀνοίγονται ἀτέλειωτα, καλὰ ἢ κακά, ἐνδεχόμενα.

Θὲς δύναμή μας, θὲς ἀδυναμία μας, ὅπως καὶ νἆναι, ἐμεῖς πιστεύουμε ἀκόμα στὴν ἀσυνέχεια τῆς ἱστορίας, στὴν ἀποκάλυψη «καινούργιου οὐρανοῦ καὶ καινούργιας γῆς», στὴν ἀνατροπὴ ἐκείνη, ποὺ τὴν ὀνειρευτήκαν ἄλλοτε καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι· σήμερα ὅμως κανεὶς πιὰ ἐκεῖ δὲν πιστεύει σ' αὐτή. Ὄχι μονάχα ἐξωτερικὸς νόμος τῆς ὕπαρξης παρὰ καὶ ἐσωτερικὸς νόμος τοῦ πνεύματος ἔχει γίνει γι' αὐτοὺς τὸ πὼς ὑπάρχει συνέχεια στὴν ἀργὴ καὶ ἀδιάκοπη ἐξέλιξη. Εἶναι

(*) Τὰ ἄρθρα, ποὺ εἶχε δημοσιέψει κατὰ καιροὺς ὁ Μερεσκόβσκης σ' ἐφημερίδες καὶ περιοδικά, τὰ συγκέντρωσε στὰ 1912 καὶ τάβγαλε σὲ τρεῖς τόμους. Ἀπὸ τοὺς τρεῖς αὐτοὺς τόμους ὁ γερμανὸς Alexander Eliasberg ξεχώρισε ὅσα εἶχαν γενικότερο ἐνδιαφέρο γιὰ εὐρωπαϊκὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸ καὶ τὰ μετάφρασε γερμανικὰ σ' ἕνα βιβλίο μὲ τὸν τίτλο τοῦ πρώτου ἄρθρου τῆς σειρᾶς: «Τραβώντας γιὰ τὸν Ἐμμαοῦντα». Ὁ χαραχτηρισμὸς τοῦ Ζωρὲς καὶ τοῦ Ἀνατὸλ Φράνς, ποὺ μεταφράζουμε σήμερα, εἶναι ἀπὸ τούτη τὴ σειρὰ τῶν ἄρθρων. (Σ. Μ.)

κολλημένοι στὴν ἐξέλιξη καὶ μεῖς στὴν ἐπανάσταση. Κι' ὅσο κι' ἂν ἐπαναστατοῦν, ἡ ταπεινοφροσύνη ποτὲ δὲν τοὺς ἀπολείπει, ἐνῶ ὅσο κι' ἂν θέλουμε ἐμεῖς νὰ ταπεινωθοῦμε, μέσα μας ὑπάρχει πάντα ἡ ἀνταρσία.

Μὰ ὁ κυριώτερος λόγος, ποὺ δὲν μποροῦμε νὰ ταιριάξουμε, βρίσκεται στὴ σφαῖρα τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος — καὶ γι' αὐτὸ τὰ πράματα νὰ μιλήσει κανεὶς εἶναι ἀπ' ὅλα τὸ πιὸ δύσκολο. Ἂν ἔλεγα νέτασκέτα: δὲν πιστεύουν σὲ θρησκεία, ἐνῷ ἐμεῖς πιστεύουμε, αὐτὸ θἄταν χοντρό, χώρια ποὺ δὲ θἄταν καὶ σωστό, ἀφοῦ κι' ἐμεῖς ἴσως νὰ τὴν ἔχουμε ξεχάσει πιὰ ἢ κοὶ καθόλου νὰ μὴν πιστεύουμε στὴ θρησκεία. Ὅλοι ἐμεῖς, καὶ κεῖνοι ποὺ πιστεύουμε καὶ κεῖνοι ποὺ δὲν πιστεύουμε, μποροῦμε νὰ ποῦμε γιὰ τὸν ἑαυτό μας ὅ,τι εἶπε μιὰ ρωσίδα ποιήτρια: «Ἀποζητῶ ὅ,τι δὲν βρίσκεται στὴ γῆς ἀπάνω!» Οἱ Εὐρωπαῖοι ποτὲ δὲ θὰ μιλήσουν ἔτσι. Ἀποζητοῦν παντοῦ καὶ πάντα ὅ,τι βρίσκεται ἐδῶ στὴ γῆς. Κι' ὅταν πιστεύουν γνωρίζουν, ἐνῷ ἐμεῖς κι' ὅταν γνωρίζουμε, πιστεύουμε. Γι' αὐτό, ἀκόμα κι' ἂν βρισκόμαστε μέσα στὴν πιὸ ἄγρια ἄβυσσο τῆς ἀπιστίας, τοὺς φαινόμαστε μυστικιστές· ἐκεῖνοι ὅμως, ἀκόμα κι' ἂν βρίσκονται στὶς πιὸ ψηλὲς κορφὲς τῆς πίστης, μᾶς φαίνονται σκεπτικιστές. Μὴ τυχὸν ἐμεῖς κι' αὐτοὶ εἴμαστε τὰ δυὸ κομμάτια ἑνὸς ὅλου, οἱ δυὸ πόλοι τῆς ἴδιας δύναμης; Ἂν τοὺς ξεπερνοῦμε, ἀλήθεια, σὲ κάτι, τοῦτο εἶναι μονάχα ὅτι ἐμεῖς πρῶτοι τὸ προσέξαμε αὐτὸ τὸ πρᾶμα. Νοιώσαμε πὼς τοὺς ἔχουμε ἀνάγκη, ἐνῷ ἐκεῖνοι δὲν μποροῦν ἀκόμα καθόλου νὰ τὸ φανταστοῦν πὼς κάποτε θὰ μᾶς χρειαστοῦν κι' ἐμᾶς.

Αὐτοὶ εἶναι οἱ «πρῶτοι» κι' ἐμεῖς οἱ «ἔσχατοι»· ὅμως ἔχει εἰπωθεῖ: «ὃς ἂν θέλῃ ὑμῶν γενέσθαι πρῶτος, ἔσται πάντων δοῦλος». Τὰ λόγια αὐτὰ τἄχουν, φαίνεται, ξεχάσει ἐκεῖνοι· καλότυχοι ἐμεῖς, ἂν τὰ θυμόμαστε κάποτες!

II

Τὴ γνωριμιά μου μὲ τὸν Ζωρὲς τὴ χρωστῶ στὸν ποιητὴ Ἀντρέα Μπιελοῦϊ 1) ποὺ κι' αὐτὸς τὸν γνώρισε κατὰ τύχη σ' ἕνα table d'hôte τῆς ἥσυχης rue Ranelagh στὸ ἥσυχο προάστειο Ὠτέγι. Ἦταν μιὰ μικρὴ πανσιόνα, ὅπου κεῖνον τὸν καιρὸ συνηθοῦσε ὁ Ζωρὲς νὰ προγευματίζει, προτοῦ νὰ πάει στὴ Βουλή.

Ἅμα μπῆκα στὴν εἰδυλλιακὴ ἁπλὴ τραπεζαρία τῆς πανσιόνας τῆς rue Ranelagh, ἀντίκρυσα στὴν ἄλλη ἄκρη τοῦ στενόμακρου κι' ἄδειου ἀκόμα τραπεζιοῦ τὸν Ζωρὲς μὲ δυὸ τρεῖς «συντρόφους»—ποὺ θὰ ἦταν ἡ ταχτική του παρέα— καὶ μὲ τὸ φίλο μου Μπιελοῦϊ. Μᾶς σύστησε αὐτὸς κι' ὁ Ζωρὲς σηκώθηκε νὰ μὲ χαιρετήσει. Ἦταν ἕνας κοντοστρούμπουλος ἀνθρωπάκος, σχεδὸν χοντροκομμένος, καμιὰ πενηνταριὰ χρονῶν, μὲ μαλλιὰ καὶ γένεια ψαρὰ μὰ κοκκινωπά, κόκκινο πρόσωπο σὰν ἀπὸ τὸ κρύο κοκκινισμένο, πηγούνι πεταγμένο ἔξω καὶ ἀνοιχτογάλανα μάτια γεμᾶτα καλωσύνη. Μποροῦσες νὰ τὸν πάρεις γιὰ ταμία καμιᾶς ἀσφαλιστικῆς ἑταιρείας ἢ γιὰ καθηγητὴ τῶν γερμανικῶν σὲ κανένα ρούσικο γυμνάσιο. Τίποτε τὸ πεταχτό, τὸ μεσημβρινό, τὸ λατινικὸ δὲν εἶχε ἀπάνω του. Σοῦ θύμιζε πιὸ πολὸ βαρὺ κ' ἐμβριθῆ τεύτονα.

Σὰν καθήσαμε, ἦρθε ἀμέσως ἡ κουβέντα στὴ ρούσικη ἐπανάσταση 1). Εὐθὺς ἀπὸ τὰ πρῶτα του τὰ λόγια διέκρινα σ' αὐτὸν τὴν περιέργεια ἀνθρώπου, ποὺ ἀπὸ σίγουρο λιμάνι παρακολουθεῖ ἕνα καράβι νὰ βουλιάζει. Αἰσθανόμουν πὼς τοῦ ἦταν πέρα καὶ πέρα ἀδιάφορο ἂν θὰ τίναζε ἀπὸ πάνω της ἡ Ρουσία τὸ ζυγὸ τῆς σκλαβιᾶς ἢ θὰ ἔμενε ἀκόμα ἀπὸ κάτω του. Αἰσθανόμουν ἀκόμα πὼς γιὰ τὴν ἐπανάσταση μιλοῦσε ὅπως μιλεῖ γιὰ τὴ θάλασσα ἕνας γεωγράφος, ὄχι ἕνας θαλασσινός.

— Αὐτὴ τὴ στιγμὴ στὴ Ρουσία οἱ Καντὲ εἶναι οἱ μόνοι πολιτικοὶ ποὺ δὲν ἔχουν χάσει τὴν ἐπαφὴ μὲ τὴν πολιτικὴ πραγματικότητα. Ὅσα κόμματα στέκουνται πιὸ ἀριστερὰ δὲν εἶναι στὰ καλά τους, εἴτε εἶναι φανατικοί, εἴτε ὀνειροπόλοι ποὺ ζοῦν στὰ σύννεφα. Ὁ ἡρωϊσμός τους, δὲ λέω, εἶναι ἄξιος θαυμασμοῦ. Ὁ θαυμασμὸς ὅμως αὐτὸς εἶναι ἀνακατεμένος μ' ἕνα αἴσθημα λύπης καὶ —μὴ σᾶς κακοφανεῖ!— καὶ ἀγανάχτησης. Ἐσεῖς οἱ Ροῦσοι πουθενὰ δὲν γνωρίζετε ὅρια. Δὲν τὄχετε σὲ τίποτα νὰ πηδήσετε ἀπὸ τὸ παράθυρο καὶ νὰ σπάσετε τὰ μοῦτρα σας, ἀντὶ νὰ κατεβεῖτε ἥσυχα ἀπὸ τὴ σκάλα. Ξέρετε καλύτερα νὰ πεθαίνετε παρὰ νὰ ζεῖτε....

—Κι' ἐσεῖς οἱ Εὐρωπαῖοι ξέρετε καὶ νὰ πεθαίνετε καὶ νὰ ζεῖτε; ρώτησα μὲ ἄθελο χαμόγελο.

—Ὅποιος ζεῖ καλά, πεθαίνει καὶ καλά, μοῦ ἀποκρίθηκε μὲ τὴν ἀπονήρευτη ἐκείνη καὶ καλόκαρδη αὐτοπεποίθηση ποὺ σὲ ἀποστομώνει.

Λίγους μῆνες πρωτύτερα τὸν εἶχα ἀκούσει νὰ μιλεῖ μπροστὰ σὲ μεγάλο ἀκροατήριο ἀπὸ φραντσέζους ἐργάτες καὶ ρούσους ἐπαναστάτες, ποὔχανε μαζευτεῖ στὸ Cirque d'hiver γιὰ νὰ διαμαρτυρηθοῦν γιὰ τοὺς διωγμοὺς τῶν Ἑβραίων στὸ Bjelostok. Μιλοῦσε γιὰ τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου, γιὰ τὴν κληρονομιὰ τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης, γιὰ τὸ ἀδέρφωμα τῶν λαῶν,—γιὰ πράματα δηλαδὴ ποὺ ἄλλοτες τὰ πιστεύαν κι' οἱ Εὐρωπαῖοι, μὰ ποὺ ἀπὸ πολὺν καιρὸ ἔχουν πάψει πιὰ νὰ εἶναι ἄλλο ἀπὸ ὡραῖα λόγια. Ὁ Ζωρὲς εἶν ι ἔξοχος ρήτορας. Κάπου δυὸ ὧρες δίχως νὰ σταματήσει φώναζε, ξεφώνιζε, ξαπολοῦσε τοὺς κεραυνούς τους, σὰν Δίας σωστός. Χωρὶς νὰ θέλω ὁ νοῦς μου πῆγε σ' ἕναν ροῦσο ρήτορα, ποὺ κάποιος εἶχε πεῖ γι' αὐτὸν πὼς εἶναι «Βεζούβιος ποὺ ἀντὶς λάβα ξερνᾶ βαμπάκι». Πολὺ καλὰ τὸ καταλαβαίνω πὼς στὴ Βουλὴ ἡ πληθωρικὴ καὶ φουσκωμένη τούτη εὐφράδεια, σὰ φούσκα ποὺ τὴν τρυπᾶς θὰ σκάζει, μόλις τὴ γγίξει μὲ τὸ μυτερό του τὸ κεντρὶ ὁ Κλεμανσώ.

Παρατηροῦσα τὸ κοινό: ὅλοι σχεδὸν ἦταν φραντσέζοι ἐργάτες μὲ φυσιογνωμίες ἁπλές, ἀνοιχτόκαρδες καὶ τίμιες,—ἄνθρωποι ποὺ θὰ γεννοῦσαν στὸν καθένα τὴ συμπάθεια. Τὸν ἀκούγαν μὲ προσοχὴ καὶ μὲ τέτια εὐλάβεια, ὅπως ἀκούει κανεὶς τὸ ὄργανο στὴν ἐκκλησιά. Ὡστόσο ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ γονατίζουν σήμερα στὶς ἐκκλησιὲς δὲ θὰ ἐπιχειρήσουν ποτὲς σταυροφορία, ἔτσι καὶ τοῦτοι οἱ ἄνθρωποι δὲ θὰ κάμουν ποτὲς ἐπανάσταση. Τ' ὄνομα τοῦ πλήθους αὐτοῦ, τ' ὄνομα τῆς ἀστικῆς δημοκρατίας εἶναι μπακαλωσύνη ἀτράνταχτη κι' ἀκατάλυτη: «Τέτια πράματα μονάχα θέλουμε, ποὺ μποροῦν νὰ γίνουν ἐδῶ στὴ γῆς· ἀγάλια-ἀγάλια καὶ εἰρηνικὰ θὰ θεμελιώσουμε στὴ γῆς τὴ βασιλεία τοῦ θεοῦ». Εἶναι αὐτὸ κάτι ἀπόλυτο καὶ ἀτράνταχτο, ἕνα σιδερένιο κάστρο, μιὰ «ἐπίγεια αἰωνιότητα», ἴσως-ἴσως κιόλας ἐκείνη ἡ «εὐρωπαϊκὴ Κίνα» ποὺ τὴν ἴδε ὁ Ἀλέξανδρος Χέρτσεν νὰ ἔρχεται. Στὴν εἴσοδο τῆς σάλας στεκόνταν ἀστυνομικοί· γέλια μοῦ ἦρθαν. Τί χρειάζεται ἐδῶ ἡ ἀστυνομία; Ποιὸν νὰ συγκρατήσει; Τὸ πολὺ-πολὺ τοὺς ρούσους ἐπαναστάτες· μὰ κι' αὐτοὶ ἔχουν λουφάξει καὶ παραλύσει— μέσα στὸ πλῆθος αὐτὸ ἔχουν διαλυθεῖ σὰν τὰ ὀξέα στὸ ἄλκαλι. Γιὰ ἐπανάσταση οὔτε λόγος νὰ γίνεται! Τὸ νερὸ δὲν μπορεῖ νὰ πάρει φωτιά, οὔτε οἱ νοικοκυράκηδες νὰ ἐπαναστατήσουν.

Καθὼς γύριζα ἀπὸ τὴ συνάθροιση τούτη στὸ σπίτι μου, ἔπεσα σ' ἕνα ἄλλο ἀνθρωπομάζεμα. Ἦταν Κυριακὴ—καὶ στὴν Place de la République διασκέδαζε ὁ κοσμάκης. Ἡ βραδιὰ ἦταν ἥσυχη καὶ γλυκειά· στὸν καθαρὸ οὐρανὸ τ' ὁλόγιομο φεγγάρι σχεδὸν δὲ φαινόταν ἀπὸ τὸ πολὺ φῶς τῶν ἠλεκτρικῶν γλόμπων ποὺ θάμπωνε τὰ μάτια. Σ' ἕνα ἀπὸ τ' «ἀλογάκια» στριφογυρίζαν, ἀντὶς ἄλογα, πελώρια γουρούνια μὲ κουλουριαστὲς οὐρές, ροδαλὰ γυμνὰ σώματα καὶ μ' ἕνα πονηρὸ γέλιο στὸ μούτσουνό τους. Ἡ μουσικὴ ἔπαιζε ἕνα στρατιωτικὸ μάρς καί, καβάλλα στὰ γουρούνια, περνοῦσαν σὰν ἀστραπὴ μπροστά μου ἄντρες, γυναῖκες καὶ παιδιά. Κι' αὐτοὶ πάλι γελοῦσαν.

Κι' ἔξαφνα μὲ κυρίεψε κ' ἐκεῖ τὸ ἴδιο αἴσθημα ὅπως καὶ πρωτύτερα μέσα στὴ συνάθροιση: κάποιο ὅριο εἶχε ἀγγιχτεῖ, ἡ αἰωνιότητα εἶχε ζυγώσει πιὸ κοντά, ἡ μακαριότητα τῆς βασιλείας τῆς χρυσῆς μετριότητας, ἡ εὐλογία ἑνὸς οὐρανοῦ ἐπὶ γῆς εἶχαν ἀρχίσει. Ἕνα παράξενο πλάκωμα ἔνοιωσα στὴν καρδιά. Στὸ μαῦρο αὐτὸ πλῆθος, στοὺς ἠλεκτρικοὺς γλόμπους ποὺ σκοτεινιάζαν τὴ λάμψη τοῦ φεγγαριοῦ καὶ στὰ γυμνὰ ροδαλὰ γουρούνια ὑπῆρχε κάτι ποὺ πάγωνε τὸ αἷμα τοῦ ἀνθρώπου, κάτι ποὺ θύμιζε «Ἀποκάλυψη».

«Ναί, ξέρετε νὰ πεθαίνετε, μὰ δὲν ξέρετε νὰ ζήσετε», εἶπε ἄλλη μιὰ φορὰ ὁ Ζωρὲς στὸ τέλος τῆς κουβέντας μας γιὰ τὴ ρούσικη Ἐπανάσταση. Ἔπειτα κάτι εἴπαμε ἀκόμα γιὰ τὴ γαλλικὴ σοσιαλδημοκρατία, οὔτε κ' ἐγὼ θυμοῦμαι πιὰ τί. Ὡστόσο τὸ σπουδαιότερο ποὺ μοῦ ἔμεινε, ἦταν μιὰ ἐντύπωση παρόμοια μὲ κείνην ποὺ εἶχα βγαίνοντας ἀπὸ τὴ σοσιαλιστικὴ συγκέντρωση στὸ Τσίρκο: σοσιαλισμὸς δίχως ἐπανάσταση πὲς λιοντάρι δίχως νύχια· σοσιαλισμὸς χωνεμένος στῆς μπουρζουαζίας τὸ στομάχι. Σὲ τέτιον σοσιαλισμό, σὰ στὴν κρυωμένη λάβα, εὐδοκιμοῦν καλύτερα τὰ τραγανὰ σταφύλια

1) Andrei Bielyi, ρῶσος λυρικὸς ποιητής, μυθιστοριογράφος κι' αἰθητικός (Σ. Μ.)

1) Τοῦ 1905 (Σ. Μ.)

τοῦ Lacrymae Christi γιὰ τὸν ἐπίγειο παράδεισο τῆς μπουρζουαζίας.

III

Στὸ σαλόνι μιᾶς φραντσέζας λογίας, ποὺ γράφει μὲ τὸ ρούσικο ψευδώνυμο «Ἰβὰν Στράννικ» καὶ εἶναι ὁ μόνος ἄνθρωπος μέσα στὸ Παρίσι ποὺ γυρεύει ν' ἀνακατέψει τὸ λάδι μὲ τὸ νερὸ — τοὺς Ρούσους μὲ τοὺς Φραντσέζους—, ἐκεῖ γνώρισα τὸν Ἀνατὸλ Φράνς. Ἡ εὐγενικιὰ οἰκοδέσποινα εἶχε προσκαλέσει τὸν ξακουστὸ καλεσμένο της μόνο καὶ μόνο πρὸς τιμήν μου. Σωστὸς ὀάρβαρος Ροῦσος ἐγώ, πῆγα πολὺ ἀργὰ καὶ βρῆκα κιόλα τὸν Φράνς ἐκεῖ.

Σὲ κάποιο διήγημα τοῦ Τσέχωφ ὑπάρχει ἕνα παιδί, ποὺ μοιάζει ὁλότελα μὲ κορίτσι· ἔχει ἁπαλὰ κινήματα, ἁπαλὴ φωνή, ἁπαλὰ σγουρόξανθα μαλλιά, γλυκὰ μάτια καλόβολα καὶ φορεῖ ἁπαλὴ βελουδένια μπλούζα. Αὐτὸν τὸν νέο μοῦ θύμισε ὁ Φράνς. Εἶναι πέρα καὶ πέρα ἁπαλὸς καὶ γλυκός, πρᾶος, μαλακὸς κι' ὅλο χνοῦδι σὰν τὸ βελοῦδο. Ὅταν τὸν κοιτάζεις γιὰ πολλὴ ὥρα, ἔχεις τὸ ἴδιο αἴσθημα σὰν ὅταν χαϊδεύεις ἀσημὶ βελοῦδο. Τούτη ἡ ἐντύπωση ἐσωτερικῆς ἁπαλωσύνης ζευγαρώνει μὲ μιὰν ἄλλη ἐξωτερικῆς φινέτσας, μὲ τὴ σκληράδα ἑνὸς προσώπου ὅλο ἀρχοντιά, στὸ μάρμαρο, λές, πελεκημένου. Ἔχει ἕνα θαυμάσιο κεφάλι μὲ κάτασπρα ἀσημένια μαλλιὰ κ' εὐγενικιά, ἁδρὴ κατατομή, σὰν σὲ παλιὲς φλωρεντινὲς μεντάλιες. Ἔτσι θὰ φάνταζε κι' ἕνας παλιὸς καλὸς αὐλικὸς τοῦ παλιοῦ καλοῦ βασιλιᾶ, τοῦ Ἐρρίκου Δ'.

Εἶχα πάει μαζί καὶ μὲ τοὺς Ρούσους φίλους μου. Ὁ Φράνς εἶχε φέρει μαζί του τὴν παλιά του φιλενάδα, μιὰ γαλλοεβραία. Στὸ σπίτι της ἔχει τὸ «σαλόνι» του. Ὁ Φράνς εἶναι καὶ κανονικὰ παντρεμμένος, μὰ τὴ νόμιμη γυναίκα του δὲν τὴν ξέρει ψυχὴ ζῶσα.

Ἡ κυρία τοῦ σπιτιοῦ ἔβαζε ὅλα της τὰ δυνατὰ γιὰ νὰ φέρει τὴν κουβέντα στὴ ρούσικη φιλολογία, στὸν Τολστόη καὶ τὸν Δοστογέφσκη. Σιγά-σιγὰ ὅμως ἀπὸ τὴν κουβέντα φάνηκε πὼς τὸν Φράνς πολὺ ψυχρὸν τὸν ἄφηνε ὁ Τολστόης καὶ ὁ Δοστογέφσκης δὰ καθόλου δὲν τοῦ ἄρεσε. Σὰν ἄνθρωπος καλοαναθρεμμένος δὲν τὸ ἔλεγε, βέβαια, φανερά, δὲν ἤθελα ὅμως καὶ πολὺ γιὰ νὰ καταλάβω πὼς στὸν τέλειον αὐτὸν κλασικιστὴ ὁ ρούσικος μυστικισμὸς ἔφερνε ἀηδία, πὼς τὸν θεωροῦσε τὸ ἄκρον ἄωτον τοῦ «κακοῦ γούστου». Ἡ κουβέντα μας ὅλο καὶ κόμπιαζε, τοῦ κάκου προσπαθοῦσε ἡ οἰκοδέσποινα νὰ γεφυρώσει τὸ χάσμα ποὺ χώριζε τοὺς δυό μας· ἡ μιὰ πάνω στὴν ἄλλη, ὅλες της οἱ προσπάθειες πηγαίναν χαμένες. Ἔπειτα μοῦ φαίνεται πὼς δὲν τοῦ κάνει καὶ τόση εὐχαρίστηση τοῦ Φράνς νὰνακατεύεται σέ μιὰ συνομιλία καὶ ν' ἀκούει τοὺς ἄλλους νὰ μιλοῦν· καλύτερα τοῦχει νὰκούει τὸν ἑαυτό του νὰ μιλᾶ. Δὲν τὸ λέω αὐτὸ γιὰ νὰ τὸν κατηγορήσω, γιατὶ στ' ἀλήθεια εἶναι τόσο μεγάλη ἡδονὴ νὰ τὸν ἀκοῦς νὰ μιλᾶ, σάματις νὰ ἔχει στὸ λάρυγγά του ἕνα βιολὶ Στραδιβάριο ἢ τὸ ἀηδόνι ἐκεῖνο τοῦ παραμυθιοῦ τοῦ Ἄντερσεν, ποὺ μὲ τὸ τραγοῦδι τοῦ γλύκανε τὸ χαροπάλεμα τοῦ Αὐτοκράτορα τῆς Κίνας. Καὶ γιὰ τιποτένια πράματα νὰ μιλᾶ, ὁ λόγος του εἶναι πάντα ἀμβροσία. Ὅ,τι πικρὲς ἀλήθειες καὶ ἂν προφέρει, στὸ στόμα του παίρνουν πάντα μιὰν ἀμβρόσια γλύκα. Ἂν θελήσεις ὅμως νὰ ξεδιαλύνεις ἀργότερα μὲς στὸ νοῦ σου τὶ καλὰ-καλὰ εἶπε, θὰ δεῖς πὼς σχεδὸν τίποτα δὲν εἶπε. Ὅλα σὰν ἀφρὸς χάνονται· ἴσως ὁ ἴδιος ἀφρὸς νὰναι ποὺ ἀπ' αὐτὸν γεννήθηκε ἡ θεὰ τῆς αἰώνιας ὀμορφιᾶς.

Σὰν ἦρθε ἡ κουβέντα γιὰ τὴ συλλογὴ τῶν πολιτικῶν του λόγων, ὁμολόγησε πὼς πάντα τὸ μεγαλύτερο μαρτύριο γι' αὐτὸν ἦταν νὰ βγεῖ μπροστὰ σὲ κόσμο νὰ μιλήσει, πὼς κάθε φορὰ ποὺ εἶχε νὰ βγάλει λόγο, μέρες ὁλόκληρες προετοιμαζόταν καὶ σὰν ἔφτανε στὸ βῆμα, τὰ ἔχανε.

—Δὲ γεννήθηκα, δυστυχῶς, ῥήτορας, συμπέρανε μισὸ μὲ παράπονο, μισὸ χωρατά.

—Γιατὶ νὰ βασανίζεστε λοιπόν;

—Τὶ νὰ κάμω; Κάπως πρέπει τέλος πάντων νὰ βοηθήσουμε κι' ἐμεῖς τὸν μεγάλο συνολικὸν ἀγῶνα!

—Τὸ σοσιαλισμό; ρώτησε ἡ κυρία τοῦ σπιτιοῦ ρίχνοντάς μας λοξὴ ματιά.

— Καὶ βέβαια. Δὲν τὸν πολυπιστεύετε μήπως τὸν σοσιαλισμό μου;

— Ὄχι καὶ πολύ.

— Καὶ γιατί;

— Καὶ μόνο γιὰ τὸν λόγο πὼς εἴσαστε ὁ μεγαλύτερος σκεπτικιστὴς ποὺ ἔζησε ποτὲ στὸν κόσμο, εἶπε κάποιος ἀπὸ μᾶς. Πῶς μπορεῖ νὰ ταιριάσετε τὴν ἀμφιβολία μὲ τὴ δράση; Πῶς μπορεῖ νὰ δρᾶ κανείς, ὅταν δὲν πιστεύει σὲ κεῖνο ποὺ πάει νὰ κάμει;

— Ναὶ βέβαια, νὰ δρᾶ δὲν μπορεῖ, ἀποκρίθηκε ὁ Φράνς, νὰ παίζει ὅμως.... Τὸν ἀγῶνα τῶν πολιτικῶν κομμάτων τὸν βλέπω σὰν μιὰ πελώρια παρτίδα σκάκι. Ὅλες οἱ ἀνθρώπινες πράξεις παιχνίδι δὲν εἶναι; Οἱ θεοὶ μᾶς ἔχουν παιχνίδι τους καὶ αὐτοῦ βρίσκεται ἡ τραγῳδία μας. Ἂς παίξουμε λοιπὸν κι' ἐμεῖς μὲ τοὺς θεοὺς — ἴσως ἔτσι ἡ τραγῳδία μας νὰ τελειώσει σὲ εἰδύλλιο. Ὅταν δὲν πιστεύεις πιὰ σὲ τίποτα καὶ γιὰ ὅλα ἀμφιβάλλεις, ἀπ' ὅλα τὰ πράματα τρυγᾶς τὴν ἄγνὴ ξεγνιασιὰ καὶ τὴ γλύκα τῶν θεϊκῶν παιχνιδιῶν.— Εἶναι τόσο γλυκό ν' ἀναπαύεσαι στὸ προσκέφαλο τῆς ἀμφιβολίας!

Ποτὲ μου δὲ θὰ ξεχάσω τὴν ἄπειρη χάρη ποῦχε τὸ μειλίχιο χαμόγελό του, σὰν πρόφερε τὰ λόγια αὐτὰ τοῦ Μονταίνιου.

Εἶπα μὲ τὸ νοῦ μου: ναί, νὰ παίζεις μὲ ὅλα τὰ πράματα, νὰ χαμογελᾶς γιὰ ὅλα, ν' ἀμφιβάλλεις γιὰ ὅλα — αὐτὸ εἶναι ἡ ὕψιστη σοφία τῆς μπουρζουαζίας. Ἡ θεωρία δὲν παραλλάζει καθόλου ἀπὸ τὴν πράξη, ὁ Φράνς δὲν παραλλάζει ἀπὸ τὸν Ζωρές. Τὸ ἴδιο ὅπως μεταμορφώθηκε ἄλλοτε ἡ πολιτικὴ ἀνταρσία σὲ μικρονοικοκυρίστικον, ἰμπεριαλισμό, ἔτσι καὶ σήμερα μεταμορφώνεται, ἡ κοινωνικο-οικονομικὴ ἐπανάσταση σὲ μικρονοικοκυρίστικον σοσιαλισμό. Ἡ ἐξέλιξη εἶναι πιὸ δυνατὴ ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση, ἡ γαλήνη πιὸ δυνατὴ ἀπὸ τὴν τρικυμία—αὐτὴ εἶναι ἡ ἀκατάβλητη ὡς τώρα καί, στὸ ἐπίπεδο ὅπου γίνεται σήμερα ὁ ἀγῶνας, ἴσως καὶ ὁλότελα ἀκατανίκητη ἀλήθεια τῆς μπουρζουαζίας. Ὁ Κλεμανσὼ θὰ μποροῦσε νὰ καταλάβει καλὰ τὸν Φράνς καὶ ὁ Φράνς θὰ μποροῦσε νὰ συμφιλιώσει τὸν Κλεμανσὼ μὲ τὸν Ζωρές.

Ὅπως ὁ ἕνας, ἔτσι εἶναι ὅλοι· ὅπως εἶναι ἀπάνω ἔτσι εἶναι καὶ κάτω. Ἐκεῖ, στὴν Πλατεῖα τῆς Δημοκρατίας, μὲ τὸ μαῦρο πλῆθος καὶ τὰ γυμνά, ροδαλά, γελαστὰ γουρούνια εἶναι ἡ παχειὰ καὶ γόνιμη κοπριά— κι' ἐδῶ, στὸ σαλόνι, τὸ μυροβόλο ἄνθος, τὸ μυστικὸ ρόδο τῆς μπουρζουαζίας.

Λένε πάντα πὼς ἀπόλυτη μπακαλωσύνη ἴσον ἀπόλυτη κτηνωδία. Μὰ ἔτσι εἶναι ὅμως; Δὲ βλαστήσαν λοιπὸν ὅλοι οἱ χρυσοὶ καρποὶ τοῦ πολιτισμοῦ— ἡ ἐπιστήμη, ἡ τέχνη, οἱ κοινωνικοὶ θεσμοί—ἀπάνω σ' αὐτὴ τὴν ἀστικὴ κοπριά; δὲν ὑπάρχει λοιπὸν καὶ μιὰ μπουρζουαζία δίκια, σοφή, καλή, ἅγια; Πόσοι ὡς τώρα δὲν τὴν βλαστημήσαν, ὅμως καὶ ποιὸς τὴν ἔχει ξεπεράσει;

Σὲ μᾶς στὴ Ρουσία, πολὺ συχνὰ τώρα καταδικάζουν τὴν εὐρωπαϊκὴ μπουρζουαζία καὶ μάλιστα ὄχι ἐν ὀνόματι μιᾶς νέας ἀριστοκρατίας ἢ κ' ἑνὸς διεθνοῦς πολιτισμοῦ, παρὰ ἐν ὀνόματι τῆς παλιᾶς ρούσικης βαρβαρότητας καὶ τῶν καινούργιων ρούσσωνχουλιγάν [1]. Μὰ ἂν εἶναι ἀπὸ δυὸ κακὰ νὰ διαλέξει κανεὶς τὸ μικρότερο, ἴσως πιὸ καλὸς πάλι νὰ εἶναι ὁ μπακάλης ἀπὸ τὸν χουλιγάν.

Κάποτε θαρρεῖς πὼς ἔχουν δώσει οἱ Ροῦσοι ἐπαναστάτες τὸν ὅρκο τοῦ Ἀννίβα, ἢ νὰ νικήσουν ἢ νὰ χαθοῦν πολεμῶντας τὴν μπουρζουαζία τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ· κι' ὅμως κανένα τέτιο δικαίωμα ἐκ Θεοῦ δὲν ἔχουν. Καιρὸς εἶναι νὰ τὸ καλοστοχαστοῦμε αὐτὸ τὸ δικαίωμα καὶ νὰ καταλάβουμε πὼς ἡ ἀντιθρησκευτικὴ χυδαιότητα τῆς μπουρζουαζίας μόνον ἀπὸ ἕναν θρησκευτικὸ ἀριστοκρατισμὸ μπορεῖ νὰ ξεπεραστεῖ. Πιστεύουμε πὼς κάποτε στὴ ρούσικη κοινωνία θὰνθίσει ἕνας τέτιος ἀριστοκρατισμός· ὅμως ἂν καὶ τότε πάλι ἄβυσσο ἐξακολουθεῖ νὰ χωρίζει τὴ Ρωσία καὶ τὴν Εὐρώπη, ἐμᾶς καὶ κείνους, τοῦτο θὰ σημαίνει μονάχα ὅτι οἱ ἔσχατοι γίναν οἱ πρῶτοι, ὄχι ὅμως γιὰ νὰ ὑψωθοῦν πάνω ἀπὸ τοὺς ἄλλους, παρὰ γιὰ νὰ γίνουν «πάντων δοῦλοι».

1) Ὁ φίλος κ. Π. Λέφας εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ ἐξηγήσει τὸ νόημα τῆς λέξης αὐτῆς σὲ γράμμα του, ποὺ τὸ ξεσηκώνω σχεδὸν ὁλόκληρο ἐδῶ: «Τὸ χουλιγὰν εἶναι κυρίως λέξη κινεζική. Τὴ μεταχειρίζονται οἱ Ρῶσοι μόνον κατὰ τὰ τελευταῖα 20—25 χρόνια. Σημαίνει ἀλήτης μὲ κακὲς διαθέσεις, ξεταραχοποιός, vagabond, στοιχεῖο κακὸ καὶ ἐπικίνδυνο στὴν κοινωνία, ὄχι ὅμως στοιχεῖο ἀναρχικὸ ἢ ἐπαναστατικό» (Σ. Μ.).

Μετάφραση Γ. Ν. Πολίτη

ΘΩΜΑ ΧΑΡΝΤΥ

ΤΑ ΟΣΑ ΕΙΔΕ Ο ΒΟΣΚΟΣ *

ΤΡΙΤΗ ΝΥΧΤΑ

Δὲν μποροῦσε νὰ γίνει ἀλλιῶς. Ὁ Μπίλλ Μίλλς ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ μείνει κι' ἀπόψε στὰ πρόβατα, ὅπως καὶ τὶς ἄλλες βραδιές, τὴν ὥρα ποὺ θὰ ἔλειπε ὁ γέρο-βοσκός, ἐξὸν ἂν ἀποφάσιζε νὰ χάσει τὴν θέση του καὶ τὸ ψωμί του. Ἐπροσπαθοῦσε νὰ συλλογίζεται μὲ ὅση μποροῦσε περισσότερη γενναιότητα ἐκεῖνο ποὺ ἦταν χωσμένο πίσω ἀπὸ τὴν Πόρτα τοῦ Διαβόλου, ὅμως χωρὶς μεγάλη ἐπιτυχία. Καὶ γι' αὐτὸ ἔνιωσε κάποια ἀνακούφιση, ἂν καὶ τρέμοντας ἀπὸ ἱερὴ συγκίνηση, ὅταν εἶδε τὶς σκιὲς τοῦ Δούκα καὶ τῆς Δούκισσας νὰ προχωροῦν ἀπάνω στὴν παγωμένη χλόη. Ἡ Δούκισσα ἦταν δυὸ τρία βήματα μπροστύτερα ἀπὸ τὸν ἄντρα της καὶ περπατοῦσε ἀλαφρά.

«Σοῦ λέω πὼς θὰ τὸ βρῆκε περιττὸ νὰ κάνει τὸν κόπο καὶ νὰ ξανάρθει!» ἔκανε πεισμωμένος ὁ Δούκας καὶ στάθηκε μὴ θέλοντας νὰ προχωρήσει περισσότερο.

«Πιὸ πιθανὸ μοῦ φαίνεται πὼς θἄρθει νὰ περιμένει ὅλη τὴν νύχτα. Καὶ θὰ ἦταν ἀπανθρωπία νὰ τὸν ἀφήσουμε νὰ τυραννιστεῖ πάλι κι' ἀπόψε.»

«Δὲν εἶναι ἐδῶ· ὥστε ἄς πᾶμε καλύτερα σπίτι.»

«Δὲν φαίνεται πουθενά· αὐτὸ εἶναι ἀλήθεια· καὶ πολὺ φοβοῦμαι μὴν ἔπαθε τίποτα. Ἂν τυχὸν ἔγινα αἰτία γιὰ ἕνα τέτοιο πρᾶγμα, σὲ βεβαιώνω, δὲν θὰ τὸ συγχωρήσω ποτὲ στὸν ἑαυτό μου!»

Ὁ Δούκας ἀποκρίθηκε στενοχωρημένος «Ἄ, μεῖνε ἥσυχη· θὰ ἔχει πάει νἄβρει κακαμιὰν ἄλλη.».

«Αὐτὸ τὸ βρίσκω πολὺ ἀπίθανο.»

«Ἢ μπορεῖ νὰ τοῦ φάνηκε πάρα πολὺς ὁ δρόμος ἕως ἐδῶ»

«Οὔτε αὐτὸ δὲν μοῦ φαίνεται πιθανό».

«Τότε ἴσως νὰ τὸ συλλογίστηκε τὸ πρᾶγμα λίγο καλύτερα».

«Ναί, ἴσως νὰ τὸ συλλογίστηκε καλύτερα Ἐξὸν ἂν εἶναι κάπου κρυμμένος ἐδῶ κοντὰ, ἴσως μέσα σὲ κεῖνον τὸν λάκκο πίσω ἀπὸ τὴν Πόρτα τοῦ Διαβόλου. Πᾶμε νὰ δοῦμε. Θὰ τοὔπρεπε νὰ τὸν τσακώναμε σὰν τὸν κλέφτη ἐκειμέσα.»

«Ὤ, ὄχι, δὲν εἶναι ἐκεῖ.»

«Μπορεῖ νὰ κάθεται ἐκειμέσα καὶ νὰ μὴ σαλεύει ἐξαιτίας σου,» ξαναεῖπε ἐκείνη σὰν νὰ τὸ βρῆκε.

«Ὤ, ὄχι—ὄχι ἐξαιτίας μου!»

«Ἔλα λοιπόν, Σὲ βεβαιώνω, φίλε μου, πὼς κάνεις δυσκολίες ἀπόψε σὰν κανένας δύστροπος μαθητάκος, καὶ ἔχεις σ' ὅλα ἀντίρρηση! Αἰσθάνεσαι ζήλια γι' αὐτὸν τὸν δύστυχο νέο, καὶ αὐτὸ βρίσκω πὼς εἶναι πρᾶγμα ἐντελῶς παράλογο.»

«Ἔρχομαι! ἔρχομαι! Μὴ μοῦ λὲς τίποτ' ἄλλο, Ἀρριέτα!» Ἐπροχώρησαν ἀπάνω στὴν πρασινάδα.

Περίεργος νὰ ἰδεῖ τί ἤθελαν νὰ κάνουν, ὁ μικρὸς βοσκὸς ἐβγῆκε ἀπὸ τὴν παράγκα του καὶ ἐγύρισε ἀπὸ πίσω ἀπὸ τὰ σπαρτόδεντρα ποὺ σχημάτιζαν τὸν μεγάλον ὄγκο, μὲ τὸν σκοπὸ νὰ πάει ἀπαρατήρητος κοντὰ στὸ τρίλιθο. Ὅμως, καθὼς ἐπερνοῦσε τὸ μικρὸ διάστημα ποὺ ἔμενε ἀνοιχτὸ ἕως νὰ φτάσει, ἔγινε φανερὸς γιὰ μιὰ στιγμή.

«Ἄ, νά τον ἐπὶ τέλους!» εἶπε ἡ Δούκισσα

«Τὸν βλέπεις!» εἶπε ὁ Δούκας. «Ποῦ;»

«Κοντὰ στὴν Πόρτα τοῦ Διαβόλου. Δὲν βλέπεις κάποιον ἐκεῖ; Ἄ, φτωχέ μου ἐρωτοχτυπημένε ξάδερφε, τώρα θὰ πάρεις τὸ μάθημα ποὺ σοῦ πρέπει!» ἔκανε ἐκείνη καὶ γέλασε μ' ἕναν τρόπο ἀνακατωμένον μὲ λύπη. Μὰ τί ἔπαθες ; » ἐρώτησε εὐθὺς ἀμέσως γυρίζοντας πρὸς τὸν ἄντρα της.

«Δὲν εἶναι ἐκεῖνος!» εἶπε ὁ Δούκας μὲ βραχνὴ φωνή. «Δὲν μπορεῖ νἆναι ἐκεῖνος!»

«Ὄχι, δὲν εἶναι. Τοῦτος εἶναι πολὺ πιὸ μικρόσωμος. Εἶναι κάποιο παιδί.»

* Συνέχεια καὶ τέλος· βλ. σ. 163 καὶ 210

«Μὰ ναί, αὐτὸ ἔλεγα κι' ἐγώ!.. Ἐ παιδί, ἔλα ἐδῶ!»

Τὸ βοσκόπουλο ἐπροχώρησε φοβισμένο.

«Τί κάνεις ἐδῶ;»

«Πρόβατα φυλάω, ἀφέντη ἄρχοντά μου.»

«Ἄ, μὲ ξέρεις ποιὸς εἶμαι! Καὶ φυλᾶς τὰ πρόβατα ἐδῶ κάθε βράδι;»

«Πότε πότε, ἀφέντη μου.»

«Καὶ τὶ εἶδες ἀπόψε σὲ τοῦτα τὰ μέρη, ἢ ἐχτὲς τὸ βράδι;» ἐρώτησε ἡ Δούκισσα. «Μήπως εἶδες κανέναν ἄνθρωπο νὰ περιμένει ἢ νὰ περπατεῖ!»

Ὁ μικρὸς δὲν ἔβγαλε μιλιά.

«Δὲν εἶδε τίποτα,» τὴν ἔκοψε ὁ ἄντρας της καρφώνοντας τὰ μάτια του ἔτσι ἄγρια ἀπάνω στὸ βοσκόπουλο, ὥστε ἔμοιαζαν σὰν δυὸ φωτιές. «Ἔλα, πᾶμε τώρα. Μὲ αὐτὸ τὸ κρῦο δὲν μποροῦμε νὰ μείνουμε ἄλλο ἐδωπέρα.»

Ὅταν ἔφυγαν οἱ δυό τους, τὸ βοσκόπουλο ἐγύρισε στὴν παράγκα του καὶ στὰ πρόβατά του νιώθοντας λιγότερο φόβο τώρα παρὰ πρίν· γιατὶ ὅσο περισσότερο ἐγνωρίζονταν μὲ τὴν κατάσταση, τόσο λιγότερο τρόμο τοῦ ἔκανε νὰ συλλογίζεται ἐκεῖνον τὸν ἄνθρωπο ποὺ ἦταν θαμμένος λίγο παραπέρα. Ὅμως δὲν ἔμεινε πολλὴν ὥρα μονάχος.

Ὅταν εἶχε περάσει ὅση ὥρα χρειάζεται γιὰ νὰ πάει κανεὶς στοὺς Πύργους τοῦ Σαίκφορεστ καὶ νὰ γυρίσει, ἐπαρουσιάστηκε πάλι ἀπὸ ἐκείνη τὴν μεριὰ ἡ στιβαρὴ μορφὴ τοῦ Δούκα· ὁ ὁποῖος ὅμως αὐτὴν τὴν φορὰ ἔρχονταν μόνος.

Μὰ καὶ ὁ ἄρχοντας δὲν εἶχε φαίνεται κι' αὐτὸς μάτια λιγότερο δυνατὰ ἀπὸ τὰ μάτια τοῦ μικροῦ· γιατὶ ἀμέσως τὸν ξεχώρισε μέσα στὶς προβατίνες ὅπου τοῦτος ἐβρίσκονταν, καὶ τράβηξε ἴσια πρὸς αὐτόν.

«Ἐσὺ εἶσαι τὸ βοσκόπουλο ποὺ ἐμίλησα λίγο πρὶν μαζί του;»

«Ἐγὼ εἶμαι, ἀφέντη ἄρχοντά μου.»

«Λοιπὸν ἄκουσέ με. Ἡ Κυρὰ σὲ ρώτησε τὶ εἶδες χτὲς ἢ προχτὲς σὲ τοῦτα τὰ μέρη, κι' ἐσὺ δὲν ἀποκρίθηκες τίποτα. Τώρα σὲ ρωτῶ κι' ἐγὼ τὸ ἴδιο, καὶ μὴν φοβηθεῖς νὰ μοῦ ἀπαντήσεις. Εἶδες τίποτα παράξενο τοῦτες τὶς νύχτες ποὺ φύλαγες τὰ πρόβατα σὲ τοῦτα τὰ μέρη;»

«Ἐγώ, ἀφέντη ἄρχοντά μου, εἶμαι ἕνα φτωχὸ ἄπραγο παιδί, καὶ ὅ,τι μοῦ τύχει νὰ ἰδῶ δὲν μοῦ μένει στὸ κεφάλι.»

«Σὲ ξαναρωτῶ,» εἶπε πάλι ὁ Δούκας ζυγώνοντάς τον, «εἶδες τίποτα παράξενο αὐτὲς τὶς νύχτες ποὺ φύλαγες τὰ πρόβατα σὲ τοῦτα τὰ μέρη;»

«Ὤ, ἀφέντη ἄρχοντά μου! Ἐγὼ εἶμαι μόνο ὁ παραγυὸς τοῦ βοσκοῦ, καὶ ὁ πατέρας μου ἤτανε μόνο ἕνας κλαδευτὴς τῆς Χάρης σου, καὶ ἡ μητέρα μου ἐργάζονταν μονάχα στὰ πλυσταριά σου! Μὲ παίρνει ὁ ὕπνος ἅμα μείνω μονάχος, καὶ δὲν βλέπω τίποτε.»

Ὁ Δούκας ἄρπαξε τὸν μικρὸ βοσκὸ ἀπὸ τὸν ὦμο καὶ σκύβοντας ἀπὸ πάνω του τὸν ἐκοίταξε μέσα στὰ μάτια «εἶδες τίποτα παράξενο νὰ γίνεται ἐδῶ, λέω, τὸ περασμένο βράδι;»

«Ὤ, ἀφέντη ἄρχοντά μου, λυπήσου με, καὶ μὴ μὲ σκοτώσεις!» ἄρχισε νὰ κλαίει τὸ βοσκόπουλο πέφτοντας στὰ γόνατα. «Ἐγὼ δὲν εἶδα ποτέ μου τὴν Χάρη σου νὰ περπατεῖ σὲ τοῦτα τὰ μέρη, ἢ νὰ πηγαίνει καβάλα, ἢ νὰ παραμονεύει κανέναν, ἢ νὰ τραβᾶ μαζί της κανένα βαρὺ πρᾶμα!»

«Χμ,» ἔκανε ὁ Δούκας ἄγρια, χαλαρώνοντας λιγάκι τὸ κράτημά του. «Τόσο τὸ καλύτερο ποὺ δὲν τὰ εἶδες ποτέ σου αὐτὰ τὰ πράγματα. Λοιπὸν, τὶ θἄχες καλύτερα—νὰ μὲ ἰδεῖς νὰ κάνω αὐτὰ τὰ πράγματα τωρα δά, ἢ νὰ φυλάξεις ἕνα μυστικὸ γιὰ ὅλη σου τὴν ζωή;»

«Νὰ φυλάξω τὸ μυστικό, ἀφέντη ἄρχοντά μου!»

«Εἶσαι σίγουρος πὼς μπορεῖς;»

«Ὤ, ἀφέντη μου, ἂν θὲς δοκίμασέ με!»

«Πολὺ καλά. Καὶ τώρα πές μου, σ' ἀρέσει νὰ φυλᾶς τὰ πρόβατα;»

«Ὄχι, καθόλου. Ἔχει πολλὴ μοναξιὰ αὐτὴ ἡ δουλιὰ γιὰ ἕναν ἄνθρωπο ποὺ τρέχει ὁ νοῦς του στὰ φαντάσματα· καὶ μὲ μεταχειρίζονται κι' ἄσκημα.»

«Ἔχεις δίκιο. Εἶσαι καὶ πολὺ μικρὸς γι' αὐτὴ τὴν δουλιά. Πρέπει νὰ σὲ φροντίσω καὶ νὰ σοῦ κάνω τὴν ζωή σου πιὸ ἀνθρωπινή· νὰ βγάλεις αὐτὴν τὴν μπλούζα καὶ νὰ φορέσεις τὰ ροῦχα ποὺ φορεῖ ὁ καλὸς κόσμος, καὶ ἀντὶ αὐτὰ τὰ χοντροστίβαλα νὰ βάλεις καλὰ γυαλιστερὰ παπούτσια. Καὶ θὰ σὲ μάθουν ἕνα σωρὸ πράγματα, ποὺ οὔτε τἄχεις ἀκούσει ποτέ σου, καὶ θὰ πᾶς σχολεῖο, καὶ θὰ παίζεις τὴν μπάλλα κι' ἄλλα παιχνίδια τὶς ἑορτές, καὶ θὰ γίνεις σωστὸς ἄντρας. Ὅμως δὲν πρέπει ποτέ σου νὰ πεῖς πὼς ἤσουν στὰ πρόβατα καὶ πὼς κοίταζες ἔξω στὰ βουνὰ τὶς νύχτες, γιατὶ τὰ παιδιὰ ποὺ φυλᾶνε τὰ πρόβατα δὲν τὰ θέλουνε μέσα στὸν καλὸ κόσμο.»

«Θὰ κάνω ὅπως μὲ προστάζει ἡ Χάρη σου, ἀφέντη ἄρχοντά μου.»

«Τὴν στιγμὴ ποὺ τυχὸν ἤθελε ξεχαστεῖς καὶ κάνεις λόγο γιὰ τὴν ζωὴ ποὺ πέρασες τὸν καιρὸ ποὺ ἤσουν στὰ πρόβατα— ἐφέτος ἢ τοῦ χρόνου, στὸ σχολεῖο ἢ ἔξω ἀπὸ τὸ σχολεῖο, ἢ ὅταν θὰ πηγαίνεις μὲ τὸ ἀμάξι σου ὕστερα ἀπὸ εἴκοσι χρόνια—τὴν ἴδια στιγμὴ θὰ πάψω νὰ σὲ προστατεύω, καὶ θὰ φᾶς μιά! καὶ θὰ ξαναγυρίσεις ἀμέσως στὰ πρόβατά σου. Ἔχεις γονιούς, μοῦ φαίνεται πὼς εἶπες;»

«Μιὰ μάνα στὴν χηρεία, μονάχα, ἀφέντη ἄρχοντά μου!»

«Θὰ τὴν φροντίσω κι' αὐτήν, καὶ θὰ τῆς δώσω τὸν τρόπο νὰ ἔχει τὴν καλοπέρασή της, ἐνόσω ἐσὺ δὲν κάνεις λόγο γιὰ — τὶ πρᾶγμα;»

«Γιὰ τὴν ζωή μου τὸν καιρὸ ποὺ ἤμουν στὰ πρόβατα, καὶ γιὰ κεῖνα ποῦδα.»

«Καλά. Κι' ἄμα τυχὸν κάνεις λόγο;»

«Θὰ φάει μιά! καὶ θὰ ξαναγυρίσει ἀμέσως στὴν χηρειά της.»

«Καλά—πολὺ καλά. Μὰ δὲν φτάνει αὐτὸ μονάχα. Ἔλα ἐδῶ.» Ἐπῆρε τὸν μικρὸ καὶ τὸν πῆγε στὸ τρίλιθο, καὶ τὸν ἔβαλε κάτω νὰ γονατίσει.

«Κοίταξε· τοῦτο ἐδῶ ἤτανε μιὰ φορὰ ἁγιασμένος τόπος,» ἐξακολούθησε ὁ Δούκας. «Σ' αὐτὴν τὴν θέση ἦταν στημένος ἄλλοτε ἕνας βωμὸς ὅπου ἐλατρεύονταν μία βαθυσέβαστη οἰκογένεια ἀπὸ θεοὺς ποὺ τοὺς ἤξεραν οἱ ἄνθρωποι πολὺ πρωτύτερα ἀπὸ τὸν Θεὸ ποὺ ξέρουμε ἐμεῖς. Κι' ἔτσι ὁ ὅρκος ποὺ θὰ δώσει κανεὶς σὲ τοῦτο τὸ μέρος εἶναι ὅρκος διπλός. Λέγε αὐτὰ ποὺ θὰ λέω ἐγώ: «Ἄμποτε ὅλοι οἱ στρατοὶ τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀρχαγγέλων, καὶ ὅλοι οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ δύναμες τ' οὐρανοῦ νὰ μὲ τιμωρήσουν· ἄμποτε νὰβασανίζομαι ὅπου κιἂν βρίσκομαι— στὸ σπίτι ἢ στὸ περιβόλι, στοὺς κάμπους καὶ στοὺς δρόμους,στὴν ἐκκλησία ἢ σ'ἐρημοκλήσι, στὴν πατρίδα ἢ στὴν ξενιτιά, στὴν στεριὰ ἢ στὴν θάλασσα· ἄμποτε νὰ μὲ τρώει ἡ θλίψη στὸ φαΐ μου καὶ στὸ πιοτί μου, στὸ μεγάλωμά μου καὶ στὰ γεράματά μου, στὴν ζήση μου καὶ στὸ θάνατό μου, ἀπὸ μέσα κι' ἀπ'ἔξω, καὶ ὁλόενα καὶ πάντα, ἂν κάνω ποτὲ λόγο γιὰ τὸν καιρὸ ποὔμουν στὰ πρόβατα ἢ γιὰ τὰ ὅσα εἶδα νὰ γίνονται σὲ τοῦτα τὰ Λιβάδια τοῦ Μώλμπερυ. Ἔτσι ἂς γίνει, κι' ἄμποτε νὰ γίνει. Ἀμὴν καὶ ἀμήν!» Φίλησε τώρα τὴν πέτρα.»

Τὸ βοσκόπουλο τὰ ξανάειπε ὅλα τρέμοντας, καὶ ἐφίλησε τὴν πέτρα ὅπως τοῦ ἔλεγαν.

Ὁ Δούκας τὸν ἐπῆρε ἀπὸ κεῖ κρατώντας τον ἀπὸ τὸ χέρι. Ἐκεῖνο τὸ βράδι ὁ μικρὸς βοσκὸς ἐκοιμήθηκε στοὺς Πύργους τοῦ Σαίκφορεστ· καὶ τὴν ἄλλη ἡμέρα τὸν ἔστειλαν σὲ κάποιο σπίτι σ' ἕνα μακρινὸ χωριό. Ἐκεῖ ἔκανε γιὰ κάμποσο καιρὸ σ'ἕνα προπαρασκευαστικὸ σχολεῖο, καὶ ὕστερα ἐπῆγε στὸ δημόσιο.

ΤΕΤΑΡΤΗ ΝΥΧΤΑ

Ἕνα χειμωνιάτικο βράδι, πολλὰ χρόνια ὕστερα ἀπὸ τὰ ὅσα ἱστοροῦμε παραπάνω, ἐκεῖνος ὁ μικρὸς βοσκὸς τοῦ παλιοῦ καιροῦ ἐκάθονταν σ' ἕνα καλοβαλμένο γραφεῖο, στὴν βορεινὴ φτερούγα τῶν Πύργων τοῦ Σαίκφορεστ, μὲ τὸ παρουσιαστικὸ ἑνὸς καλοαναθραμμένου ὑπαλλήλου. Ἐφαίνονταν τώρα σὰν ἕνας ἄνθρωπος τριανταοχτὼ ἕως σαράντα χρόνων, μολονότι ἦταν στὴν πραγματικότητα κάμποσα χρόνια νεότερος. Τὸ κουρασμένο καὶ ἀνήσυχο κοίταγμα τῶν ματιῶν του, καθὼς ἐσήκωνε πότε πότε τὸ κεφάλι του ψάχνοντας νἄβρει κανένα γράμμα ἢ κανένα χαρτὶ ποὺ δὲν βρίσκουνταν στὴν θέση του, ἐμαρτυροῦσε πὼς ἡ ψυχή του δὲν ἦταν τόσο τέλεια εὐχαριστημένη, ὅσο θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ φανταστεῖ κρίνοντας ἀπὸ τὸ περιβάλλον του. Ἐπίσης καὶ ἡ ἀχνάδα τοῦ προσώπου του ἦταν ἀρκετὰ παράξενη γιὰ ἕναν ἄνθρωπο τῆς ἐξοχῆς.Ἦταν φανερὸ πὼς ἦταν ἀπασχολημένος μὲ γράψιμο. Μὰ δὲν κατώρθωνε νὰ βάλει στὸ χαρτὶ οὔτε λέξη. Ἔμεινε καθισμένος στὸ τραπέζι του μερικὲς στιγμές, καὶ ὕστερα, ἀφήνοντας κάτω τὴν πέννα ποὺ κρατοῦσε καὶ τραβώντας πίσω τὴν πολυθρόνα του, ἐστήριξε τὰ χέρια του στὰ χέρια τῆς πολυθρόνας καὶ ἄρχισε νὰ κοιτάζει τὴν στέγη.

Ὕστερ' ἀπὸ λίγο ἐσηκώθηκε καὶ βγῆκε ἔξω. Ἐπέρασε ἕνα μακρὺ διάδρομο ποὺ ὁδηγοῦσε σ' ἕναν κεντρικὸ ὀχτάγωνο προθάλαμο, καὶ μπαίνοντας ἐκεῖ ἐπῆγε καὶ χτύπησε σὲ μιὰ πόρτα. Μιὰ ἀδύνατη ἀλλὰ βαθιὰ φωνὴ τοῦ εἶπε νὰ μπεῖ μέσα. Τὸ δωμάτιο ὅπου βρέθηκε ἦταν ἡ βιβλιοθήκη, καὶ δὲν ἦταν ἄλλος ἐκεῖ μέσα παρὰ μονάχα ἕνας ἄνθρωπος—ὁ κύριός του, ὁ Δούκας.

Μέσα σ' αὐτὸ τὸ μεγάλο διάστημα τῶν χρόνων ποὔχαν περάσει ὁ Δούκας εἶχε χάσει πιὰ ὅλο τὸν ὄγκο καὶ τὸ στιβαρό του παρουσιαστικό. Εἶχε καταντήσει τώρα σχεδὸν σὰν σκελετός· τὰ ἄσπρα του μαλλιὰ εἶχαν ἀραιώσει, καὶ τὰ χέρια του ἦταν σχεδὸν διάφανα.«Ἄ—ὁ Μίλλς;» εἶπε σιγὰ σιγά. «Κάθησε. Τὶ γίνεται;»

«Τίποτα νέο, ἄρχοντά μου. Κανένας ποὺ νἆναι ἀνάγκη νὰ γίνει λόγος δὲν ἔγραψε, καὶ κανένας δὲν ἦρθε.»

«Ἄ—τὶ εἶναι λοιπόν; Μοῦ φαίνεσαι σὰν στενοχωρημένος.»

«Οἱ παλιοὶ καιροὶ ἐζωγτάνεψαν πάλι, ἐξαιτίας ἀπὸ κάποιον ποὺ τοὺς ἐξύπνησε.»

«Οἱ παλιοὶ καιροὶ νἆναι καταραμένοι—γιὰ ποιοὺς παλιοὺς καιροὺς μοῦ κουβεντιάζεις;»

«Γιὰ ἐκεῖνα τὰ Χριστούγεννα, πᾶνε εἰκοσιδύο χρόνια, τότε ποὺ ὁ Φρειδερῖκος, ὁ ξάδερφος τῆς μακαρίτισσας τῆς Δούκισσας,τὴν εἶχε παρακαλέσει νὰ πάει νὰ τὸν ἀνταμώσει στὰ Λιβάδια τοῦ Μώλμπερυ. Τοὺς εἶχα ἰδεῖ ποὺ μιλούσαν—ἦταν ἀκριβῶς μιὰ νύχτα σὰν τούτη—καὶ εἶχα ἰδεῖ καθὼς ξέρετε, καὶ ἄλλα πράγματα. Τὸν ἀντάμωσε μιὰ φορὰ τότε, μὰ ὄχι καὶ δεύτερη.»

«Μίλλς, πρέπει νὰ σοῦ θυμήσω κάποια λόγια —τὰ λόγια ἑνὸς ὅρκου ποὺ δόθηκε σὲ κεῖνο τὸ βουνὸ ἀπὸ ἕνα παιδὶ ποὺ φύλαγε τὰ πρόβατα;»

«Δὲν εἶναι ἀνάγκη. Ἐκεῖνο τὸν ὅρκο τὸν ἐφύλαξε ἐκεῖνο τὸ παιδὶ ὅσο δὲν θὰ μποροῦσε κανένας καλύτερα. Ἀπὸ κεῖνο τὸ βράδι οὔτε μιὰ λέξη γιὰ κεῖνα τὰ χρόνια τῆς ζωῆς του δὲν ἔβγῆκεν ἀπὸ τὰ χείλια του—οὔτε κἂν γιὰ νὰ τὰ θυμήσουν στὴν Εὐγενία σου. Ὅμως θέλει ἡ Εὐγενία σου ν' ἀκούσει τὶ ἔχω ἀκόμα νὰ τῆς πῶ, ἢ δὲν θέλει ν'ἀκούσει ἄλλο;»

«Δὲν θέλω ν' ἀκούσω ἄλλο,» εἶπε ὁ Δούκας ἀπότομα.

«Πολὺ καλά· ὅπως εἶναι ὁ ὁρισμός σας. Ὅμως φαίνεται πὼς σιμώνει ὁ καιρὸς—ἴσως ἔχει φτάσει κιόλας—πού, μ' ὅλο τὸ κλείσιμο τῶν χειλιῶν μου, ἐκεῖνο τὸ ἐπεισόδιο δὲν θὰ θελήσει πιὰ νὰ μείνει κρυμμένο ἀπὸ τὸν κόσμο».

«Δὲν θέλω ν' ἀκούσω ἄλλο!» ξαναεῖπε ὁ Δούκας.

«Δὲν ἔχετε ἀνάγκη νὰ φοβᾶστε καμιὰ προδοσία ἀπὸ μέρος μου,» τοῦ ἀποκρίθηκε ὁ οἰκονόμος του μὲ κάποια πίκρα. «Εἶμαι ἕνας ἄνθρωπος, ποὺ ἔχετε δειχτεῖ πολὺ καλὸς ἀπέναντί μου—κανένας κύριος δὲν θὰ μποροῦσε νἆναι καλύτερος. Μὲ ντύσατε καὶ μὲ μορφώσατε· μοῦ δώσατε θέση ἐδῶ· καὶ δὲν εἶμαι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ξεχνοῦνε! Μὰ τὶ μ' αὐτό; Ἐκέρδισε ἡ Εὐγενία σας πολλὰ πράγματα ἀπὸ τὴν πίστη ποὺ τῆς ἔδειξα; Μοῦ φαίνεται πὼς ὄχι καὶ πολλὰ πράγματα. Ἐκεῖνον τὸν καιρὸ εἶχε γίνει μεγάλη φασαρία γιὰ τὸν λοχαγὸ Ὄγμπορν ποὔχε ἐξαφανιστεῖ· ἐγὼ ὅμως δὲν ἔβγαλα λέξη ἀπὸ τὸ στόμα μου· καὶ τὸ σῶμα του δὲν ἐβρέθηκε ποτέ. Εἰκοσιδυὸ ὁλάκερα χρόνια τώρα ἐρωτιόμουν ἄραγε τὶ νὰ τὸν εἴχατε κάνει. Τώρα ξέρω. Κατιτὶ ποὺ ἔγινε σήμερα τ' ἀπόγεμα μ' ἔκανε νὰ θυμηθῶ πάλι ἐκεῖνα τὰ χρόνια δίχως νὰ τὸ θέλω. Γιὰ νὰ βεβαιωθῶ πὼς ὅλα ἐκεῖνα δὲν ἤτανε ὄνειρα μονάχα, ἐκίνησα καὶ πῆγα ἐκεῖ μ' ἕνα τσαπί. Ἔψαξα καὶ εἶδα ἀρκετὰ ὥστε νὰ καταλάβω πὼς κάτι σαπίζει σ' ἐκεῖνο τὸ βουνό, μέσα σὲ μιὰ καταχωσμένη τρύπα τῶν ἀσβῶν.»

«Μίλλς, ἔχεις τὴν ἰδέα πὼς ἡ Δούκισσα τὸ εἶχε μαντέψει;»

«Ὤ, σίγουρα δὲν ἐφαντάστηκε ποτὲ ἕως τὴν ἡμέρα τοῦ θανάτου της ἕνα τέτοιο πρᾶμα.»

«Τὰ ἄφησες πάλι ὅπως τὰ βρῆκες ὅλα ἐκειπάνω;»

«Μάλιστα».

«Καὶ τὶ ἦταν αὐτὸ ποὺ σ' ἔκανε νὰ πᾶς σὲ κεῖνο τὸ βουνὸ ἀκριβῶς τοῦτο τὸ ἀπόγεμα;»

«Αὐτὸ ποὺ ἡ Εὐγενία σας λέει πὼς δὲν θέλει νἀκούσει.»

Ὁ Δούκας ἐσώπασε. Καὶ ἡ σιγαλιὰ ἐκείνης τῆς βραδιᾶς ἦταν τόσο μεγάλη ὥστε ἔφτασε ἴσαμε τἀφτιά τους ἀπ' ἔξω ὁ ἀχὸς μιᾶς καμπάνας.

«Γιατὶ χτυπᾶ ἡ καμπάνα;» ἐρώτησε ὁ ἄρχοντας.

«Γι αὐτὸ ποὺ ἦρθα νὰ μιλήσω στὴν Εὐγενία σας, κύριέ μου.»

«Μὲ τυραννεῖς—εἶναι τὸ σύστημά σου!» ἔκανε ὁ Δούκας μὲ παράπονο. «Ποιὸς ἐπέθανε στὸ χωριό;»

«Ὁ γεροντότερος ἀπ' ὅλους: ὁ γερο—βοσκός.»

«Ἐπέθανε ἐπιτέλους—πόσων χρονῶν ἦταν;»

«Ἐννενηντατεσσάρων.»

«Καὶ ἐγὼ εἶμαι ἀκόμα ἑβδομῆντα. Ἔχω νὰ ζήσω ἀκόμα εἰκοσιτέσσερα χρόνια!»

«Ἤμουν σ' αὐτὸν τὸν γέροντα τότε ποὺ φύλαγα τὰ πρόβατα στὰ Λιβάδια τοῦ Μώλμπερυ. Καὶ ἦταν κι' αὐτὸς ἐκειπάνω ἐκεῖνο τὸ βράδι ποὺ μίλησα γιὰ πρώτη φορὰ μὲ τὴν Εὐγενία σας. Ἦταν ἐκειπάνω ὅλη τὴν ὥρα· μὰ ἐγὼ δὲν τὸ ἤξερα πὼς ἦταν ἐκεῖ—οὔτε ἡ Εὐγενία σας τὸ ἤξερε.»

«Ἄ!» ἔκανε ὁ Δούκας κι' ἀνατινάχτηκε. «Λέγε παρακάτω—σοῦ τὸ ἐπιτρέπω—μπορεῖς νὰ μοῦ πεῖς!»

«Ἄκουσα ἀπόψε πὼς ἐκόντευε νὰ πεθάνει. Αὐτὸ ἦταν ποὺ μ' ἔκανε νὰ θυμηθῶ ἐκεῖνα τὰ παλιά, καὶ νὰ πάω νὰ ψάξω ἀπάνω στὸ βουνὸ γιὰ κεῖνο ποὺ σὰς εἶπα πρωτύτερα. Γυρίζοντας πίσω ἔμαθα πὼς ἐγύρευε τὸν παπὰ τοῦ χωριοῦ γιὰ νὰ τοῦ ἐξομολογηθεῖ ἕνα μυστικὸ—ἕνα μυστικὸ ποὺ τὸ εἶχε φυλάξει περισσότερο ἀπὸ δῶ κι' εἴκοσι χρόνια «ἀπὸ σεβασμὸ γιὰ τὸν ἀφέντη τὸν Δοῦκα,» —γιὰ κάτι ποὺ εἶχε ἰδεῖ νὰ γίνεται στοῦ Μώλμπερυ τὰ Λιβάδια τὴν ὥρα ποὺ γύριζε στὰ πρόβατα, μιὰ νύχτα τοῦ Χριστοῦ, πᾶνε εἰκοσιδύο χρόνια. Τὸ συλλογίστηκα καλὰ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα. Ἐκεῖνο τὸ βράδι μὲ εἶχε ἀφήσει στὰ πρόβατα· ὅμως ἐνῶ εἶχε τὴν συνήθεια νὰ ξανάρχεται νὰ μὲ βρίσκει ξαφνικὰ γιὰ νὰ ἰδεῖ μὴν τυχὸν κι' εἶχα ἀποκοιμηθεῖ, ἐκείνην τὴν νύχτα δὲν τὸν εἶχα ἰδεῖ νὰ γυρίσει, μολονότι μοῦ τὄχε πεῖ κιόλας πὼς ἤθελε νἄρθει. Φαίνεται πὼς θὰ εἶχε γυρίσει καὶ πὼς θὰ εἶχε κάποιο λόγο νὰ μείνει κρυμμένος. Εἶναι ὁλοφάνερο... Τὸ ἄλλο ποὺ ἔχω νὰ πῶ εἶναι πὼς ὁ παπὰς ἐπῆγε κοντά του ἐδῶ καὶ δύο ὧρες. Ἄλλο ἀπ' αὐτὸ δὲν ἄκουσα τίποτα.»

«Εἶναι ἀρκετό. Θὰ ἰδῶ τὸν παπὰ αὔριο τὰ ξημερώματα.»

«Νὰ κάνετε τί;»

«Νὰ τοῦ βουλώσω τὸ στόμα γιὰ εἰκοσιτέσσερα χρόνια—ἕως νὰ πεθάνω στὰ ἐννενηντατέσσερα σὰν τὸν βοσκό.»

«Κύριέ μου—ὅταν μὲ προστάζει ἡ Εὐγενία σας νὰ μὴ μιλήσω, δὲν θὰ μιλήσω καὶ ἂν ἀκόμα ἦταν νὰ τὸ πληρώσω μὲ τὸ κεφάλι μου. Σᾶς ὑποσχέθηκα πὼς θὰ εἶμαι δικός σας, καὶ εἶμαι δικός σας. Ὅμως ἔχει πιὰ καμιὰ ὠφέλεια αὐτὴ ἡ σιωπή;»

«Θὰ τοῦ βουλώσω τὸ στόμα, εἶπα!» ἐφώναξε ὁ Δούκας ξαναβρίσκοντας γιὰ μιὰ στιγμὴ λίγη ἀπὸ τὴν παλιά του τὴν δύναμη. Τώρα ἐσὺ νὰ πᾶς σπίτι σου νὰ κοιμηθεῖς, Μίλλς, καὶ νὰ μ' ἀφήσεις ἐμένα νὰ τὸν βάλω σὲ τάξη.»

Ἡ ὁμιλία ἐτελείωσε, καὶ ὁ οἰκονόμος τοῦ Δούκα ἔφυγε. Ἡ νύχτα, ὅπως εἶπε καὶ ἐκεῖνος, ἦταν ἀκριβῶς ὅμοια μὲ τὴν νύχτα ποὺ ἤτανε εἰκοσιδυὸ χρόνια πρωτύτερα, καὶ τὰ ὅσα εἶχαν γίνει τὸ βράδυ τὸν ἔκαναν νὰ λησμονεῖ πὼς ἐκεῖνες οἱ ἡμέρες ἦταν ἡμέρες χαρᾶς καὶ χριστιανικῆς καλοσύνης.

Ἐτράβηξε γιὰ τὸ σπίτι του, στὴν πέρα ἄκρη τοῦ πάρκου, ὅπου ἐπερνοῦσε τὴν μοναχικὴ ζωή του χωρὶς καλὰ καλὰ νὰ ὀνομάζει κανέναν ἄνθρωπο φίλο του. Κατὰ τὰς ἕνιεκα ἑτοιμάζονταν νὰ πάει στὸ κρεβάτι του. Ὅμως δὲν ἐπῆγε. Ἐκάθισε κάτω κι' ἄρχισε πάλι νὰ συλλογίζεται. Ἐχτύπησε δώδεκα ἡ ὥρα. Ἐκοίταξε τὸ ἀχνὸ φεγγάρι ἀπὸ τὸ παράθυρο καὶ σὰν σπρωγμένος ἀπὸ κάποια μαγικὴ δύναμη ἐφόρεσε τὸ καπέλο του κι' ἐβγῆκε ἀπὸ τὸ σπίτι του. Ὅταν ἐβρέθηκε ἔξω, ὁ Οὐίλλιαμ Μίλλς, ἄρχισε νὰ προχωρεῖ καὶ περπατώντας ἔφτασε στὰ Λιβάδια τοῦ Μώλμπερυ, σὲ κεῖνο τὸ ψήλωμα ποὺ δὲν εἶχε πάει ποτὲ νὰ τὸ ἰδεῖ, τέτοια ὥρα τὴ νύχτα, ὅλα ἐκεῖνα τὰ εἴκοσι καὶ περισσότερα χρόνια.

Ἐπῆγε καὶ στάθηκε ὅσο μποροῦσε νὰ θυμηθεῖ καλύτερα στὴν θέση ὅπου ἄλλοτε ἦταν οτημένη ἡ παράγκα τοῦ βοσκοῦ. Δὲν ἦταν ἀμνάδες τώρα πιὰ σὲ κεῖνο τὸ μέρος, καὶ ὁ γερο-βοσκὸς ποὺ τὸν μεταχειρίζονταν τόσο ἄγρια εἶχε πιὰ γείρει, ἀκριβῶς ἐκεῖνο τὸ βράδι, νὰ ξαποστάσει γιὰ πάντα ἀπὸ τοὺς κόπους του. Ὅμως τὸ τρίλιθο ἐστέκονταν ἐκεῖ, ἄσπρο ὅπως πάντα. Καὶ προχωρώντας πάνω στὴ χλόη ὁ οἰκονόμος τοῦ Δούκα, ἐπῆγε χωρὶς νὰ τὸ καταλάβει κι' ἀκούμπησε τὰ χείλια του ἀπάνω οτὴν πέτρα. Μὲ τὴν ἀνησυχία καὶ τὴν αὐτοκριτικὴ ποὺ τὸν ἐχαρακτήριζε, δὲν μπόρεσε νὰ κρατήσει ἕνα χαμόγελο ὅταν θυμήθηκε τὸν τρομαχτικὸ ἐκεῖνον ὅρκο ποὺ εἶχε ἄλλοτε δώσει σφαγίζοντάς τον μ' ἕνα φίλημα ἀπάνω στὶς πέτρες ἑνὸς εἰδωλολατρικοῦ ναοῦ. Ὅμως εἶχε κρατήσει τὸ λόγο του, πιότερο σὰν μιὰ ὑπόχεση παρὰ σὰν ἕνα ἀληθινὸ ὅρκο, ἀποχτώντας πολλὰ κοσμικὰ ὠφελήματα ἀπ' αὐτήν, ἂν ὄχι καὶ πολλὴ εὐτυχία· ἐωσότου τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου τοῦ ἐγέννησε σιγὰ σιγὰ μιὰν ἀντίδραση μέσα του, ποὺ τὸν ἔκανε νὰ δεχτεῖ τὰ νέα ἐκείνης τῆς νύχτας μὲ ἕνα αἴσθημα ποὺ ἔμοιαζε σὰν ἀνακούφιση.

Ἔτσι ὅπως ἦταν ἀκουμπισμένος ἐπάνω στὴν Πόρτα τοῦ Διαβόλου καὶ συλλογίζονταν αὐτὰ τὰ πράγματα, ξάφνου ἐκατάλαβε πὼς δὲν ἦταν ἐκείνη τὴν ὥρα ὁ μόνος ἄνθρωπος ποὺ βρίσκονταν στὰ Λιβάδια. Ἕνας ἄνθρωπος ντυμένος στ' ἄσπρα ἐπερνοῦσε ἀπὸ μπροστά του μὲ μεγάλα σιγαλὰ βήματα. Ὁ Μίλλς δὲν ἐκουνήθηκε ἀπὸ τὴ θέση του καί, ὅταν ἐκεῖνο τὸ ὅραμα ἔφτασε μπροστά

του, ἐπαρατήρησε πὼς ἦταν ὁ Δούκας ὁ ἴδιος, ντυμένος μὲ τὸ νυχτικό του πουκάμισο ποὺ εἴταν φανερὸ πὼς περπατοῦσε στὸν ὕπνο του. Γιὰ νὰ μὴ τὸν τρομάξει ὁ Μίλλς ἐκόλλησε ὅσο μποροῦσε πιὸ κοντὰ στὸν ἥσκιο τῆς πέτρας. Ὁ Δούκας ἐπροχώρησε ἴσια πρὸς τὸν λάκκο. Ἐκεῖ ἐγονάτισε καταγῆς καὶ ἄρχισε νὰ ξύνει τὸ χῶμα σὰν τὸν ἄσβὸ μὲ τὰ νύχια του. Ὕστερα ἀπὸ λίγην ὥρα ἐσηκώθηκε, ἀναστέναξε βαριά, καὶ ξαναπῆρε τὸν δρόμο ἀπ' ὅπου εἶχεν ἔρθει.

Ὁ Μίλλς φοβούμενος ἀπὸ τὴν μιὰ μεριὰ μὴν τύχει καὶ πάθει τίποτα ὁ κύριος του, μὴ θέλοντας ὅμως, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, νὰ τὸν ξυπνήσει, τὸν ἐπῆρε τὸ κατόπιν περπατώντας ὅσο μποροῦσε πιὸ ἀθόρυβα. Ὁ Δούκας ἐπροχωροῦσε στὸν δρόμο του ἄσφαλτα. Ἐμπῆκε στὸ πάρκο, καὶ τράβηξε πρὸς τὸ σπίτι, ὅπου καὶ μπῆκε ἀπὸ ἕνα παράθυρο ποὺ ἦταν ἀνοιχτὸ—τὸ ἴδιο ἴσως ἀπὸ ὅπου καὶ εἶχε βγεῖ. Ὁ Μίλλς ἔκλεισε ὅμορφα ὅμορφα τὸ παράθυρο πίσω ἀπὸ τὸν κύριό του καὶ ἔφυγε γιὰ τὸ σπίτι του, γιὰ νὰ περιμένει τὰ ὅσα ἦταν νὰ φέρει πιὰ στὸ φῶς ἡ αὐγή, βρίσκοντας πὼς ἦταν περιττὸ νὰ ταράξει ὅλον τὸν κόσμον στὸ σπίτι ἐκείνην τὴν ὥρα.

Ὡστόσο αἰσθάνονταν τὸν ἑαυτό του πολὺ ἀνήσυχο ὅλο τὸ διάστημα τῆς ἐπίλοιπης νύχτας, τόσο γιὰ τὴν κατάσταση τοῦ Δούκα, ὅσο καὶ γιὰ κεῖνο ποὺ ἦταν νὰ γίνει τὴν ἄλλη μέρα. Νωρὶς τὸ πρωῒ ἐπῆγε στοὺς Πύργους τοῦ Σαίκφορεστ. Τὰ παραθυρόφυλλα τοῦ σπιτιοῦ ἦταν κλειστά, καὶ ἦταν κάτι παράξενο στὸ πρόσωπο τοῦ θυρωροῦ, ὅταν ἦρθε καὶ τοῦ ἄνοιξε τὴν πόρτα. Ὁ Μίλλς ἐρώτησε γιὰ τὸν Δούκα.

Μὲ χαμηλὴ θλιμμένη φωνὴ ὁ θυρωρὸς τοῦ ἀποκρίθηκε: «Κύριε μὲ πολλή μου λύπη ἔχω νὰ σᾶς πῶ ὅτι ἡ ἐξοχότητά του ἐπέθανε! Ἔφυγε ἀπὸ τὴν κάμαρά του τὴν νύχτα καὶ κάπου ἐπῆγε, κανεὶς δὲν ξέρει ποῦ. Ἅμα γύρισε, ἀνεβαίνοντας στὸ ἀπάνω πάτωμα, ἔχασε τὴν ἰσορροπία του καὶ ἔπεσε ἀπὸ τὶς σκάλες.»

Ὁ Μίλλς ἐδιηγήθηκε τὴν ἱστορία τοῦ Λιβαδιοῦ προτοῦ νὰ κάνει γι' αὐτὴν λόγο ὁ παπᾶς τοῦ χωριοῦ· αὐτὸ εἶχε πάντα σκοπὸ νὰ τὸ κάνει ὅταν θὰ πέθαινε ὁ Δούκας. Τὰ ἐπακόλουθα τῆς ὁμολογίας του τὰ δέχτηκε μὲ χαρούμενη καρδιά. Ὅμως δὲν ἦταν νὰ φτάσει σὲ μεγάλη ἡλικία. Ἐπέθανε ἐξόριστος στὸ Κεϊπτάουν, ὅπου τοῦ εἶχαν δώσει νὰ διευθύνει ἕνα ὑποστατικό, πρὶν ἀκόμα φτάσει στὰ σαρανταεννιά του χρόνια.

Τὸ λαμπρὸ κοπάδι τοῦ Μώλμπερυ εἶναι ξακουστὸ καὶ τώρα ὅπως πάντοτε, καὶ γιὰ κεῖνον ποὺ τὸ βλέπει εἶναι τὸ ἴδιο σὲ ὅλα του τὰ χαραχτηριστικὰ ὅπως καὶ τὸν παλιὸν καιρό. Ὅμως τὰ ζῶα ποὺ τὸ ἀποτελοῦσαν, ὅταν ἔγιναν τὰ περιστατικὰ ποὺ διηγιούνταν ὁ παλιὸς δικαστικός, τὰ χωρίζουν τώρα πολλὲς στὸ μεταξὺ προβατίσιες γενιὲς ἀπὸ τὰ σημερινά του τὰ μέλη. Ἡ Κόχη τῆς Ἀρνάδας ἔχει ἀπὸ καιρὸ ποὺ δὲν χρησιμεύει πιὰ γιὰ στάνη τὴν ἐποχὴ ποὺ γεννοῦν οἱ ἀρνάδες, μολονότι ἐξακολουθεῖ ἀκόμα νὰ ἔχει αὐτὸ τὄνομα ἐκεῖνο τὸ μέρος. Ἕνας λόγος ἴσως ποὺ τὴν ἔχουν πιὰ ἀφήσει, αὐτὴν τὴν θέση, εἶναι ἐπειδὴ ἔχουν βγάλει ἀπὸ ἐκεῖπάνω τὰ σπαρτόδεντρα ποὺ τὴν προστάτευαν τότε ἀπὸ τοὺς διαφόρους καιρούς. Ἄλλος λόγος ἐπίσης μπορεῖ νὰ εἶναι κι' ἕνα ἄλλο πρᾶγμα. Γιατὶ οἱ βοσκοὶ ποὔχουν τὰ πρόβατά τους σὲ κεῖνα τὰ μέρη λένε πὼς τὶς νύχτες, τὴν ἑβδομάδα τοῦ Χριστοῦ, φαίνονται κάτι ἀέρινες μορφὲς σὲ κεῖνο τὸ ψήλωμα, γύρω ἀπὸ τὸ τρίλιθο, καὶ μαζὶ τὸ λαμποκόπημα κάποιας λεπίδας· καὶ πὼς ὕστερα, φαίνεται ἡ σκιὰ ἑνὸς ἀνθρώπου ποὺ σέρνει ἕνα βαρὺ πρᾶγμα ἴσαμε ἐκεῖνον τὸν λάκκο. Ὅμως αὐτὰ εἶναι λόγια ποὺ δὲν μπόρεσε κανεὶς νὰ τὰ βεβαιώσει.

(Μετάφραση Κ. Καρθαίου)

ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ

ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ ΠΑΡΑΤΑΙΡΟΙ

Η ΔΙΑΦΗΜΙΣΗ

Ἡ ἔκθεση Γύζη δίνει τὴν καλύτερη ἀφορμὴ γιὰ νὰ γραφτοῦν μερικὰ πράγματα ποὺ ἔχουν σχέση μὲ τὴ διαφήμιση καὶ μὲ τὸν τρόπο ποὺ γίνεται στὸν τόπο μας. Ἀνάμεσα στοὺς πολυαριθμους πίνακες τοῦ μεγάλου ζωγράφου ὑπάρχουν καὶ ἀρκετὰ «διαφημηστικὰ ἔργα», ποὺ δείχνουν πόσο πίσω εἴμαστε στὸ ζήτημα τῆς ρεκλάμας.

Ἡ διαφήμιση, ὅταν γίνεται ὅπως πρέπει, εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ μέσα μὲ τὰ ὁποῖα ὁ κόσμος προοδεύει. Ὅταν ἡ διαφήμιση κατορθώνει νὰ φέρνει σ' ἐπικοινωνία τὸν κόσμο μὲ κάθε τι ποὺ ἔχει μιὰ πραγματικὴ ἀξία, ἀδιάφορο ἂν τὸ κάτι αὐτὸ εἶναι εἶδος πρώτης ἀνάγκης ἢ εἶδος πολυτελείας, προσφέρει ὑπηρεσίες πραγματικές. Κι' ὁποιον δήποτε ἔπαινο κι' ἂν τῆς κάνουμε θὰ εἶναι δίκαιος. Αὐτὴ πρέπει νὰ εἶναι ἡ βάση της καὶ μὲ προϋπόθεση τὴ βάση αὐτὴ μποροῦμε νὰ ὑπολογίζουμε στὰ ἀποτελέσματά της.

Ἀλλὰ ἡ διαφήμιση, ὅσο καλὴ κι' ἂν εἶναι ἡ πρόθεσή της, γιὰ νὰ ἔχει ἀποτελέσματα πρέπει νὰ εἶναι μια μικρὴ δημιουργία. Νὰ βγαίνει μέσ' ἀπὸ τὶς ἀνάγκες τοῦ τόπου στὸν ὁποῖον γίνεται καὶ νὰ στηρίζεται πάντα στὸ καλὸ γοῦστο. Μὲ ἄλλα λόγια οἱ ἄνθρωποι ποὺ κάνουν τὴ διαφήμιση πρέπει νὰ ξέρουν μὲ ποιὰ μέσα θὰ ἔχει ἀπόδοση ἡ διαφημιστικὴ ἐργασία τους, νὰ ἔχουν δηλαδὴ τὴν ἱκανότητα καὶ τὴν πεῖρα ποὺ ἀπαιτεῖ ἡ δουλειά.

Γιατὶ ἡ διαφήμιση δὲν φτάνει νὰ γίνεται, ἀλλὰ νὰ γίνεται ὅπως πρέπει. Καὶ στὸν τόπο μας ἔχω τὴν ἐντύπωση ὅτι γίνεται διαφήμιση ἁπλῶς καὶ μόνο ἐπειδὴ οἱ ἐνδιαφερόμενοι ἔμαθαν ὅτι ἡ διαφήμιση ἔχει πάντα τὴν ἀπόδοσή της, χωρὶς νὰ φροντίζουν να γίνεται μὲ τὸν τρόπο ἐκεῖνον ποὺ τὴν κάνει χρήσιμη καὶ ὑπολογίσιμη. Ἕνας μικρὸς περίπατος στοὺς κεντρικώτερους ἀθηναϊκοὺς δρόμους καὶ μιὰ ματιὰ στὰ διάφορα ἔντυπα φτάνει γιὰ νὰ καταλάβετε πόσο δίκαιος εἶναι ὁ ἰσχυρισμός μου. Πουθενὰ κάτι τὸ πρωτότυπο, τὸ καλοϋπολογισμένο καὶ καλοφτιασμένο, τὸ ἀνάλογο μὲ τὴν περισταση καὶ μὲ τὸ διαφημιζόμενο εἶδος. Παντοῦ πρόχειρα μέσα, ἢ μέσα ποὺ τὰ δανειζόμαστε ἀπὸ ἄλλους χωρὶς νὰ ἐξετάζουμε ἂν εἶναι χρήσιμα καὶ σ' ἐμᾶς. Ἄγνοια ἀπὸ μέρος ἐκείνου ποὺ διαφημίζεται. ἀνειλικρίνεια ἀπὸ μέρος ἐκείνου ποὺ διαφημίζει. Ὁ πρῶτος δίνει λεπτὰ χωρὶς νὰ ἐξετάζει ἂν θὰ ἔχουν τὴν ἀνάλογη ἀπόδοση. Ὁ δεύτερος παίρνει λεπτὰ μὲ τὴν βεβαιότητα ὅτι δὲν πρόκειται νὰ ὠφελήσει σὲ τίποτα ἐκεῖνον ποὺ τοῦ τὰ δίνει.

Παρ' ὅλ' αὐτὰ διαφήμιση γίνεται ἀρκετή. Μὴ σᾶς κάνει ὅμως ἐντύπωση ἡ ποσότητά της. Τὰ ἀποτελέσματα ἐξαρτῶνται πάντα ἀπὸ τὴν ποιότητα. Καὶ ἡ ποιότης της δὲν ἔδειξε καμιὰ καλλιτέρευση. Εἶναι ἀνάλογη μὲ τὴν ἀξία ποὺ ἔχουν ὅλες οἱ ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς μας.

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΑ

ΑΛΛΑ ΛΟΓΙΑ Ν' ΑΓΑΠΙΟΥΜΑΣΤΕ — Ὁ κ. Γρ. Ξενόπουλος πειραγμένος πολὺ γιατὶ νοιώθει πὼς κάθε μέρα ποὺ περνᾶ κάτι χάνει στὶς συνειδήσεις τῶν ἀνθρώπων καὶ μὴ μπορῶντας ν' ἀπαντήσει ἀπ' εὐθείας στὰ ὅσα εἴπαμε γιὰ αὐτὸν καὶ γιὰ τοὺς συντρόφους του, βρῆκε ν' ἀνασύρει ἀπὸ τὴ λήθη δυὸ θεατρικὰ ἔργα ποὺ γράφτηκαν ἐδῶ καὶ πέντε χρόνια ἀπ' τὸ συγγραφέα τους. Τὰ θεατρικὰ αὐτὰ ἔργα δὲν εἶναι βέβαια καλά. Μὰ ὁ συγγραφέας τους δὲν περίμενε τὸν κ. Ξ. νὰ τὸν πληροφορήσει γιὰ τοῦτο. Ὁ κ. Ξ. ἴσως νἆταν ἕτοιμος καὶ νὰ τὰ παινέσει ἀκόμα ὅπως ἄλλωστε τὸ ἕνα ἀπὸ τὰ δυὸ ποὺ ἀναφέρει τὸ ἐπαίνεσε σχεδὸν ἀνεπιφύλαχτα τότε ποὺ παίχτηκε, ὁ Ἄλκης Θρύλλος ποὺ εἶναι σήμερα ὁ κριτικὸς τῆς «Ν. Ἑστίας» καὶ ποὺ ἤτανε τότες ὁ θεατρικὸς κριτικὸς τῆς ἐφημερίδας «Δημοκρατίας». Μὰ οὔτε ὁ ἔπαινος τοῦ Α. Θρ. οὔτε οἱ διθύραμβοι ποὺ ἔγραψαν διάφοροι ἄλλοι ὅταν εἶχε παιχτεῖ ἕνα ἄλλο ἔργο τοῦ ἴδιου συγγραφέα ποὺ εἶχε παινέσει καὶ αὐτὸς ὁ κ. Ξ. παραπλάνησαν τὸ συγγραφέα. Ἦρθε ἡ στιγμὴ ποὺ ὅλα τοῦτα τὰ ἔργα, ποὺ δὲν ἤτανε ἄλλο παρὰ σχεδιάσματα νεανικὰ πῆγε μόνος του, τὰ πῆρε ἀπὸ τοὺς θιάσους καὶ τἄκαψε. Σήμερα δὲν ὑπάρχουνε πιά. Ἀκόμα καὶ δημόσια τ' ἀποκήρυξε καὶ ἔγκαιρα σταμάτησε τὴν ἄσκοπη καὶ πρόχειρη παραγωγὴ ἔργων τοῦ γνωστοῦ ἑλληνικοῦ καλουπιοῦ. Ἐκεῖνο λοιπὸν ποὺ μᾶς χωρίζει ἀπὸ μερικοὺς λογίους εἶναι πὼς ἐμεῖς ἔγκαιρα νοιώσαμε τὴν ἀλήθεια καὶ σταματήσαμε, ἐνῶ ἐκεῖνοι προσκολλήθηκαν στὶς ἁμαρτίες τῆς νιότης, τὶς συνεχίσανε ὡς τὰ γεράματά τους καὶ νομίσανε πὼς αὐτὲς ἀποτελοῦνε ἔργο πνευματικὸ ἱκανὸ νὰ λογαριαστεῖ. Ἀξιολύπητοι γι' αὐτὸ μὰ καὶ ὑπεύθυνοι καὶ ἄξιοι τῆς τύχης τους. Γιὰ τοῦτο πολὺ ἄστοχο τὸ ἐπιχείρημα τοῦ κ. Ξεν. Πολεμᾶ πιντα νὰ ξεφύγει ἀπὸ τὴ συζήτηση καὶ νὰ γυρίσει τὸ θέμα ἀλλοῦ. Μὰ καὶ τὰ παρόμοια τερτίπια ποὺ θυμίζουνε δικολάβο ἐπαρχιακοῦ εἰρηνοδικείου πάλι δὲν τὸν σώζουνε. Βαριὰ θὰ κυνηγᾶ κι' αὐτὸν καὶ τοὺς ἄλλους, ποὺ παράστησαν στὸν τόπο τοὺς πνευματικοὺς ἡγέτες, ἡ ἀγανάχτηση τῆς γενιᾶς ποὺ ἦρθε ὕστερ' ἀπ' αὐτούς, ποὺ τοὺς πίστεψε μιὰ στιγμὴ γιὰ δασκάλους κι' ὕστερ' ἀνακάλυψε μὲ συντριβὴ καὶ σπαραγμὸ πὼς οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ τὴν ξεγελοῦσανε σ' ἕνα δρόμο ψεύτικο καὶ πλανερό, καὶ ἐκεῖνοι ποὺ τοὺς χάρισε τὸ θαυμασμό της δὲν ἤτανε παρὰ τὸ ψέμα καὶ ἡ πλάνη.

ΞΕΚΑΘΑΡΙΣΜΑ —Καὶ δὲν ἀρκεῖται μονάχα στὸ δικολαβισμὸ ὁ κ. Ξενόπουλος. Διαστρέφει καὶ τὰ λόγια τῶν ἄλλων δίχως κανένα δισταγμό. Γράφει λ. χ. «Ποῦ εἶναι τὸ ἄρθρο σας ποὺ ἐκπληροῖ τὸν ὅρο τοῦ Ροΐδη; Καὶ ἔπειτα τολμᾶτε νὰ ἐπικαλεῖσθε τὄνομά του, τὸ κριτικόν του ἔργον καὶ νὰ συγκρίνετε μὲ αὐτὸ—μὲ τὸ ἔργον ἑνὸς Ροΐδη, τὴν ἐμπαθῆ πολεμικὴν ποὺ κάμνετε...κ.λ.π».

Ποτὲ ἐμεῖς δὲ συγκρίναμε τὸ κριτικὸ ἔργο ἑνὸς Ἀποστολάκη ἢ τοῦ Φ. Πολίτη ἢ τὶς κριτικὲς ἀπόψεις τῶν «Ἑλλ. Γραμμ.» μὲ τὸ ρηχὸ ἔργο τοῦ Ροΐδη. Τὸν ἀναφέραμε γιὰ νὰ δεῖξουμε πόσο κι' αὐτὸν ἀκόμα στὸν καιρό του τὸν πολέμησαν γιατὶ εἶδε κάτι ὁλοφάνερο πὼς ποίηση δὲν ὑπῆρχε στὸν τόπο μας. Τοῦτο δὲν σημαίνει πὼς ἐχτιμοῦμε παρὰ πάνω ἀπὸ ὅσο τοῦ πρέπει τὸ ἔργο του. Ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποὺ χαρακτηρίζει τὴν κριτικὴ προσπάθειά μας εἶναι τὸ σύστημα ποὺ ἀκριβῶς ἔλλειπε ἀπὸ κεῖνον. Καὶ γιὰ νἄμαστε μιὰ για πάντα ἐξηγημένοι δὲν διστάζουμε ν' ἀναδημοσιεύσουμε ἀπὸ τὸ βιβλίο τοῦ κ. Ἀποστολάκη «Ἡ ποίηση στὴ ζωή μας» τὸ χαρακτηρισμὸ γιὰ τὸ Ροΐδη ποὺ πλέρια τὸν υἱοθετεῖ καὶ τὸ περιοδικό. Ἔτσι μερικοὶ δὲν θὰ μποροῦν νὰ θολώνουν εὔκολα τὰ νερὰ καὶ νὰ πιστεύουν πὼς μὲ τὰ τέτοια μέσα σώζουνε τὴν ὑστεροφημία τους.

«Ὁ Ροΐδης εἶναι πολὺ κατώτερος ἀπὸ τὸ Σολωμό, ὄχι γιατὶ ὁ ἕνας γράφει στιχους κι' ὁ ἄλλος δὲ γράφει, παρὰ γιατὶ πίσω ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Ροΐδη φανερώνεται ὁ ἄνθρωπος, ποὺ γλήγορα λύγισε. Μὲ τὸ πρῶτο βῆμα, ποὺ ἔκανε ὁ Ροΐδης, ἀπόκαμε κι' ἔπεσε κιτω στὸν τόπο ποὺ ἔτυχε νὰ βρεθῆ. Καλὰ καλὰ οὔτε τὸ πρῶτο βῆμα δὲν ἔκανε γιατὶ σπουδὴ καὶ ζωὴ στὴν Εὐρώπη εἶναι μονάχα προετοιμασία τοῦ ἀνθρώπου γιὰ νὰ ξεκινήση στὸ ἀόρατο ταξίδι του. Ἡ Εὐρώπη τῆς ἐποχῆς του, ὅπως τὴ γνώρισε ὁ Ροΐδης ἀπὸ κοντὰ καὶ ἀπὸ τὰ βιβλία της, ἔγινε καὶ ὁ τελικός σταθμὸς τῆς ψυχῆς του. Ὁ πολιτισμένος ἄνθρωπος τῆς Δύσης εἶναι ἡ ἰδανικὴ μορφὴ τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ μπόρεσε ἡ ψυχὴ τοῦ Ροΐδη ν' ἀντικρύσῃ ἢ καλύτερα ν' ἀντιγράψῃ στὴ ζωή του. Πρωτοφαίνεται ἐπίσημα στὸν τόπο μας μὲ τὴν Πάπισσα Ἰωάννα, μ' ἕνα ἔργο, ποὺ τὸν ἀπόδειχνε τέλειο μάστορη στὴν τέχνη νὰ γράφῃ. Μονομιᾶς φαίνεται ὁ Εὐρωπαῖος καὶ ὁ πολιτισμένος ἄνθρωπος. Φουρτοῦνα σήκωσε μὲ τὸ ἔργο του στὸν τόπο μας, καθὼς ἦταν ἀσυνήθιστος ἀπὸ τέτοιας λογῆς γραψίματα. Κι' ὅμως εἶναι ὅλο ψεύτικο· δὲ μιλῶ γιὰ τὸ περιεχόμενό του παρὰ γιὰ τὸν τρόπο καὶ γιὰ τὸ ὕφος, ποὺ εἶνε γραμμένο. Ἂν ὅ,τι ξεχωρίζει τὸ καλὸ γράψιμο εἶναι νὰ μὴ μπορῆς ν' ἀνακαλύψῃς πουθενὰ τὴν πρόθεση τοῦ συγγραφέα, παρὰ παντοῦ νὰ βλέπης τὸ νόημά του, ὅσο ὑψηλό, ὅσο λεπτό, ὅσο πρράδοξο κι' ἂν εἶναι, νὰ κάζη σὰν μπουμποῦκι μέσα ἀπὸ τὴ λέξη, ἔτσι ποὺ νὰ σαστίζης μὲ τὴν καινούργια θωριά, ποὺ παίρνει ἡ παλιά σου γνώριμη, ἂν ἡ λέξη στὸν καλὸ τὸ συγγραφέα δὲν εἶναι τὸ τριμμένο καὶ ἀδιάφορο σύμβολο μιᾶς ἰδέας παρὰ μαζὶ μ' αὐτὴ φυτρώνει καὶ ἀνθίζει στὴν ψυχή του, τότε ὁ Ροΐδης μοιάζει νὰ γίνεται ὁ πρόδρομος τῶν δημοσιογράφων, ἀνθρώπων ποὺ ἔκαναν τὸ μεγαλύτερο βιασμὸ στὴ γλῶσσα. Ἀπὸ παντοῦ προδίνεται ἡ πρόθεση τοῦ συγγραφέα νὰ φέρη σώνει καὶ καλὰ τὸ γέλιο στὸ στόμα τοῦ ἀναγνώστη του, ὄχι γιατὶ ὁ ἴδιος στὸ βάθος του γελᾷ, παρὰ γιατὶ ἔτυχε στὴν Εὐρώπη νὰ ἔχουν τότε πέραση ὁ Σοπενάουερ, ὁ Βύρων, ὁ Χάϊνε, ἄνθρωποι, ποὺ παρουσίαζαν ἐξωτερικὸ γελαστό: ἔτσι τοὐλάχιστο τοὺς ἔβλεπε ὁ Ροΐδης καὶ βάλθηκε νὰ τοὺς μιμηθῆ. Παντοῦ σ' ὅ,τι ἔγραψε ὁ Ροΐδης, δείχνεται ὁ χωρισμὸς τῆς λέξης ἀπὸ τὴν ἰδέα. Τὸ νόημά του ποτὲ δὲν κατορθώνει νὰ τὸ κεντρώση μέσα στὸν κορμὸ τῆς λέξης, ὅπως κάνει ὁ σωστὸς ὁ συγγραφέας, κι' αὐτὸ γιατὶ ποτές του δὲν εἶχε ἕνα δικό του νόημα, παρὰ ἦταν ὅλο διαβάσματα. Ἂν εἶχε, τότε οἱ λέξες θὰ ἦταν ζωηρὲς καὶ εὐλύγιστες, ἐνῶ τώρα τὶς βλέπεις νὰ τὸν ἀκοῦν μὲ τὸ στανιό. Τὶς ὑποτάζει στὸ τέλος, ὅμως ἀφοῦ πρῶτα τὶς γυμνώση ἀπὸ κάθε ἀξία. Ὁ Ροΐδης μοιάζει τὸν ἐπιδέξιο ἀκροβάτη, ποὺ κάνει διάφορα ἐπικίνδυνα γυμνάσματα καὶ δείχνει τὴ μεγάλη τέχνη του ἀπάνω σὲ ζωντανὰ πρόσωπα. Τὰ καταφέρνει ὅμως ὁ θεατὴς φεύγει τρομαγμένος· κι' ἀηδιασμένος μὲ τὸν ἐξευτελισμὸ τοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι καὶ ὁ φρόνιμος ἀναγνώστης τρομάζει κι' ἀηδιάζει, ποὺ βλέπει τὸ ζωντανότερο σύμβολο τοῦ ἀνθρώπου, τὴ λέξη, νὰ χάνη κάθε ἀξία δική του καὶ νὰ γίνεται ἕνα ἀδιάφορο καὶ ἄψυχο μέσο γιὰ θεατρινίστικη ἐπίδειξη. Τὸ ὕφος του μ' ἄλλα λόγια τονὲ δείχνει ὁλότελα ξένο ἀπὸ τὴ γύρω του ζωή: μέσα στὴ λέξη, στὴ φράση δὲ βλέπεις τὴ ζωὴ τοῦ τόπου νὰ κινιέται στὰ ὕψη ποὺ τὴν ἔχει ἀνεβάσει τὸ ἄτομο, ὅπως γίνεται λ. χ. στὴν ποίηση τοῦ Σολωμοῦ, παρὰ βλέπεις τὸν ἄνθρωπο, ποὺ τοῦ ἀρέσει νὰ κάνη ἐπικίνδυνα ἀστεῖα. Ἐδῶ εἶναι ὁ ἄνθρωπος κ' ἐκεῖ εἶναι τὰ ἀστεῖα καὶ κάτω περιμένουν οἱ ἀναγνῶστες καὶ οἱ θεατὲς νὰ γελάσουν. Ἀπὸ τὴ μεριὰ αὐτὴ ὁ Ροΐδης εἶναι παράδειγμα συγγραφικῆς ἀνειλικρίνειας, κακοῦ πολὺ συνηθισμένου στὸν τόπο μας. Σπάνια συναντᾶς ἕναν ἄνθρωπο, ποὺ πραγματικὰ ἔχει νὰ πῆ κάτι δικό του στὸν ἄλλον καὶ ἀκόμη σπανιώτερος εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ποὺ δὲν παραμορφώνει τὸ πρόσωπό του, σὰν πρόκειται νὰ μιλήση στὸν ἄλλον, σὰν πρόκειται νὰ γράψῃ. Ἂν ξεφύγῃ τὸν κίνδυνο νὰ μὴν εἶναι θεατρῖνος μπρὸς στὸν ἑαυτό του, κινδυνεύει πολὺ νὰ γίνῃ, σὰν πιάση νὰ γράψῃ. Καὶ ὁ λό-

γος εἶναι, πῶς ὁ τόπος μας γέμισε ἀπὸ μισογραμματισμένους καὶ μορφωμένους ἀπὸ τὰ βιβλία. Ὅλοι αὐτοὶ ἔχουν τα γράμματα γιὰ μέσο νὰ καμαρώνουν ἐμπρὸς στοὺς ἄλλους καὶ τὸ χειρότερο μπρὸς στὸν ἑαυτό τους. Τὸ ὕφος τοῦ Ροΐδη εἶναι ἡ χαρὰ ὅλων τῶν διανοητικῶν ἀνθρώπων τοῦ τόπου μας, τῶν ἐπιστημόνων τῆς ἐπαρχίας, κι' ὅλων ἐκείνων τῶν ἀνθρώπων, ποὺ ὅλη ἡ ἀξία του στὴ ζωὴ εἶναι, πῶς διαβάζουν καὶ νοιώθουν τὶς ἐφημερίδες. Διάδοχοι τοῦ Ροΐδη εἶναι οἱ ἔξυπνοι χρονογράφοι τῶν ἐφημερίδων, μὲ μόνη τὴ διαφορά, πῶς ὁ Ροΐδης εἶχε διαβάσει περισσότερα καὶ εἶχε περισσότερο ἀέρα ἐπάνω του. Ὅπως τὸ ὕφος του ἔτσι καὶ τὸ ἄλλο παρουσιαστικό του τὸ ὥριζε ὁ πολιτισμένος Εὐρωπαῖος τῆς ἐποχῆς του. Ἀγαποῦσε τὶς θετικὲς ἐπιστῆμες καὶ νοστιμευότανε τὴ φιλοσοφία καὶ τα δυὸ ὅμως ἀπὸ μίμηση, γιατὶ ἔτσι γινότανε ὄξω στὴν Εὐρώπη. Θυμώνει ποὺ δὲ βλέπει τοὺς πατριῶτες του νὰ μοιάζουν τοῦ ἰδανικοῦ του. Βρίσκει σ' αὐτοὺς πολλὲς καὶ μεγάλες ἀτέλειες καὶ τοὺς λέει καὶ μερικὲς ἀλήθειες, ἀλλὰ ἡ σάτιρά του καὶ ὁ πόνος του εἶναι ὁλότελα ἐπιπόλαια· μοιάζουν τὴν ἀγανάχτηση ἑνὸς ξένου Εὐρωπαίου, ποὺ δὲ βρίσκει τὶς ἀνάπαυσές του σ' ἀπολίτιστους τόπους. ὅμως ὁ ἴδιος δὲν ἀνασκουμπώνεναι νὰ βοηθήση πραγματικὰ νὰ καλυτερέψουν οἱ ἄνθρωποι καὶ ὁ τόπος. Στέκει μακρυά, κοιτάζει, σημειώνει καὶ γελᾶ. Τὸ πιθανότερο εἶναι πῶς δὲ μποροῦσε νὰ φθάση ὡς αὐτοῦ ὁ Ροΐδης: τοῦ ἀρέσει πολὺ νὰ εἶναι αὐτὸς ὁ πολιτισμένος, ὅπως ὅμως κι' ἂν εἶναι τὸ πρᾶμα, δὲ βοήθησε πολὺ ὁ Ροΐδης νὰ βροῦν οἱ ἄνθρωποι τὸ σωστὸ τὸ δρόμο, ὅπως θὰ περίμενε κανεὶς ἀπὸ τὴ μόρφωσή του καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιρροή του. Χαρακτηριστικὸ εἶναι, πῶς ἐνῷ παινεύει τὸ Σολωμό, ὡς τόσο οὔτε λέξη δὲ γράφει γιὰ τὰ τραγούδια του γιὰ ν' ἀνοίξη τὰ μάτια τοῦ ἔθνους στὸ μόνο ποιητή του, παρὰ γράφει ἀλάκερη μελέτη γιὰ τὸ Βιλαωρίτη, γι' ἄνθρωπο δη αδή, ποὺ δὲ θὰ ἔχανε καὶ πολὺ τὸ ἔθνος, ἂν δὲν τὸν ἔνοιωθε. Ἡ σάτιρα τοῦ Ροΐδη εἶναι μερικὲς κούφιες εὐφυολογίες. Ἀληθινὸ μῖσος δὲν ἔνοιωσε στὴν ψυχή του, σημάδι πῶς δὲν ἔνοιωσε καὶ βαθειὰ ἀγάπη γιὰ τὸν τόπο του. Ἀπὸ ἀγάπη ὅμως καὶ μῖσος καταλαβαίνει μόνο ὁ ἄνθρωπος, ποὺ τὸν βασίνισε ἡ ἀδιάκοπη ζήτηση τῆς ἀλήθειας καὶ ἡ λαχτάρα ν' ἀντικρύση μιὰ φορὰ τὴ σωστὴ μορφή του. Ὁ Ροΐδης ὅμως ὅπως εἴπαμε εὔκολα τὴ βρῆκε στὸν Εὐρωπαῖο τῆς ἐποχῆς του. Ὁ ἀγώτερος ἔπαινος, ποὺ μπορεῖς στὸ τέλος νὰ κάνης τοῦ Ροΐδη εἶναι νὰ τὸν χαρακτηρίσης γιὰ τὸ νεωτεριστικὸ πνεῦμα τοῦ καιροῦ του. Δὲν κλείνει μιὰν ἐποχὴ παρὰ εἶναι ἕνα μέρος της: πέρασε ἡ ἐποχὴ ἐκείνη, πέρασε κι' αὐτός· ἔρχουνται ἄλλοι νεωτεριστές. Ἔχει ἀξία μόνο ὅσο ζῆ—ἔτσι σὰν ἀντίδραση. Σὰν πεθάνῃ, τὸ ἔργο του κι' αὐτὸς γλήγορα ξεχνιοῦνται, γιατὶ εἶναι κομμάτια μονάχα. Κέντρο ζωῆς δὲν ἔχει σχηματισθῆ ἐντός του. Αὐτὸ τὸ κατορθώνουν μόνο οἱ ἄνθρωποι, ποὺ δὲ θέλουν νὰ εἶναι οὔτε νεωτεριστές, οὔτε συντηρητικοί· οἱ ἄνθρωποι ποὺ ἔχουν ξεπεράσει στὴ ζωή τους κάθε τέτοια ἀντίθεση καὶ προσπαθοῦν ὅσο μποροῦν νὰ γίνουνται συνολικοὶ καὶ πλέριοι. Ἕνας τέτοιος ἄνθρωπος εἶναι καὶ ὁ σωστὸς ποιητής.

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΟΙ ΤΕΧΝΕΣ

ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Ν. Καζαντζάκη : Ταξιδεύοντας. — Τί εἶδα στὴ Ρουσία. — Ὁ Καζαντζάκης εἶναι ἕνα δυνατὸ μυαλό, ὅλο μνήμη καὶ φαντασία. Θυμᾶται καλὰ τὰ περασμένα ἴσαμε τὰ σκοτεινὰ βάθη τῆς ἱστορίας καὶ ποθεῖ γιὰ τὰ μελλούμενα. Ἡ μνήμη αὐτὴ κι' αὐτὸς ὁ πόθος κρατοῦν σὲ ἀδιάκοπο τάνυσμα τὸ νοῦ του. Τὸ μάτι του, περίεργο, προσεχτικὸ καὶ ἀκονισμένο πασκίζει νὰ βλέπει συνάμα καὶ νὰ κρίνει. Κοντὰ σ' αὐτὲς τὶς χαρες ἔχει καὶ τὴ χάρη νὰ ἐκφράζεται : ὅ,τι ἔχει νὰ εἰπεῖ τὸ λέει καθαρὰ καὶ ὅμορφα, μὲ ζωντανὴ γλῶσσα. Μ' ἀπάνω ἀπ' ὅλα ὁ Καζαντζάκης ἔχει μια θερμὴ καρδιά. Χάρις σ' αὐτὴ τὴ θέρμη, ξεπέρασε τὰ σύνορα τῆς χώρας, ὅπου «τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα» καὶ γυρεύει τὴν ἀλήθεια. Ἅμα τοῦ ἀναγνωρίσουμε αὐτὴ τὴν ἀρετή, τὴ σπουδαιότερη γιὰ κάθε ἄνθρωπο, καὶ μάλιστα γιὰ ἕναν συγγραφέα καὶ μάλιστα τοῦ τόπου μας, νιώθουμε τὴν ὑποχρέωση νὰ παρακολουθήσουμε κάθε του ἔργο μ' ἐξαιρετικὴ προσοχή. Ἡ τελευταία του πλούσια παραγωγή, ποὺ ἀκολούθησε ἕνα διάστημα σιωπηρῆς καλλιέργειας, δείχνει πῶς ὁ Καζαντζάκης κάτι βρῆκε, κάποια πίστη ἐστερέωσε, ἀλλιῶς πῶς θὰ περνοῦσε ἀπὸ τὴν ἀδράνεια στὴ δράση; Ἀρματώθη καὶ ξεκίνησε, ἔχοντας σκοπὸ στὴ ζωή του.

Ἀπὸ τὰ πρῶτα του ἔργα ὁ Καζαντζάκης ἐφάνη ἀνήσυχος νοῦς καὶ θερμὴ καρδιά, ἔδειξε πῶς εἶχε κάτι «τὸ δικό του» νὰ εἰπεῖ. Ἀναγκασμένος ὅμως νὰ βγάλει τὸ μακάριο σκολειὸ τῆς γενιᾶς τῆς περασμένης, πῆρε κι' αὐτὸς τὸ φκιαστό, τὸ ψεύτικο, τὸ φιλολογικό, τὶς «ὡραιότητες» ποὺ τὶς ἀποκηρύχνει τώρα, ἔγινε αἰσθησιακὸς (ὅπως τόσοι καὶ τοσοι) κι' αὐτὸ βάσταξε ὅσο ἔλειπε ὁ Θεὸς ἀπὸ μέσα του. Κι' ὅσο δὲν τὸν εὕρισκε, οὔτε κὰν ποσοτικὰ δὲν ἤτανε σπουδαία ἡ παραγωγή του. Καὶ νά, μόλις τώρα τὸν βρῆκε, μὲ μιᾶς ἄστραψε καὶ βρόντησε καὶ πλούσια φάνηκε ἡ συγκομιδή. Τίποτ' ἄλλο δὲ μοῦ κάνει τόση ἐντύπωση, ὅσο αὐτὸ τὸ θαυμάσιο παράδειγμα ἑνὸς ἀνθρώπου, ποὺ ἔχασε τὸ Θεό του, ἔψαξε νὰ τὸν βρεῖ καὶ τὸν βρῆκε, γιατὶ ὁ Θεὸς φανερώνεται ἅμα ψάξεις νὰ τὸν βρεῖς. Ὁ Καζαντζάκης, ὅταν ὁ Θεὸς πέθανε μέσα του, ἀντὶ νὰ κάνει ὅτι ἔκαναν ὅλοι οἱ ἄλλοι, δηλαδὴ νὰ τὸ κρύψει καὶ να προσπαθήσει νὰ ζήσει τὴ ζωοῦλα του μὲ τὸ ψέμα, ὅπως κρύβουν πολλὲς φορὲς ἀπὸ τὸ λαὸ τὸ θάνατο ἑνοῦ βασιλιᾶ δυνατοῦ, αὐτὸς ἐπῆρε τὸ ραβδὶ τοῦ ἄθεου προσκυνητὴ κ' ἐξεκίνησε νἄβρει τὸ θεό. Πῆγε στὸ Μωϋσῆ, στὸ Χριστό, στοὺς Βούδες, στὸ Μωάμεθ καὶ τέλος τὸν βρῆκε στὴ Ρωσσία : Ἐργάτης, στρατευμένος, ἀγωνιζόμενος—ὄχι πάσχων, μεγαλοδύναμος—ὄχι παντοδύναμος, ὑποταγμένος στὸ Χρέος. Τὸν εἶδε, τον πίστεψε καὶ μπῆκε στὴν ὑπηρεσία του, τὸν διδάχνει.

Ὅλα του τώρα τὰ ἔργα, μὰ δράματα εἶναι, μὰ ποιήματα, μὰ ταξιδιώτικες περιγραφές, κάνουν τὸ ἴδιο πρᾶμα : διαλαλοῦν τὸ «πιστεύω» τοῦ συγγραφέα, τὸν καινούργιο θησαυρὸ ποὺ ἀνακάλυψε καὶ μᾶς τὸν προσφέρει γιὰ σωτηρία ἢ λύτρωση (ὅπως τὴ λένε τώρα), ἐννοῶντας μ' αὐτὸ ἕνα στήριγμα ποὺ νὰ δίνει ἀξιοπρέπεια στὴ ζωή. Ἔτσι καὶ στὸν τόμο αὐτὸν ὅπου περιγράφονται ἡ Ἱσπανία, ἡ Ἰταλία, ἡ Αἴγυπτος καὶ τὸ Σινᾶ καθὼς καὶ στὸν πρῶτο τόμο ἀπὸ τὸ «Τὶ εἶδα στὴ Ρουσσία» μᾶς ἐξηγεῖ τὶς χῶρες αὐτὲς καὶ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ ἔργα τους μὲ τὸ δικό του τὸ πιστεύω.

Ἔτσι κ' ἔπρεπε νὰ κάνει κ' ἔτσι καὶ τὰ βιβλία του αὐτὰ παίρνουν ἀξία πολὺ μεγαλύτερη ἀπὸ ὅση θὰ εἶχαν ἂν ἦταν «ταξιδιώτικες ἐντυπώσεις», γιατὶ ἔτσι βγαίνει... ἡ τέχνη.

Ὁ Καζαντζάκης σὰ νὰ μὴν τὸ ὑποψιάζεται πῶς ὄχι ἡ ζωὴ ἡ ἴδια, παρὰ ἡ λύση ποὺ τῆς βρίσκει ὁ ἄνθρωπος, τὸ νόημα ποὺ τῆς δίνει, αὐτὸ ἐμψυχώνει τὸ ἀληθινὸ τὸ ἔργο τέχνης καὶ πῶς ἡ μορφή, ὁ τρόπος ποὺ τὸ νόημα τοῦτο θὰ ἐκφραστεῖ, αὐτὸ πιὰ εἶναι ζήτημα τεχνικό, ἐξαρτημένο ἀπὸ τὸ ταλέντο καὶ τὴν ἄσκηση τοῦ συγγραφέα.

Ἂν τούτη ἡ ψυχὴ δὲν ὑπάρχει στὸ ἔργο τέχνης, τότες ἀπομένει ἕνα παιγνίδι (ἀνάξιο καὶ γιὰ μικρὰ παιδιά), τότες ἔχουμε μόνο τὶς «ὡραιότητες» ποὺ μὲ τὸ δίκιο του τὶς ἀποστρέφεται καὶ ντρέπεται γι' αὐτές, κι' ἂς τὸ κάνει ἀπὸ πεποίθηση πῶς τάχα ἡ κρίσιμη στιγμὴ ποὺ περνοῦμε δὲν τὶς ἐπιτρέπει, ἐνῶ ὁ πραγματικὸς λόγος εἶναι πῶς οἱ ὡραιότητες αὐτές, ὄντας χωρὶς ψυχὴ εἶναι μόνες τους καταδικασμένες καὶ γιὰ ὅλες τὶς στιγμές, ὅσο κι' ἂν ἐθριάμβεψαν γιὰ λίγο σ' ἐποχὴ γενικῆς κατάπτωσης καὶ ἀνοησίας.

Λέω σὰ νὰ μὴν τὸ ὑποψιάζεται, γιατὶ ἐνῶ ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ ἀνακάλυψε πῶς τὸ Θεὸ τὸν φτιάνει ὁ ἄνθρωπος, ἐσταμάτησε ἐκεῖ μὲ φανατισμὸ καὶ δὲ θέλησε λίγο ἀκόμα νὰ προχωρήσει καὶ νὰ ἰδεῖ πῶς καὶ τὸν ἄνθρωπο τὸν φτιάνει ὁ Θεός, πῶς γίνεται δηλαδὴ ἀπαράλλαχτα ὅπως μὲ τ' ἀβγὸ καὶ τὴν κότα. Ὁ Κ. εἴτε μελέτη γράφει, εἴτε δρᾶμα, εἴτε ἔπος, εἴτε ταξιδιά, δὲν κάνει ἄλλο ἀπὸ τέχνη, δηλαδὴ καλλιεργεῖ τὸν εὐγενικώτερο σπόρο τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Μ' ἀκριβῶς ἐπειδὴ δὲν τὸ ὑποψιάζεται τοῦτο, ἐπειδὴ νομίζει ὅτι κάνει θρησκεία, διδάχνοντας τὸ θεὸ ἐργάτη, ἀκριβῶς γι' αὐτὸ κάνει τέχνη ἀξίας. Μά, σταματῶντας ἐκεῖ ποὺ σταμάτησε, βρίσκεται ὁ μισὸς ἀκόμα ἢ ἕνα μέρος του, μέσα στὸ φανατισμό, στὸν αἰσθησιασμό. Καὶ νὰ ἡ μόνη ἀδυναμία ποὺ βλέπω στὸ ἔργο τοῦ Καζαντζάκη. Δὲν ὑποψιάζεται ἢ δὲ θέλει νὰ τὸ μολογήσει πῶς ὁ θεὸς του εἶναι ὁ ἴδιος, ὁ αἰώνιος ὁ ἀληθινὸς ὁ θεὸς τῆς ὀμορφιᾶς, ποὺ τόνε ντύνει σήμερα τὰ ροῦχα τοῦ ἐργάτη γιὰ νὰ χωρέσει στὸ νοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Μὲ τὴν προσπάθεια του αὐτὴ νὰ τὸν στριμώξει μέσα στὸ νοῦ τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ χαλάει τὴν ὀμορφιά. Γιὰ τοῦτο εἶναι ὁ ἴδιος ἀπελπισμένος προφήτης. Τὶς λέξες «φρίσσω» καὶ «ἔκσταση» τὶς μεταχειρίζεται τόσες πολλὲς φορὲς ποὺ καταντοῦν τὸ βασικὸ μοτίβο στὸ ἔργο του. Καθὼς στέκει ὁ ἀϊτὸς στ' ἀκροβράχι κουρνιασμένος, κάθε λίγο ἀναφτερώνεται ὁ σβέρκος του: Ἀχνάρια τοῦ παλιοῦ αἰσθησιασμοῦ, «ὀλίγη φιλολογία». Νὰ ἕνα χαραχτηριστικὸ παράδειγμα :

«Μπῆκα σὲ μιὰ βάρκα, ἀνοίξαμε πανί, δυὸ νέγροι κ' ἐγὼ κὶ περάσαμε στὴν ἀντικρυνὴ ὄχθη τοῦ Νείλου, στὴν ξακουστὴ νεκρόπολη, στὴν «Κοιλάδα τῶν βασιλέων». Βουνὸ σταχτί, ξερό, ἔρημο. Ἕνα βαθὺ φαράγγι στὰ σπλάχνα του κλωθογυρίζει καὶ βυθίζουμαι μέσα του ὧρες. Στριφτό, πολύπλοκο, σὰ γῦροι ἐγκεφάλου τοῦ θεοῦ τοῦ θανάτου.»

Σὰ γῦροι ἐγκεφάλου, πάει κι' ἔρχεται, μὰ τοῦ θεοῦ τοῦ θανάτου ; Αὐτὸ εἶναι φιλολογία, ὁ Καζαντζάκης ὁ παλιός. Καὶ τέτια βρίσκει κανεὶς κ' ἤπροσα. Ἐπιχειρῶντας νὰ ἐξηγήσει τὴν Ἱσπανία μὲ τὸ ἔργο τοῦ Θερβάντες, ἐξηγεῖ τὸ ἔργο τοῦ Θερβάντες μὲ τὴν Ἱσπανία' πάλι καλά. Μὰ κοιτάξτε !

«Μονάχα ὅταν ξεπέσει ὁ Δυτικὸς πολιτισμὸς καὶ ἀποσυντεθεῖ ἡ θαμαστή του ὀργάνωση, τότε θὰ μπορέσει ὁ Ἀνατολικὸς κόσμος νὰ δώσει πάλι στὴν Εὐρώπη, ὅ,τι πάντα ἔδωκε : τὸ νέο σπόρο.

Γιατί, θαρρῶ, δὲν εἶναι τυχαῖο τὸ ὅτι ὅλες οἱ θρησκεῖες—δηλ. ὅλοι οἱ σπόροι—ποὺ δούλεψαν τὰ σπλάχνα τῆς Γῆς ἤρθαν ἀπὸ τὴν Ἀνατολή. Ἡ Ἀνατολή, κυριεύται ἀπὸ μιὰ παραφροσύνη, φλέγεται. Ἡ Δύση δέχεται, τρέφει, λαγαρίζει, ἀναλύει—μετουσιώνει τὴ φλόγα σὲ φῶς.

Ὡς τώρα ἔτσι καταμερίστηκε ἡ φοβερὴ συνεργασία—ἀντρὸς καὶ γυναικὸς—πάνου στὸν πλανήτη μας. Ὁ Ἀνατολίτης εἶναι ὁ ἄντρας τῆς Εὐρώπης.»

Ὅμορφα εἰπωμένο μὰ δὲν εἶναι ἀλήθεια. Ἔχει γοῦστο κι' ὁ θεὸς ὁ ἐργάτης νὰ βγῆκε ἀπὸ τὴν Ἀνατολή, τὴν τεμπέλισσα, τὴ θρήσκα τὴν Ἀνατολή! Μὰ ἂν ταράζεται σήμερα ἡ Ἀνατολή, ταράζεται ἀπὸ τὸ σπόρο ποὺ τῆς ἔριξε ὁ εὐρωπαῖος. Κοιλοπονάει καὶ θὰ γεννήσει, αὐτὴ εἶναι ἡ γυναίκα, ἂν εἶναι ἀνάγκη νὰ μείνουμε σ' αὐτὴ τὴν παρομοίωση, ποὺ εἶναι «φιλολογία». Τὸ μέλλον ποὺ εἶδε κ' ἐπόθησε ὁ εὐρωπαῖος, οὔτε τὸ μυρίστηκε ἡ Ἀνατολή. Ὅταν ὁ Καζαντζάκης μιλάει μὲ τόση τρυφερότητα, ἀληθινὰ συγκινητικὴ γιὰ τοὺς «ἀδερφοὺς ποὺ μυρίζουν σὰν ἄλογα» ἢ σφίγγει τὸ χέρι τοῦ βεδουΐνου λέγοντας «ἕνας εἶναι ὁ θεὸς κι' ὁ προφήτης του ὁ Μωάμεθ», τότε εἶναι ὁ Εὐρωπαῖος ὁ καλός, ὁ Εὐρωπαῖος ποὺ δὲν τόνε σπρώχνει τὸ συμφέρο, ὅσο κι' ἂν ἡ τρυφερότητά του αὐτὴ ἔχει κάτι τὸ γεροντοκοριτσίστικο. Ὅταν ὅμως «φρίσσει» ἢ βεβαιώνει πῶς «ὁ Νεῖλος θὰ φυράνει», τότε εἶναι ἀνατολίτης φανατισμένος, τοῦ χρειάζεται σώνει καὶ καλὰ νὰ φυράνει ὁ Νεῖλος γιὰ νὰ εὐχαριστηθεῖ δείχνονταις τὴν παλληκαριὰ τῆς ἀπελπισίας. Αὐτὸ τὸ «—καὶ θὰ φυράνει—» αὐτὸ εἶναι φιλολογία, γιατὶ εἴτε τὸ πιστεύει αὐτὸ ὁ Καζαντζάκης εἴτε τὸ κηρύχνει ἔτσι γιὰ φοβέρισμα (ὅρα καὶ «ἐκεῖ ἔσται ὁ τριγμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων») κι' ἀπὸ πεῖσμα παλληκαρωσύνης, μιὰ φορὰ αὐτὸ τόσο βέβαιο δὲν εἶναι. Ἂν, ἀντὶ τὸ ἀνατολίτικο αἷμα ποὺ ὑποψιάζεται στὶς φλέβες του, σὲ τέτοιες στιγμὲς ἄκουγε τὸ αἷμα τοῦ εὐρωπαίου ποὺ ἔχει μέσα του, τὸ εὐρωπαΐικο αἷμα θὰ φώναζε. «Θὰ καλλιεργήσω τὴ Σαχάρα καὶ τοὺς πόλους : Θὰ ξετινάξω καινούργιες στεριὲς ἀπὸ τοὺς ὠκεανούς. Θὰ κυβερ-

νήσω τὴ μηχανὴ ποὺ βρέχει καὶ χιονίζει. Θὰ μετακινήσω τὰ βουνά. Θὰ βάλω ἔμβολα στοὺς κρατῆρες τῶν ἡφαιστείων κι' ἀκομα θα βάλω ἔλικα στὴ γῆς νὰ τὴν ταξιδέψω στὸ διάστημα, ὅπου θέλω. Τὸ συναίσθημα τῆς ἰδιοχτησίας καὶ τῆς ἀφθονίας στὶς ἡδονὲς γεννάει τὸ φόβο τοῦ θανάτου. Μὰ ἐγὼ τὰ θυσίασα ὅλα, γιὰ να μοῦ ἀξίζει νὰ τὴ χαρῶ τὴ ζωή, τὰ θυσίασα ὅλα γιὰ το μέλλον.» Νὰ τὶ φωνάζει τὸ αἷμα τοῦ Εὐρωπαίου. Ὁ Εὐρωπαῖος πρῶτος ὑποτάχτηκε παλληκαρίσια στὸ χρέος, κ' εἶναι τοῦ Εὐρωπαίου σπόρος αὐτὸς ποὺ ἔπιασε κιόλας στὴ Ρουσία. Καὶ θὰ πιάσει καὶ στὴν Ἀνατολὴ μὰ ὄχι ὅπως τὸ νιώθει ὁ Καζαντζάκης. Καὶ δὲ θὰ φυράνει ὁ Νεῖλος.

Τὸ νὰ φοροῦμε ράσο ἢ νὰ εἴμαστε χορτοφάγοι ἢ νὰ περπατοῦμε γδυτοὶ στὸ δρόμο εἶναι ἀστεῖο, ὅταν κοιτᾶμε τὸν ἄλλον κόσμο βλοσυρὰ καὶ περνουμε μονοκόμματοι, σοβαροί, σὰν ἄνθρωποι μὲ «ἀποστολήν». Γιατὶ αὐτὸ τὸ τέντωμα τῶν νεύρων; Γιατὶ ἐτούτη ἡ στιγμὴ εἶναι πιὸ κρίσιμη ἀπὸ κάθε ἄλλη; Γιὰ κάθε ἄνθρωπο κάθε ἐποχῆς ἡ κρισιμη στιγμὴ παρουσιάζεται, ἡ στιγμὴ ποὺ χρωσταει νὰ θυσιάσει ὅλα γιὰ ὅλα. Μὰ ὁ καθένας τὴ θυσία τὴν ἀναβάλλει ὅσο περιορίζει τὸ θεό. Ἐδῶ εἴδαμε καὶ πάθαμε νὰ βγοῦμε ἀπὸ τὸν ἡσκιο τῆς θρησκείας καὶ τώρα ποὺ μὲ τὴ σειρά της βγαίνει ἀπ' αὐτὸ τὸ λήθαργο κ' ἡ Ἀνατολή, τώρα ἐμεῖς «φρίσσουμε»; Καὶ ἂν τὸ χρέος μας νὰ σώσουμε τοὺς ἀδερφούς μας δὲν τὸ βλέπουμε ἐνόσω δὲ βλέπουμε πῶς κι' ὁ ἑαυτός μας κινδυνεύει, μήπως θ' ἀποχτήσουμε μάτια μὲ τέτιες φοβέρες; Ἢ μήπως, ἐπειδὴς ὁ ἄνθρωπος ἐπόθησε διὰ μιᾶς πάρα πολλὰ γιὰ τὸ σῶμα του καὶ ὑποφέρει ἀπὸ τὴ στέρηση τῆς ἡδονῆς; (ὄχι τῆς χαρᾶς) τὴ φανταστικὴ ὅπου παραδέρνει, εἶναι τοῦτο λόγος νὰ τοῦ καυτηριάσουμε μὲ ἀναμμένο σίδερο τὰ εὐγενικὰ τοῦ κορμιοῦ του μέλη, χωρὶς αὐτὰ νὰ φταῖνε καθόλου;

Ἀλλ' αὐτὰ καθὼς προεῖπα εἶναι οἱ καπνιὲς τοῦ παλιοῦ αἰσθησιασμοῦ, δὲν εἶναι ἡ ἱερὴ μανία «δι' ἧς ἡμῖν τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν γίγνεται». Κι' αὐτὲς οἱ καπνιὲς δὲ μποροῦν νὰ κρύψουν τὶς τόσες ἄλλες χάρες τοῦ ἔργου τοῦ Καζαντζάκη, ποὺ γι' αὐτές, ἀντὶς ἄλλη ἀνάλυση προτιμᾶμε νὰ συστήσουμε στοὺς ἀναγνῶστες μας νὰ τὸν διαβάσουν. Τέτια βιβλία δὲ βγαίνουν κάθε μέρα στὸν τόπο μας γιὰ νὰ μένουν μόνον στὶς βιτρίνες τῶν βιβλιοπωλείων.

Γεωργίου Α. Βαλταδώρου. *Ὅσοι ζήσουν.* (Θεσσαλικὰ διηγήματα μὲ πρόλογο τοῦ Π. Νιρβάνα). —Τὸ πρῶτο καὶ μεγαλύτερο ἀπὸ τὰ ὀχτὼ μικρὰ διηγήματα, ὅπου ὁ νέος αὐτὸς συγγραφέας προσπαθεῖ νὰ περιγράψει τὴ θεσσαλικὴ ζωὴ καὶ τρεῖς μόνο θεσσαλικοὶ τύποι στὴ γλῶσσα του (κάνι, ἀκοῦσε, ταποτώρας), δὲν εἶναι ἀρκετά. νομίζω, γιὰ νὰ δικαιολογήσουν τὸ χαραχτηρισμὸ «θεσσαλικὰ διηγήματα.» Κι' ὅσο θεσσαλικὸ χρῶμα μποροῦν νὰ δώσουν σὲ μιὰ γλῶσσα τρεῖς μόνο λέξες, ἄλλο τόσο μποροῦν νὰ δώσουν σ' ἕνα διήγημα μόνο τὸ πῶς ὁ ἥρωάς του εἶναι τσιφλικοῦχος κ' οἱ χωριανοὶ τόνε μισοῦν. Πολὺ τὸ τεχνητό, τὸ «φιλολογικὸ» σ' αὐτὰ τὰ διηγήματα καὶ συνάμα ἀκαταστασία καὶ μπερδεψιὰ καὶ στὴ σύνθεση καὶ στὴν πλοκὴ καὶ στὴ σύνταξη. Πολλὲς φορὲς ἀναγκάζεται ὁ ἀναγνώστης νὰ ξαναδιαβάσει τὴ φράση γιὰ ναῦρει τὴ σειρα στὸ νόημα. Σὲ πολλὰ μέρη ἀνακατώνεται ἡ διήγηση περασμένων καὶ τωρινῶν περιστατικῶν. Τὰ ἐπεισόδια ξετυλίγουνται ἀψυχολόγητα. Ἡ ἐπανάσταση ἔξαφνα τῶν χωρικῶν τεχνικὸ ψέμα ὄχι μόνον αὐτὸ ἀτότου, παρὰ καὶ στὸ διήγημα ἀπίθανο, κ' ἡ τιμώρία δὰ τοῦ Χαϊδούλη, τοῦ δραστήριου καὶ ἀθώου ἀνθρώπου ὁλότελα καὶ ἄδικη καὶ ἀδικαιολόγητη. Τὸ ἴδιο ἄδικος καὶ ἀδικαιολόγητος ὁ θάνατος τῆς κόρης στὸ δεύτερο διήγημα. Ὁ συγγραφέας δὲν ἀντλεῖ ἀπὸ τὴ ζωὴ τὴν ἴδια, παρὰ φτιάνει μὲ τὸ νοῦ του, εἴτε τὰ περιστατικά, εἴτε τὶς αἰτιολογίες τῶν περιστατικῶν. Οὔτε ξέρει νὰ διαλέξει ἀπὸ τὰ ὁράματά του ἐκεῖνα ποὺ ἔχουν διάφορο γιὰ τὸν ἀναγνώστη:

«Τὰ παιδιὰ ποὺ παίζαν παρέκει, ἀπάνω στὰ θεμέλια μιᾶς οἰκοδομῆς ποὺ ἔχτιζαν, μαζεύτηκαν τριγύρω του, μόλις τὸν εἶδαν ἔτσι ἀλλοιώτικα ντυμένο καὶ παράξενο στὸν τρόπο, ποὺ μιλοῦσε. Ἔκαναν ἕναν' κύκλο τριγύρω του σὰ νὰ μὴν ἤθελαν νὰ τὸν ἀφήσουν μονάχο του».

Τὸ ἂν τὰ παιδιὰ παίζαν ἀπάνω στὰ θεμέλια μιᾶς οἰκοδομῆς ποὺ ἔχτιζαν (μπερδεψιά, γιατὶ εὔκολα πάει ὁ νοῦς νὰ ὑποθέσει πῶς τὴν ἔχτιζαν τὰ παιδιὰ) εἶναι ἀδιαφόρετο γιὰ τὸν ἀναγνώστη, ἐνῶ ἀπεναντίας πολὺ τὸν ἐνδιαφέρει νὰ μάθει πῶς ἀλλιώτικα ἦταν αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ντυμένος καὶ μὲ τὶ παράξενο τρόπο μιλοῦσε. Κι' αὐτὸ ὁ συγγραφέας δὲν τὸ λέει. Αὐτὸ δὰ τὸ «σὰν νὰ μὴν ἤθελαν νὰ τὸν ἀφήσουν μονάχον» δὲν ἐξηγεῖ τίποτα.

«Μιὰ μυρωδιὰ ἔβγαινε ἀπ' τὸ χορτάρι μουσκεμένο ἀπ' τὴ νυχτερινὴ βροχὴ καὶ μᾶς μεθοῦσε σὰν νάχαν στύψει χιλιάδες ξωτικὰ βοτάνια».

Τέτιες ἀφαιρεμένες παρομοίωσες εἶνε οἱ περισσότερες, γι' αὐτὸ κ' ἡ διήγηση γίνεται πολὺ ἀφαιρεμένη. Ὡστόσο πρέπει νὰ ξεχωρίσουμε μιὰ καλὴ προσπάθεια σ' αὐτὰ τὰ πρῶτα διηγήματα, ποὺ τὸ καλύτερό τους εἶναι τὸ «φῖδι τοῦ σπιτιοῦ».

Κάποιου Ποιητή: Κάποια Ποιήματα. —Ὁ μορφοτυπωμένο βιβλιαράκι, τίτλος μὲ «σημασία» ἄλλο τίποτα. Ἐνόμισα περιττὸ νὰ τὸ ἀναφέρω κἂν τὸ βιβλίο αὐτό, ἀφοῦ κατὰ τὴ γνώμη μου δὲν λέει τίποτα. Ὁ νέος ὅμως ποιητής, μὲ τὸ θάρρος κάποιας ἐκδούλευης ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ μοῦ κάμει καὶ περισσότερο μὲ τὸ θάρρος τῆς σημερινῆς νεολαίας, ποὺ δὲ θέλει νὰ ἐργαστεῖ, οὔτε νὰ ὑποβληθεῖ στὴν αὐτοκριτική, παρὰ ἐννοεῖ νὰ ἐπιβάλει τὸν ἑαυτό της μὲ κάθε μέσο (ἀκόμα καὶ μὲ τὶς γροθιές), μοῦ γράφει ἕνα γράμμα καὶ μοῦ λέει οὔτε λίγο οὔτε πολὺ νὰ γράψω γιὰ τὸ βιβλίο του καὶ μάλιστα «μὲ τέτοια λόγια ποὺ νἄχουν ἀντίχτυπο καὶ στὰ γραφόμενα» κάποιου ἄλλου περιοδικοῦ, ποὺ ἔγραψε κιόλας ἄσκημα γιὰ τὸ ἴδιο βιβλίο. Ὁ ποιητής μου τὴν ἄσκημη κριτικὴ τοῦ περιοδικοῦ τὴ λέει «λίβελλο ἐναντίον του» καὶ τελειώνει ἔτσι τὸ γράμμα του: «θὰ τὸ θεωρήσω μεγάλη μου ὑποχρέωση καὶ τιμὴ ἂν θὰ μπορέσω καὶ γὼ νὰ σᾶς ἀποδώσω κάτι ὕστερ' ἀπ' τὸν κόπο ποὺ θὰ ὑποβληθεῖτε.» Ὁ κόπος ποὺ ὑποβάλλομαι εἶναι νὰ τοῦ εἰπῶ καὶ αὐτουνοῦ καὶ ὅλων τῶν νέων ποὺ ἔχουν χάσει κοθε σεμνότητα, πῶς δίχως αὐτοκριτικὴ κανεὶς δὲ γίνεται ποιητής, ἀλλ' οὔτε καὶ ἄνθρωπος κι' ἀκόμα πῶς τὸ κριτικάρισμα δὲ μπορεῖ σὲ κανέναν νὰ δώσει ἀξία περισσότερη ἀπ' ὅση ὁ καθένας ἔχει.

Σωτ. Σ. Γιαννιτσόπουλου: Ὁ Γιαλαμᾶς. —Μιὰ φυλλ δα ἀπὸ τριάντα σελίδες γιομᾶτες στίχους δεκαπεντασύλλαβους. Σὲ μικρὸν πρόλογο, ἀστειότατο μὲ τὴν ἀφέλεια καὶ τὴν ἀσυνταξία του, γραμμένο στὴν καθαρεύουσα τοῦ παλιοῦ καλοῦ καιροῦ, συσταίνει ὁ ποιητὴς στοὺς ἀναγνῶστες του, «ὅπως λάβουν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ὑπόθεσίς του (τοῦ ποιήματος) δὲν εἶναι τῆς φαντασίας γέννημα, καθὼς θὰ ἠδύνατο κανεὶς νὰ ὑποθέσει λόγῳ μερικῶν κατὰ τὸ φαινόμενον ὑπερβολῶν ἢ ἀπιθανοτήτων εἴς τινα σημεῖα καὶ γενικώτερον εἰς τὴν βάσιν τῆς ὑποθέσεως κ. λ. π.»

Ἐντούτοις τὸ «ποίημα» εἶναι μιὰ εὐχάριστη ἔκπληξη: Ἕνα μικρὸ «ἔπος» μὲ στίχο στρωμένο, ἀρκετὰ μουσικό. Γλῶσσα πλούσια, ζωντανή, λιγερή. Περιγραφικὴ δύναμη, αἴσθημα, παρατήρηση ἀπὸ τὴ ζωή. Ἕνας ἀληθινὸς ποιητὴς παρουσιάζεται ἐδωπέρα. Μ' ὅλα τὰ μικροσφάλματα στὴ σύνθεση καὶ τὴ διήγηση τὸ «ποίημα» αὐτὸ εἶναι ἕνα ἀριστουργηματάκι. Ἂν ὁ ποιητὴς εἶναι νέος, τοῦ συσταίνω νὰ στρωθεῖ στὴ μελέτη καὶ νὰ καταγίνει στὴν ποίηση. Ὁ κόπος του δὲ θὰ πάει χαμένος. Προλόγους ὅμως νὰ μὴ γράφει.

Γ. Σ. Ἀργαλιᾶ: Διηγήματα. —Ἑφτὰ διηγήματα. Ἀνάμνησες κ' ἐντύπωσες τοῦ συγγραφέα ἀπὸ τὴ ζωή, τὴν ἀτομική του ζωὴ τὸ περισσότερο. Ρωμαντικά, μὲ πολλὰ λόγια καὶ «ποιητικὸ» ὕφος, κάπως ἀκατάστατα καὶ βιαστικὰ σὲ πολλὰ μέρη, σ' ἄλλα βαρετὰ καὶ μακρόσυρτα. Πολὺ ἐπιφανειακὸ κοίταγμα τῆς ζωῆς. Φαίνεται πῶς ὁ συγγραφέας αὐτὸς εἶναι πολὺ νέος, μὰ δὲν τοῦ λείπει κάποια χάρη.

Β. ΡΩΤΑΣ

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

Οἱ παραστάσεις τῆς κ. Σπινελλύ. (Θέατρο «Κεντρικόν».) — Οἱ ἐμφανίσεις τῆς κ. Σπινελλὺ μᾶς δίνουν τὴν εὐκαιρία νὰ ποῦμε ἀκόμα μιὰ φορα ἀπὸ τὴ στήλη αὐτὴ ὅτι ὁ ἠθοποιὸς καὶ τὸ παίξιμό του παίρνουν ἀξία ἀπὸ τὴν ποιότητα τοῦ ρόλου ποὺ ἐκτελεῖ. Μὲ ἄλλα λόγια πρῶτα ὑπάρχει τὸ καλὸ ἔργο κι' ἔπειτα ὁ καλὸς ἠθοποιός. Ἢ ὅπου δὲν ὑπάρχει καλὸ ἔργο, δὲν ὑπάρχει καλὸς ἠθοποιὸς καὶ καλὸ παίξιμο. Συχνὰ ἀκοῦμε καὶ διαβάζουμε ὅτι τὸ ἔργο στιθῆκε χάρη στὴν προσπάθεια τῶν ἠθοποιῶν. Φράση ποὺ τὴν καθιέρωσαν οἱ θεατρικὲς συνήθειες. Ἀλλ' ἡ συνήθεια αὐτὴ εἶναι ἕνας τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖον κατορθώνουν —μὲ πολλὴ ἐπιπολαιότητα, βέβαια,— νὰ ἐξηγοῦν μερικοὶ πῶς ἕνα θεατρικὸ κομμάτι μπορεῖ νὰ ἔχει μιὰ ὁποιαδήποτε ἐξωτερικὴ ἐπιτυχία χωρὶς νὰ ἀντέχει σὲ καμιὰ σοβαρὴ ἐξέταση. Ἕνας τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο βγαίνουν ἀπὸ τὸ ἀδιέξοδο ποὺ καταλήγουν κάποτε ὅσοι δὲν χρησιμοποιοῦν στὴ δουλειά τους μερικὲς θεμελιώδεις ἀρχὲς, ὁσοδήποτε ἐλεύθερες καὶ γενικές.

Καὶ στὸ ἀδιέξοδο αὐτὸ ὁδήγησαν ἀρκετοὺς οἱ ἐμφανίσεις τῆς κ. Σπινελλύ. Ἡ κ. Σπινελλὺ τὰ ἔχει ὅλα καὶ δὲν ἔχει τίποτα. Τραγουδάει καὶ δὲν ἔχει φωνή. Ἀρέσει ὡς γυναίκα χωρὶς νὰ εἶναι ὡραία. Ὅταν τοὐλάχιστον δὲν ἐπιδεικνύει τὸ πραγματικὰ καλλίγραμμο σῶμα της. Τέλος παίζει χωρὶς νὰ εἶναι ἠθοποιός. Θὰ ρωτήσετε τί προσόντα πρέπει νὰ συγκεντρώνει ἕνας ἄντρας ἢ μιὰ γυναῖκα γιὰ νὰ εἶναι ἠθοποιός. Οἱ κανόνες στὴν τέχνη εἶναι πράγματα ἐπικίνδυνα, ὅταν τὰ παίρνει κανεὶς μονοκόμματα ἢ ὅταν δὲν κατορθώνει νὰ βλέπει πίσω ἀπὸ τὰ πλαίσιά τους μιὰ προέκταση, ἕνα βάθος μέσα στὸ ὁποῖο χωρᾶνε τὰ πάντα. Ἔπειτα στὸ σημείωμα αὐτὸ δὲν πρόκειται νὰ δοθεῖ ὁ ὁρισμὸς τοῦ ἠθοποιοῦ. Ὅπως κι' ἂν θελήσετε ὅμως νὰ ὁρίσετε τὸν ἠθοποιό, πάντα δὲν θὰ ξεφύγετε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ γιὰ τὴν ὁποία μιλήσαμε παραπάνω. Ὁ ἠθοποιὸς ἀποδεικνύει ὅτι ἔχει πραγματικὸ ταλέντο, ὅταν κατορθώνει νὰ ἐμφανίζεται εὐπρόσωπα σὲ ἔργα καλὰ ὁποιουδήποτε εἴδους κι' ἐποχῆς, ἀπὸ τὶς τραγῳδίες τοῦ Αἰσχύλου ὡς τὰ δράματα τοῦ Κυρὲλ καὶ ἀπὸ τὶς κωμῳδίες τοῦ Ἀριστοφάνη ὡς τὰ ἔργα τοῦ Σόου καὶ τοῦ Κουρτελίν.

Ἔ, λοιπόν ἡ κ. Σπινελλὺ δὲν μπορεῖ νὰ σταθεῖ σὲ ἔργο ποὺ νὰ ἔχει θέση, μιὰ ὁποιαδήποτε θέση στὴν περιοχὴ αὐτή. Καὶ ἡ ἀδυναμία της φαινόταν κάθε φορὰ ποὺ ἔπαιζε ρόλους ἔργων, ποὺ προσπαθοῦσαν νὰ πλησιάσουν τὴν ἀλήθινὴ δημιουργία. Γιατὶ εἶναι ἀπαραίτητο νὰ σημειωθεῖ ὅτι τὰ περισσότερα ἔργα ποὺ ἔπαιξε ἡ κ. Σπινελλὺ (Souris d'hôtel «Ἡ σύντροφος», «Κικὴ») εἶναι ἀπὸ τὰ ἐλαφρότερα καὶ κοινότερα τοῦ γαλλικοῦ θεάτρου. Καὶ ἡ ἀδυναμία της στὰ κάπως καλύτερα ἔργα ἦταν ὁλοφάνερη. Ἔβλεπες ὅτι στενοχωριόταν, ὅτι μὲ κόπο πέραγε ἀπὸ τὰ μέρη αὐτὰ τοῦ ρόλου της καὶ ἔκανε γρήγορα νὰ φτάσει στὰ σημεῖα ἐκεῖνα, ὅπου μποροῦσε νὰ κάνει ὅ,τι ἤθελε χωρὶς νὰ ζημιωθεῖ τὸ ἔργο. Νὰ πηδήσει, νὰ κάνει ὑπερβολικοὺς μορφασμοὺς, νὰ στριγγλίσει, —ἕνα χαριτωμένο παιχνίδισμα φωνῆς, — νὰ μεταβάλει τὸ ρόλο της σὲ νούμερο ἀπὸ ἐπιθεώρηση ἢ ὀπερέττα. Ὅταν ἔφθανε στὰ σημεῖα αὐτὰ ἦταν μιὰ ξεχωριστὴ ἠθοποιός. Ἔκανε πράγματα ποὺ δὲν μποροῦσε νὰ κάνει καμιὰ ἄλλη, παρουσίαζε μιὰ πραγματικὴ δημιουργία. Μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι ἡ δημιουργία της ἔμενε ἔξω ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς τέχνης. Τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι ἀπὸ τὶς ἐμφανίσεις τῆς κ. Σπινελλὺ ἐγνωρίσαμε τὸν καλύτερο ἀντιπρόσωπο ἑνὸς θεατρικοῦ εἴδους. Καὶ τὸ εἶδος αὐτό, ὅταν τὸ πάρει κανεὶς ὅπως τὸ τοποθετήσαμε, μπορεῖ νὰ τὸ δεχθεῖ ὡς μία διασκέδαση γιὰ τὴν ὁποία δίκαιο εἶναι νὰ δώσει τὶς καλύτερες συστάσεις.

Ἔνρικ Ἴψεν: «Ἀρχιτέκτων Σόλνες» καὶ «Νόρα». Θέατρο «Ἐθνικόν». Θίασος Χαλκούση.

Θέατρο «Ἀπόλλων». Θίασος Κυβέλης. Πολὺ πρὶν συμπληρωθοῦν ἑκατὸ χρόνια ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ Ἴψεν, ἡ συζήτηση γύρω ἀπὸ τὸ ἔργο του εἶχε δώσει ἀφορμὴ σὲ σκέψεις, ποὺ εἴτε καθεμιὰ χωριστὰ τὶς ἔπαιρνες εἴτε ὅλες μαζί, πάντα κατέληγες στὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ κόσμος ἄρχισε νὰ βλέπει μὲ δυσπιστία κάποια ἀπὸ τὶς φιλολογικὲς «ἀξίες». Ἀλλὰ ἡ συζήτηση αὐτὴ ἄρχισε ὅπως σημειώσαμε, πρὶν ἀπὸ κάθε «ἐκαιρία», πρὶν ἀπὸ κάθε ἐπέτειο. Δηλαδὴ τὸ ἔργο τοῦ Νορβηγοῦ δραματογράφου δὲν εἶναι ἀπὸ τὰ ἔργα ποὺ τὰ θυμόμαστε ἐπειδὴ ἔχουμε τὴν ὑποχρέωση νὰ τοὺς κάμουμε ἕνα φιλολογικὸ μνημόσυνο.

Τὸ ἔργο τοῦ Ἴψεν ἔχει πάντα τὴ θέση του ἀνάμεσό μας, μᾶς ἐνδιαφέρει καὶ μᾶς ἐνοχλεῖ συγχρόνως καὶ κυρίως δίνει ἀφορμὴ σὲ σκέψεις, ποὺ μποροῦν νὰ γίνουν πολύτιμα διδάγματα, ὅταν ξέρουμε νὰ ξεκινᾶμε ἀπὸ μιὰ «περίπτωση» γιὰ νὰ φτάσουμε σὲ μιὰ γενικότητα. Τὸ ἔργο τοῦ Ἴψεν, εἶπαν, ὅτι δὲν μπόρεσε νὰ περάσει στὴν ἐποχὴ ποὺ ἀρχίζει ἔπειτ' ἀπὸ τὸν παγκόσμιο πόλεμο. Ἀλλὰ δὲν εἶναι μόνο αὐτό. Ἴσως μάλιστα ἡ ἀδυναμία του αὐτὴ νὰ μὴν εἶναι καὶ ἡ σπουδαιότερη. Ὁ κόσμος ἄλλαξε βέβαια ἔπειτ' ἀπὸ τὸν πόλεμο. Πέταξε τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ ἐφόδια μὲ τὰ ὁποῖα ἀντιμετώπιζε τὴ ζωή. Κράτησε ὅμως κι' ἐφύλαξε βιαθειὰ στὴν ψυχή του μερικὰ πράγματα, ποὺ δὲν ἀλλάζουν ποτέ. Καὶ τὰ πράγματα αὐτὰ ἡ ἀναθεώρηση τῶν ἀξιῶν ποὺ ἔγινε ἔπειτ' ἀπὸ τὸν πόλεμο δὲν τὰ βρῆκε στὸ ἔργο τοῦ Ἴψεν ἢ τὰ βρῆκε τόσο λίγα, ὥστε νὰ μὴ δικαιολογοῦν τὴν ἐντύπωση ποὺ εἶχε κάμει ὁ Νορβηγὸς δραματογράφος στὸν καιρό του. Καὶ ἀκριβῶς ἐδῶ ἤθελα νὰ καταλήξω, ὅτι τὸ ἔργο τοῦ Ἴψεν εἶναι περισσότερο ἐντύπωση παρὰ περιεχόμενο. Ἡ «ἐντύπωση» καὶ τὸ «περιεχόμενο» εἶναι βέβαια ἀνάγκη νὰ καθορισθοῦν. Ἀλλὰ ὁ καθορισμὸς τῶν δύο αὐτῶν στοιχείων ποὺ μοιράζονται τὸ ἔργο τοῦ Ἴψεν δὲν εἶναι τὸ θέμα τοῦ σημειώματος αὐτοῦ, ποὺ θέλει νὰ περιλάβει ἐντυπώσεις καὶ σχόλια ἀπὸ τὶς ἐμφανίσεις τῶν ἑλλήνων ἠθοποιῶν στὴ «Νόρα» καὶ στὸν «Ἀρχιτέκτονα Σόλνες».

Μερικοί ἀπὸ τοὺς ἠθοποιούς, παλαιοὺς καὶ νέους, ποὺ ἔπαιξαν στὰ δύο αὐτὰ ἔργα, εἶναι ταλέντα ἀληθινά. Ἀλλὰ κάθε ἔργο στηρίζεται σ' ἕνα σύνολο. Καὶ τὸ σύνολο αὐτὸ ἔλειψε ἀπὸ τὴν ἐκτέλεση καὶ τῶν δύο ἰψενικῶν δραμάτων. Τί σημαίνει ἂν ἡ κ. Κυβέλη ἔκαμε μιὰ ἐξαίρετη ἐμφάνιση ὡς Νόρα, ἀφοῦ δὲν εἶχε πλάϊ της ἕναν Χέλμερ, ἕνα γιατρὸ Ράνκ, μιὰ κυρία Λίντε, ἀντάξιους καὶ ἰσοδύναμους καθέναν στὸ ρόλο του; Ὁ κ. Μουσούρης παρουσίασε ὡς Ράνκ ἕναν ἄνθρωπο ποὺ δὲν καταλαβαίνει κανεὶς γιὰ ποιὸ λόγο εἶχε θέση στὸ σπίτι τῶν Χέλμερ. Ἀπὸ συμπόνια; Ἀλλὰ ἕναν ἄρρωστο δὲν τὸν συμπονᾶμε μόνο ἐπειδὴ εἶναι ἄρρωστος. Πρέπει νὰ τὸν ἔχουμε ἀγαπήσει ὡς ἄνθρωπο γιὰ νὰ τὸν ἀγαπήσουμε περισσότερο ὡς ἄρρωστο, νὰ τὸν κρατοῦμε κοντά μας ἐπειδὴ καὶ ἄρρωστος ἀκόμα μᾶς ἐνδιαφέρει, μᾶς δίνει κάποια χαρά. Ὁ κ. Μουσούρης μᾶς ἔδωσε ἕνα Ράνκ, μὲ τὸν ὁποῖο δὲν θὰ μποροῦσε νὰ μείνει ἕνας ὑγιὴς ἄνθρωπος οὔτε μιὰ ὥρα. Ὁ λυρικὸς τόνος του καὶ ἡ ὅλη ἐμφάνισή του ἦταν μιὰ θρηνωδία, ποὺ κούραζε, ποὺ ἔδινε στὰ νεῦρα, ποὺ δὲν προκαλοῦσε καμιὰ συμπάθεια. Ἔπειτα καὶ ὁ κ. Παπαγεωργίου ὡς Χέλμερ μερικὲς στιγμὲς ἄφινε νὰ τοῦ ξεφεύγει κάποια ἀποστροφὴ γιὰ τὸ Ράνκ, ποὺ ἔδινε ἀφορμὴ σὲ ἐλαφρὰ παρερμηνεία καὶ τῶν δύο ρόλων. Ὁ Χέλμερ συμπαθεῖ βέβαια τὸ Ράνκ λιγώτερο ἀπ' ὅσοτὸν συμπαθεῖ ἡ Νορα, ὁπωσδήποτε ὅμως τὸν συμπαθεῖ καὶ δὲν τὸν ἀποστρέφεται καθόλου. Ἀλλὰ καὶ ἡ κ. Ἀλκαίου ὡς Λίντε καὶ ὁ κ. Παρασκευᾶς ὡς Κρόκσταδ ἔκαμαν μετριώτατες ἐμφανίσεις. Ἡ κ. Ἀλκαίου ἰδίως δὲν εἶχε κάμει ὡς τώρα μετριώτερη ἐμφάνιση. Καὶ εἶναι περίεργο πῶς δέχτηκε νὰ παίξει ἕναν ρόλο, ποὺ οὔτε στὴν ἡλικία της ταιριάζει, οὔτε στὸ εἶδος τοῦ ταλέντου της.

Καὶ μὲ ὅλες ὅμως αὐτὲς τὶς ἐλλείψεις ἡ παράσταση τῆς «Νόρας» ἦταν, μπορεῖ νὰ πεῖ κανείς, ἕνα μικρὸ θεατρικὸ γεγονὸς χάρη στὴν κ. Κυβέλη, ποὺ ἔδωσε μιὰ Νόρα ἄψογη. Ἡ Νόρα, ἡ μικρὴ μαμὰ ποὺ παίζει τὸ κρυφτὸ μὲ τὰ παιδιά της, ἔπειτα ἡ Νόρα ποὺ ἀγωνιᾶ κάτω ἀπὸ μιὰ φοβερὴ ἀπειλὴ καὶ τέλος ἡ Νόρα ποὺ δέχεται μιὰ μεγάλη ἀπογοήτευση καὶ ἀποφασίζει νὰ ξαναρχίσει τὴ ζωή της, πέρασαν καὶ οἱ τρεῖς μέσ' ἀπὸ τὶς τρεῖς πράξεις τοῦ ἔργου καὶ στὸ τέλος συναντήθηκαν κι' ἔδωσαν τὴν ἠρωΐδα τοῦ Ἴψεν μὲ ὅλο τὸν ψυχικό της κόσμο. Σὲ καθένα ἀπὸ τὰ στάδια τοῦ ρόλου της ἡ κ. Κυβέλη ἔβρισκε τὸν ἀπαιτούμενο τόνο, κρατοῦσε τὸν τόνο αὐτὸ ὡς τὸ σημεῖο ποὺ ἔπρεπε κι' ἔπειτα ἀκολουθοῦσε τὴν πρόοδο τοῦ ρόλου μ' ἕναν τρόπο ποὺ δὲν ἀφινε κανένα κενό. Ἡ κ. Κυβέλη ἔδωσε μιὰ Νόρα στὸ σύνολο καὶ στὶς λεπτομέρειές της, ποὺ μᾶς ἔπεισε ὅτι περνᾶ μιὰ ἀπὸ τὶς καλύτερες ἐποχὲς τοῦ θεατρικοῦ σταδίου της.

Ἡ ἐκτέλεση τοῦ «Ἀρχιτέκτονος Σόλνες» δὲν ἦταν τίποτα περισσότερο ἀπὸ μιὰ καλὴ προσπάθεια. Ὁ κ. Μινωτῆς εἶναι ἕνας ἠθοποιὸς μὲ ταλέντο καὶ καλλιτεχνικὴ πίστη ποὺ θὰ τὸν βοηθήσει πολύ, παραπολύ. Σὲ κάθε ρόλο ποὺ παίζει προσπαθεῖ νὰ παρουσιάσει τὸ βαθύτερο νόημά του. Ἔχει δηλαδὴ τὸ προτέρημα νὰ μὴ στέκεται στὴν ἐπιφάνεια τῶν ρόλων, ὅπως κάνουν οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἠθοποιούς μας ἁπλῶς γιὰ νὰ παίξουν. Ὁ ρόλος ὅμως τοῦ Σόλνες εἶναι ὁ πιὸ δύσκολος κι' ὁ πιὸ συνθετικὸς ἀπ' ὅσους ἔπαιξε ὡς τώρα ὁ κ. Μινωτῆς. Ἦταν ἕνα πῆδημα ἐπικίνδυνο, ποὺ δὲν κατάφερε νὰ τὸ κάμει. Ὁ Σόλνες, ἕνας συμβολικὸς θεατρικὸς τύπος, κινεῖται ἀπάνω σὲ μιὰ κλίμακα ψυχικῶν καταστάσεων, ποὺ ὁ κ. Μινωτῆς δὲν μπόρεσε νὰ παρακολουθήσει σὲ ὅλη τους τὴ γραμμή. Ὡστόσο κ' ἐκεῖνο ποὺ παρουσίασε δὲν ἦταν δυσάρεστο. Ἄλλωστε ἦταν μέσα στὸν τόνο ὅλης τῆς ἑρμηνείας τοῦ ἔργου, μιᾶς ἑρμηνείας ποὺ ἔδειχνε μόνο καλὴ πρόθεση. Ἡ ἀνάλογη ἱκανότης ἔλειψε καὶ ἀπὸ τὴν κ. Χαλκούση, ποὺ ἔπαιξε τὸ ρόλο τῆς Χίλντας, τῆς γυναίκας ποὺ μαζὶ μὲ τὸ Σόλνες ἀποτελεῖ τὸ κέντρο τοῦ ἔργου.

Π. Χ.

Η ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΖΩΗ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ

Ν. Γ. Καραχρίστου: Κοινωνιολογικὴ παιδαγωγική. — Ἡ μελέτη αὐτὴ τοῦ κ. Καραχρίστου εἶναι μιὰ ἐξέταση τῆς ἀτομικῆς καὶ κοινωνικῆς σύνθεσης τῆς κοινωνίας. Καὶ τὰ δύο αὐτὰ ρεύματα φαίνονται σ' ὅλη τὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας, ἀπὸ τὴ ζωὴ τῶν πρώτων ἀνθρώπων ὡς τὴ σημερινὴ κοινωνικὴ ζωή. Οὔτε καὶ ἦταν δυνατὸ νὰ ἦταν διαφορετικά, γιατί, τόσο ὁ ἀτομισμὸς-ἐγωϊσμὸς ὅσο καὶ ὁ κοινωνισμὸς—ἀλτρουϊσμὸς εἶναι ἔμφυτες τάσεις τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς. Παρακολουθώντας ὁ συγγραφέας τὸ κοινωνιολογικὸ πρόβλημα ἀπὸ τὴν ἀρχαια ἐποχὴ ὡς σήμερα στοὺς μεγαλύτερους φιλοσόφους, ἀπὸ τὸν Πλάτωνα καὶ Ἀριστοτέλη ὡς τὸν Μάρξ καὶ τοὺς ὀπαδούς τους, βρίσκει πῶς ἄλλοι θεωροῦν τὸ ἀνθρώπινο ἄτομο αὐτοκυρίαρχο καὶ ἀνεξάρτητο ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη κοινωνία, καὶ ἄλλοι τὸ ἐξαρτοῦν ὁλότελα ἀπ' τὴ συμβίωσή του μὲ τοὺς συνανθρώπους του. Παρακολουθώντας καὶ τὴν ἐξέλιξη τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας ἀπὸ τὶς πρῶτες ἀνθρώπινες ὁμάδες καὶ στὶς διάφορες ἐποχὲς ὡς σήμερα, βρίσκει πῶς στὴν ἀρχαία καὶ τὴ μέση ἐποχὴ ἡ συμβίωση τῶν ἀνθρώπων ἦταν περισσότερο κοινωνική. Τὸ ἄτομο στὶς ἐποχὲς αὐτὲς ἐξαρτιόταν ἄμεσα ἀπὸ τὸ κοινωνικὸ σύνολο. Ὅλη του ἡ ζωὴ ἦταν ποτισμένη ἀπὸ τὸ κοινωνικὸ πνεῦμα καὶ ὅλη του ἡ δράση ἀπόβλεπε στὸ γενικὸ κοινωνικὸ καλό.

Ἡ νέα ἐποχή, ποὺ ἐκήρυξε τὴ σημασία καὶ τὴ δύναμη τοῦ χωριστοῦ ἀτόμου, ἔφερε τὴ διάσπαση τῆς κοινωνίας καὶ προκάλεσε τὴν ἀτομικιστικὴ τῆς διοργάνωση. Ἡ κατάσταση αὐτὴ ἐξακο υθεῖ ὡς τὰ σήμερα. Ὁ ἀτομικισμὸς αὐτὸς τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας ἔφερε τὸν κατατεμαχισμό της, τὴν ἀποσύνθεσή της σὲ ὅλες τὶς περιοχὲς τῆς ζωῆς. Ὁ συγγραφέας παρακολουθεῖ καὶ περιγράφει τὸν κατατεμαχισμὸ αὐτό. Πρῶτα πρῶτα στὴν κοινωνικὴ ζωή: Ἕνας νοσηρὸς ἀτομικισμός, ἕνας ἀπαίσιος ἐγωϊσμὸς κυριαρχεῖ σήμερα τὸ ἀνθρώπινο ἄτομο, ποὺ τὸ ἀποχωρίζει ἀπὸ τὸ σύνολο καὶ τὸ φυλακίζει μέσα στὴν ἀτομική του ὕπαρξη. Καὶ κεῖ, ὅπου παρουσιάζονται διάφορες ἑνώσεις, διάφοροι σύνδεσμοι καὶ σωματεῖα καὶ ὁμοσπονδίες, κι' ἐκεῖ βλέπουμε τὴν ἴδια κατάσταση. Ἡ κάθε ἕνωση κοιτάζει μόνο τὸ δικό της συμφέρον καὶ ὄχι μόνο δὲ βοηθεῖ τὶς ἄλλες ἑνώσεις στὴ δράση τους γιὰ τὸ γενικὸ καλό, μὰ καὶ τοὺς ἀντιστέκεται, τὶς μισεῖ, τὶς ὑπονομεύει. Λείπει ὁ κοινὸς δεσμός. Λείπει τὸ ἑνιαῖο πνεῦμα. Οἱ διάφορες ἑνώσεις δὲν εἶναι μέλη ἑνὸς ὀργανικοῦ συνόλου, ποὺ τὸ ἐξυπηρετοῦν καὶ τὸ προάγουν, μὰ εἶναι σκόρπιες μονάδες. Εἶναι ἕνα ἄθροισμα ἀντίθετων καὶ ἀντιφατικῶν δυνάμεων. Ὅ,τι γίνεται ἀνάμεσα στὶς ἑνώσεις, τὸ ἴδιο γίνεται καὶ ἀνάμεσα στὰ μέλη κάθε ἕνωσης.

Ἡ ἴδια κατάσταση, τὸ ἴδιο κομμάτιασμα παρουσιάζεται καὶ σ' ὁλόκληρο τὸ σύγχρονο πολιτισμό. Τόσο τὸν τεχνικὸ ὅσο καὶ τὸν πνευματικό. Καὶ ἐδῶ ἡ ἴδια διάσπαση, ὁ ἴδιος χωρισμὸς τῶν ἀτόμων, ἡ ἴδια ἀποσύνθεση. Ἡ μηχανὴ κατάντησε τὸν ἄνθρωπο ἄψυχο πλάσμα. Τοῦ ἀφαίρεσε ὅλη τὴν πρωτοβουλία του, τοῦ ἔκλεψε τὴ χαρά, ποὺ νιώθει κάθε ἄνθρωπος γιὰ τὴν αὐτένεργη δράση του. Τὸν ἔκαμε ψυχικὰ φτωχὸ καὶ πεζό. Στὴν ἐπιστήμη πάλι, ἀντίθετα μὲ τὴν παλιά, ποὺ ἀντίκρυζε συνολικὰ τὸ πρόβλημα τῆς ὕπαρξης καὶ ἔτεινε νὰ ἀνακαλύψει τὴν ὅλη Ἀλήθεια, βλέπομε σήμερα ἕνα ἀτέλειωτο κομμάτιασμα, μιὰ ἀδιάκοπη εἰδίκευση, σ' ὅλους τοὺς κλάδους τῆς ἐπιστήμης, χωρὶς ἀνάμεσα στὶς διάφορες ἐπιστῆμες καὶ στὰ διάφορα τμήματα κάθε ἐπιστήμης νὰ ὑπάρχει ἕνας συνεκτικὸς δεσμός, ποὺ νὰ ἑνώνει ὅλα τὰ κλαδιὰ τοῦ ἐπιστημονικοῦ δέντρου μὲ τὸν κορμό του. Ἔτσι, σήμερα ἔχομε θαυμάσιους εἰδικούς, ἀριστοτέχνες καὶ βαθιοὺς μελετητὲς ἑνὸς ἀπόμερου τμήματος τῆς ἐπιστήμης, μὰ δὲν ἔχοιμε ἐπιστήμονες, μὲ τὴν σωστὴ ἔννοια τῆς λέξης. Δὲν ἔχομε ἐπιστήμονες, ποὺ ν' ἀντικρύζουν ὁλόκληρη τὴν ἐπιστήμη, ὁλόκληρη τὴν Ἀλήθεια.—Ὅπως στὴ βιομηχανία καὶ στὴν ἐπιστήμη, ἔτσι καὶ στὴν τέχνη.

Ἡ κατάσταση αὐτὴ δὲν μπορεῖ νὰ ἐξακολουθήσει. Ζοῦμε σὰν σκόρπια φύλλα, ποὺ τὰ παίρνει ὁ ἄνεμος. Πρέπει νὰ βάλομε στὴ ζωή μας μιὰ «ἑνότητα». «Ἡ σημερινὴ κοινωνία... ὁμοιάζει μὲ ἕνα σκορπισμένον ὡρολόγιον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον λείπει τὸ ἐλατήριον καὶ κάθε ἄλλος συνεκτικὸς δεσμός.... Ὅλα τὰ μέλη τῆς σημερινῆς κοινωνίας παραγνωρίζουν καὶ παραβαίνουν τὸν μεγάλον Νόμον καὶ τὴν μεγάλην Ἀλήθειαν τοῦ σύμπαντος: τὴν ἀμοιβαίαν τῶν πάντων ἀπ' ἀλλήλων ἐξάρτησιν καὶ τὴν συνάρτησιν αὐτῶν εἰς ἕνα ἑνιαῖον καὶ ὀργανικὸν σύνολον». Ἡ ἑνότητα, ποὺ ἐπικρατεῖ σ' ὁλόκληρη τὴν ἀπεραντοσύνη, ποὺ ἐπικρατεῖ στὸ δικό μας ἡλιακὸ σύστημα, ποὺ ἐπικρατεῖ στὴ φυσικὴ ζωὴ τοῦ πλανήτη μας, πρέπει νὰ κυριαρχεῖ καὶ στὴν ἀνθρώπινη κοινωνία: «Ποικιλία εἰς τὰς ὀργανώσεις τῆς κοινωνίας καὶ συγχρόνως ἑνότης αὐτῶν... Εἰδίκευσις καὶ γενίκευσις· διαφοροποίησις μὲ ὁλοκλήρωσιν. Ἀνάλυσις καὶ καταμερισμὸς μὲ σύγχρονον σύνθεσιν. Ὑποστήριξις τῶν ἀτομικῶν συμφερόντων, ἀλλὰ ταὐτοχρονως καὶ βαθεῖα συναίσθησις τῆς ὑποχρεώσεως πρὸς ὑποταγὴν εἰς τὸ κοινὸν συμφέρον...» «Ἡ ἑνότης αὐτὴ θὰ φέρῃ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὴν σημερινήν του ἀθλίαν κατάστασιν...» Αὐτὴ θὰ φέρει τὴ σύνθεση στὴ ζωὴ τοῦ ἀτόμου, στὴν ἐπιστήμη, στὴ θρησκεία, σ' ὁλόκληρη τὴν κοινωνικὴ ζωή. Ἔτσι θὰ πάψει ὁ ἀτομικισμός. Ἔτσι θὰ καταχτήσει ὁ ἄνθρωπος «τὸν ὕψιστον πολιτισμὸν καὶ τὴν σπουδαιοτάτην τῶν γνώσεων: «Ἵνα πάντες Ἓν ὦσι, καθὼς σύ, πάτερ, ἐν ἐμοὶ κἀγὼ ἐν σοί, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν Ἓν ὦσι (Ἰωάν. ιη' 21-22)».

Τὰ ὅσα λέει ὁ συγγραφέας περιγράφοντας τὴ σημερινή μας ζωὴ δὲν τ' ἀκοῦμε γιὰ πρώτη φορά. Τὴ διάσπαση τῆς κοινωνίας, τὴν ἀποσύνθεσή της σὲ μικρὰ-μικρὰ ἀσύνδετα σημεῖα, τὴ χαραχτήρισε, σ' ὅλες τὶς περιοχὲς τῆς ἀνθρώπινης δράσης καὶ σκέψης, ὁ Rudolf Eucken (Leitende Ideen der Gegenwart). Καὶ εἶναι ὁ Eucken ὁ πρῶτος, ποὺ ζήτησε τὴ σύνθεση αὐτή,

πού ἔχει ἀνάγκη ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος. Καὶ τὴ σύνθεση αὐτή, τὴ σύνθεση τόσο τῆς ζωῆς ὅσο καὶ τῆς ψυχῆς του, τὴ βρίσκει ὁ ἄνθρωπος, κατὰ τὸν Eucken, μόνο ἅμα ὑψωθεῖ σ' ἕνα ὑπερατομικὸ καὶ ὑπερκοινωνικὸ ἐπίπεδο. Μόνο ἅμα ὑψωθεῖ στὴ σφαίρα τοῦ καθαροῦ πνεύματος καὶ ζήσει τὴν καθαρὴ πνευματικὴ ἀνώτερη ζωή. Ἔτσι ὁ Eucken γίνεται ὁ ἱδρυτὴς τοῦ γερμανικοῦ Νεοϊδεαλισμοῦ, ποὺ ὅσο πάει καὶ κερδίζει ἔδαφος. Ὁ συγγραφέας μας ὅμως δὲ μᾶς λέει καθαρὰ ποῦ θὰ βροῦμε τὴν «Ἑνότητα» ποὺ ζητᾶ. Ἡ ἑνότητα τῆς κοινωνικῆς ζωῆς εἶναι ἕνας πόθος, εἶναι ἕνα ἰδανικὸ ποὺ πρέπει νὰ ἐπιδιωχτεῖ. Πῶς ὅμως;

Ἀκόμα ὅμως σκοτεινότερος εἶναι στὴν ἐφαρμογὴ τῆς ἑνότητας αὐτῆς στὴν ἀγωγή. Μᾶς βεβαιώνει πὼς ἀπὸ τὴν τυραννία τοῦ ἀτομικισμοῦ θὰ ἀπολυτρωθοῦμε μὲ «τὸν ἀληθινὸν ἀνθρωπισμόν». Ἡ λέξη ὅμως αὐτὴ εἶναι μόνο ἕνας ὅρος καὶ ἡ διασάφηση, ποὺ γίνεται, πὼς δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ εἶναι α ὐ τ ο σ κ ο π ό ς, δὲν δίνει κανένα περιεχόμενο στὸν ὅρο αὐτό. Δὲν τὸν ὑψώνει σὲ ἰδανικό, ὁπότε μόνο θὰ μποροῦσε νὰ σταθεῖ σὰν σκοπὸς στὴν ἀγωγή. Σ' ἕνα ἰδανικὸ μὲ καθορισμένο περιεχόμενο, ποὺ νὰ θέτει ὡρισμένες ἀπαιτήσεις στὸ σχολεῖο καὶ στοὺς ἄλλους μορφωτικοὺς παράγοντες. Τὸ ἀνθρωπιστικὸ ἰδανικὸ νοήθηκε ποικιλότροπα ὡς τώρα. Ἀλλιώτικα π.χ. τὸ ἔνιωσε ὁ Pestalozzi καὶ ἀλλιώτικα τὸ καλλιέργησαν τα γερμανικὰ γυμνάσια. Μέσα στὸν ὅρο αὐτὸ χωρεῖ διάφορο περιεχόμενο Ἡ ἀγωγὴ ὅμως, σὰν τελεολογικὴ ἐνέργεια, ἔχει ἀνάγκη νὰ βλέπει μπροστά της ἕνα ὡρισμένο ἰδανικὸ μορφωμένου ἀνθρώπου. «Τὸ ἔμβλημα κάθε σχολείου πρέπει νὰ εἶναι: κ ο ι ν ω ν ι κ ὴ ἀ γ ω γ ὴ τ ῶ ν π α ι δ ῶ ν. Ἰδοὺ ἡ νέα ἐπιστήμη τοῦ σχολείου. Ἰδοὺ ἡ κ ο ι ν ω ν ι ο λ ο γ ι κ ὴ παιδαγωγική.» Μά, τὴν κοινωνικὴ ἀγωγὴ διαφορετικὰ τὴν νιώθουν οἱ διάφοροι παιδαγωγοί. Διαφορετικὰ ὁ Natorp, διαφορετικὰ ὁ Kerschensteiner, διαφορετικὰ ὁ Heinrich Schulz κ. ἄ. Καὶ πῶς θὰ φέρει ἡ κοινωνικὴ ἀγωγὴ τὴν ἀναγκαία ἑνότητα μέσα στὴ ζωή; Αὐτὸ δὲ μπορῶ νὰ καταλάβω.

Ἔτσι, ἐνῶ παραδέχομαι ὅλα ὅσα λέει ὁ συγγραφέας στὴν περιγραφὴ τῆς σημερινῆς κοινωνικῆς ζωῆς, δὲ μπορῶ νὰ καταλάβω πῶς ἐννοεῖ νὰ πολεμήσει ἡ ἀγωγὴ τὴ διάσπασή της. Νομίζω πὼς τὸ πρόβλημα πρέπει νὰ τὸ πάρομε ἀπὸ ἄλλη ἄποψη. Ἡ ζωὴ δὲ μπορεῖ νὰ ἀλλάξει. Ὁ κατατεμαχισμὸς τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς βιομηχανίας κ. τ. λ. θὰ συνεχιστεῖ ὁσοδήποτε καὶ ἂν οἱ παλιοὶ ἐπιστήμονες ἦταν πιὸ ἐπιστήμονες ἀπὸ τοὺς σημερινοὺς εἰδικούς. Τὴ διάσπαση τῆς ζωῆς δὲ μποροῦμε νὰ τὴν καταργήσομε. Ἐκεῖνο ποὺ πρέπει νὰ κάμομε εἶναι νὰ ὁπλιστοῦμε γιὰ νὰ τὴν ἀντικρύσομε. Πρέπει νὰ γίνομε κύριοι τοῦ κατατεμαχισμοῦ, ποὺ κυριαρχεῖ στὴ ζωή. Καὶ τὸ μόνο μέσο εἶναι νὰ συγκεντρώσομε τὴν ψυχή μας. Τὴν ἑνότητα ποὺ ζητᾶ ὁ συγγραφέας, πρέπει νὰ τὴν πετύχομε μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ τροφίμου μας. Τὰ σχολεῖα μας πρέπει νὰ βγάζουν π ρ ο σ ω π ι κ ό τ η τ ε ς. Προσωπικότητα εἶναι ἡ συγκεντρωμένη, ἡ ἀδιάσπαστη ψυχή. Ἔπειτα εἶναι ἡ ψυχή, ποὺ, χωρὶς νὰ ξεχνᾶ τὴν ἀτομική της ὕπαρξη, εἶναι ποτισμένη ἀπὸ τὸ κοινωνικὸ πνεῦμα, φέρεται ἀπὸ ἕνα ἱερὸ ἀλτρουϊστικὸ πνεῦμα. Μιὰ τέτια προσωπικότητα, μὲ ψυχικὴ συγκέντρωση, μὲ ψυχικὴ σύνθεση, θὰ ἀντικρίσει καὶ συνθετικὰ τὴ ζωή. Μια τέτια προσωπικότητα θὰ ἀντικρίσει τὴ ζωὴ σὰν ἑνότητα, σὰν ὀργανικὸ σύνολο, ὄχι σὰν ἄθροισμα ἀσύνδετων φαινομένων. Μιὰ τέτια προσωπικότητα, ὅπως τὴν ἐννοεῖ ὁ Budde (Noologishe Paedagogik) θὰ ὁδηγιέται μόνο ἀπὸ ἀνώτερα κοινωνικὰ ἰδανικά, θὰ ἑνώνει τὰ μερικὰ φαινόμενα σ' ἕνα σύνολο μὲ ἀρχὴ καὶ τέλος. Μόνο μιὰ συγκεντρωμένη, μια ἀδιάσπαστη ψυχὴ μπορεῖ νὰ νιώσει τὸν κόσμο συνολικὰ καὶ νὰ μὴ χαθεῖ μέσα στὴ σύγχυση. Καὶ μόνο μια τέτια ψυχὴ μπορεῖ νὰ ἐργαστεῖ, ὅπου κι' ἂν ταχτεῖ, για τὴν προαγωγὴ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς στὸ σύνολό της. Αὐτὴ νομίζω εἶναι ἡ καλύτερη κοινωνικὴ ἀγωγή.

Στὸ τέλος καὶ μερικὰ τυπικὰ σφάλματα. Σελ. 54 «Σήμερον ὑπάρχουν πολλοὶ καὶ ἔξοχοι ποιηταὶ καὶ πολλοὶ δόκιμοι συγγραφεῖς, πού..... Τοιοῦτοι εἶναι ὁ μυθιστοριογράφος Zola (!)...» Σελ. 76 «... Καὶ ἄλλοι σημερινοὶ κοινωνιολόγοι (Marx, Engels (!) κ. α.».

Μ. ΠΑΠΑΜΑΥΡΟΣ

Η ΞΕΝΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ

Ἕνας γερμανὸς ζωγράφος.

[Δὲν εἶναι πολὺς καιρὸς ποὺ κυκλοφόρησε στὴ Γερμανία ἕνα βιβλίο, ἀρκετὰ τὸ ἐνδιαφέρον καὶ γιὰ μᾶς τοὺς Ἕλληνες, ἀφοῦ πραγματεύεται γιὰ ἕναν ζωγράφο, ποὺ ἡ ζωή του καὶ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς δράσης του σχετίζονται μὲ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ ζωγράφος ὀνομάζεται Ulrich Halbreiter καὶ εἶναι ἕνας ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἦρθαν μαζὶ μὲ τὸν Γκαῖρτνερ στὴν Ἀθήνα, κατὰ τὴ βασιλεία τοῦ Ὄθωνος. Μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους βαυαροὺς ζωγράφους ἐργάστηκε κι' αὐτὸς στὴν ἐσωτερικὴ διακόσμηση τοῦ παλατιοῦ.

Ὁ γνωστὸς ὑφηγητὴς τῆς βυζαντινῆς φιλολογίας στὸ Πανεπιστ. τοῦ Μονάχου κ. Φ. Δέλγερ, μὲ τὴν εὐγενῆ πρόθεση νὰ κινήσει ἐνδιαφέρο καὶ τῶν ἑλληνικῶν φιλολογικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν κύκλων γιὰ ἕναν ἄνθρωπο ποὺ ἀγάπησε τὴν Ἑλλάδα καὶ τῆς ἀφιέρωσε τὶς καλύτερες δυνάμεις του, ἔγραψε τὸ ἀκόλουθο σημείωμα, παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὸ βιβλίο αὐτὸ τοῦ Anton Mayer Pfannholz: Ulrich Halbreiter. Ein Künstlerleben aus dem 19. Jahrhundert (15 Sammelblatt des Historischen Vereis Freising. Freising 1927. Mit 12 Tafeln). Τὰ «Ἑλληνικὰ Γράμματα» μὲ μεγάλη τους χαρὰ φιλοξενοῦν τὸ σημείωμα αὐτό, ποὺ τοὺς ἐστάλθηκε, καὶ τὸ θεωροῦν ἐξαιρετικὴ τους τιμὴ νὰ συγκαταλέγουν μεταξὺ τῶν συνεργατῶν τους ἕναν τόσο διακεκριμένον ἐπιστήμονα καὶ φίλον τῆς Ἑλλάδος].

Μὲ τὴν πεντηκονταετηρίδα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Οὐλερίχου Χαλπράϊτερ ὁ «Ἱστορικὸς Σύνδεσμος» τοῦ Φρεϊσιγκ, τῆς πατρίδας τοῦ καλλιτέχνη, μᾶς προσφέρει μιὰ μελέτη γιὰ τὸν ζωγράφο αὐτόν, γραμμένη ἀπὸ τὸν Anton Mayer Plannholz, ὅπου ἐξετάζεται πλατειὰ ὁ ἄνθρωπος καὶ ὁ καλλιτέχνης. Ἡ ζωή του καὶ ἡ καλλιτεχνική του ἀνάπτυξη, συνδέεται τόσο στενὰ μὲ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς ξαναγεννημένης Ἑλλάδας, ὥστε ἡ βιογραφία του θὰ ἦταν ἄξια νὰ κινήσει τὸ ἐνδιαφέρο καὶ τῶν Ἑλλήνων ἀναγνωστῶν. Ὁ Χαλπράϊτερ καταγόταν ἀπὸ χωριάτικη οἰκογένεια καὶ τὸν δρόμο του τὸν γύρευε στὶς κορφὲς τῆς τέχνης. Τοῦτος ὁ ἀνταγωνισμὸς τῆς ἀπὸ κληρονομικοὺς λόγους συντηρητικῆς νοικοκυρίστικης φύσης του καὶ τοῦ ἀνοιχτοῦ κ' ἐλεύθερου καλλιτεχνικοῦ πνεύματος ἐξηγεῖ τὸ γοργὸ καὶ γεμᾶτο ἐλπίδες ἀνηφόρισμα τοῦ νεαροῦ καλλιτέχνη, μὰ συνάμα καὶ τὴν τραγικὴ μοῖρα τῆς ζωῆς του, τὸ σταμάτημά του στὰ μισὰ τοῦ δρόμου. Ὁ Χαλπράϊτερ ἦταν μαθητὴς τοῦ Ἐρρίκου Hess καὶ ἀνατράφηκε στὴν Ἀκαδημία τοῦ Μονάχου μέσα στὴν ἀτμόσφαιρα τῆς αἰσθητικῆς τοῦ Κορνέλιους. Ὅταν ξαναγύρισε γιὰ δεύτερη φορὰ ὁ Φριδερῖχος Γκαῖρτνερ στὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ ἐξακολουθήσει, ὕστερ' ἀπὸ μακριὰ διακοπή, τὴν ἐργασία του στὸ παλάτι τοῦ Ὄθωνα, γιὰ νὰ ζωγραφίσουν τὶς τοιχογραφίες ἐξὸν ἀπὸ τὸν Σράουδολφ καὶ κάνα δυὸ ἄλλους πῆρε μαζί του καὶ τὸν Οὐλερῖχο Χαλπράϊτερ.

Ὁ Χ. θὰ ζωγραφίζε στὴ μεγάλη ζωοφόρο τὴ μάχη τοῦ Καρπενησιοῦ, τὴν καταστροφὴ τοῦ Μοριᾶ ἀπὸ τὸν Ἰμπραΐμη καὶ τὴν πολιορκία τοῦ Μεσολογγιοῦ. Ἀπὸ τὰ τετράδια τῶν σκίτσων του, ποὺ σώζονται στὸ Φράϊσιγκ, βλέπουμε πὼς εἶχε κάμει τὴ σχετικὴ προεργασία, στὸ Παλάτι ὅμως οὔτε ἴχνος φαίνεται πιὰ ἀπὸ τὴν ἐργασία του αὐτή. Λίγες μόνον ἀπὸ τὶς ἀπομιμήσεις ἀρχαίων ἀγγειογραφιῶν σὲ μιὰ αὔθουσα τοῦ παλατιοῦ ἴσως νὰ εἶναι καμωμένες ἀπ' αὐτόν.

Πολὺ περισσότερη ὅμως σημασία ἀπὸ τὴν ἐπίσημη ἐργασία του εἶχε γι' αὐτὸν τὸ ὅτι ἀξιώθηκε νὰ χαρεῖ ὁ ἴδιος τὴν ἑλληνικὴ φύση Τὰ τετράδια τῶν σκίτσων του εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ τέτια σχέδια. Βρίσκει κανεὶς ἐκεῖ τὴν Πεντέλη, τὸν Ὑμηττό, τὴν Κόρινθο, τὴν Ἀράχοβα, τὴ Λαμία, τὸ Καρπενήσι, τοὺς Δελφούς, τὴ Λιβαδιὰ καὶ πολλὰ ἄλλα μέρη (πρβλ. καὶ τὸν πίνακα 10 στὸ βιβλίο τοῦ Mayer).

Ὕστερ' ἀπὸ πολλὲς περιπετειώδεις περιπλανήσεις στὴν Ἀνατολή, ξαναγύρισε ὁ Χαλπράϊτερ στὴν πατρίδα του. Μὰ ἐκεῖ δὲ βρῆκε τὴν ἀναγνώριση ποὺ περίμενε. Ἡ ἀποτυχία τὸν ἀποθάρρυνε καὶ καθώς εἶχε μέσα στὸ αἷμα του νοικοκυρίστικα ὁρμήματα, ἀποτραβήχτηκε στὸ Μόναχο σὲ μιὰ ἥσυχη ζωὴ ἀγαθοῦ ἀστοῦ. Ὁ πόθος γιὰ τὰ μεγάλα ἔργα ἔσβησε μέσα του καὶ στράφηκε πρὸς τὴν ἁγιογραφία.

Ἡ μοῖρα του δὲν τὸ θέλησε νὰ γίνει ὁ Χαλπράϊτερ μεγάλος. Ὅσο καὶ νἆναι ὅμως, ἀγαπητὸν καὶ ἄξιον προσοχῆς γιὰ τοὺς φίλους τῆς νεοβλληνικῆς ἱστορίας δὲν μπορεῖ νὰ μὴν τὸν κάμει ὁ εἰλικρινὴς καὶ φλογερὸς φιλελληνισμός του.

Φ. ΔΕΛΓΕΡ

ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ

Κατὰ τὸ τελευταῖο δεκαπενθήμερο ἂν ἔλλειψαν κάποια χτυπητὰ γεγονότα δὲ λείψανε ὅμως οἱ σοβαρὲς ζυμώσεις ποὺ σίγουρα καὶ γεγονότα θὰ γεννήσουνε καὶ καινούργιες καταστάσεις.

Ἡ κυβέρνηση ἀντίκρυσε μιὰ καινούργια μείωση τοῦ κυβερνητικοῦ της κύρους στὸ πρόσωπο τοῦ κ. Μεταξᾶ. Βάβια τόσο ὁ κ. Μιχαλακόπουλος ὅσο κι ὁ κ. Καφαντάρης κάνουνε μιὰ δουλειὰ ἐντατικὴ ποὺ τὴν ἀναγνωρίζουν ἀκόμα καὶ ὅσοι διαφωνοῦνε στὸν τρόπο ποὺ οἱ δυὸ πολιτικοὶ χειρίζονται τὰ ζητήματα τῆς χώρας. Μὰ ὅταν λέμε κυβέρνηση, ἐννοοῦμε κάτι ἑνιαῖο κάτι ποὺ φανερώνει τὴν ὁμοιογένεια ποὺ χρειάζεται γιὰ νὰ λυθοῦνε προβλήματα δύσκολα καὶ σχεδὸν τραγικά. Θὰ ὑποστηρίξουν πολλοὶ πὼς οὔτε ἡ Οἰκουμενικὴ οὔτε ἡ κυβέρνηση τοῦ εὐρέως συνασπισμοῦ παρουσίαζαν τέτοια ὁμοιογένεια. Σύμφωνοι. Μὰ ἐκεῖνες κι' ἴδιως ἡ πρώτη συμπληρώνανε ἕναν ἄλλο σκοπὸ βαθύτερο ποὺ ἔχει ἀναμφισβήτητα ψυχολογικὰ ἀποτελέσματα πάνω στὴ μάζα. Φέρανε σὲ ἐπαφὴ τὸν πολιτικὸ κόσμο τῆς χώρας σὲ τρόπο ποὺ ὅλοι σχεδὸν νὰ συμβάλουνε στὴ λύση κάποιων προβλημάτων. Μετὰ μάλιστα μιὰ ἀδιάκοπη περίοδο πολιτικῶν ἀνωμαλιῶν, ἐπιταχτικὴ στάθηκε ἡ ἀξίωση τῆς κοινῆς γνώμης ποὺ θέλησε νὰ δεῖ τοὺς πολιτικοὺς ἡγέτες νὰ ξεγνοῦν τὴν κομματικὴ ἐμπάθεια καὶ νὰ δίνουνε τὰ χέρια γιὰ τὸ κοινὸ καλό. Κι' ἀκόμα τὴ λύση τούτη ἐπέβαλε καὶ ἡ σύνθεση τῆς Βουλῆς. Μὰ ὅταν ἡ Οἰκουμενικὴ διαλύθηκε κι' ἀκόμα ἔπεσε καὶ ὁ Εὐρὺς συνασπισμός, τὸ μόνο ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ δώσει κάποιο σοβαρὸ κῦρος στὴ νέα Κυβέρνηση ἦταν ἡ ὁμοιογένειά της. Χίλια ὅμως περιστατικὰ δίνουνε τὴν ἐντύπωση πὼς ὁμοιογένεια δὲν ὑπάρχει καὶ πὼς σίγουρα κι' οἱ ἴδιοι οἱ κυβερνητικοὶ κύκλοι θὰ βλέπουν στὴν κυβερνητικὴ ἀλλαγὴ μιὰ μοιραία διέξοδο τωρινὴ ἢ αὐριανή.

Στὴν τελευταία πολεμικὴ ἐναντίον τοῦ κ. Μεταξᾶ ἀφορμὴ στάθηκαν κάποιες ἀποκαλύψεις ποὺ ἔκαμε ὁ στρατηγὸς Πάγκαλος στὴν ἀπολογία του. Συγκεκριμένα ὁ κ. Πάγκαλος δήλωσε πὼς ὁ κ. Μεταξᾶς μὲ τὴν ἀρθρογραφία του τῆς ἐποχῆς ἐκείνης (1921-1922) ἔπεισε πολλοὺς πὼς ὁ τουρκισμὸς τῶν ὁ πολιτικῶν καὶ τοῦ Ἀρχιστρατήγου ἦταν ὁ ἀπαραίτητος ἠθικὸς ἐξιλασμὸς μετὰ τὴ συμφορὰ καὶ πὼς μετὰ τὴν ἐχτέλεση, ἐνῶ αὐτὸς θεωρήθηκε ὁ ἀρχηγὸς τῆς ὀρφανῆς πιὰ ἀντιβενιζελικῆς παράταξης, ἔπαιξε τὸ ρόλο τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ἄλλα ἔλεγε στὸ ἀδιάλακτο ἀντιβενιζελικὸ πλῆθος κ.' ἄλλα στὸν ἀρχηγὸ τῆς ἐπανάστασης τοῦ 1922 γιὰ τὸν ὁποῖον ἐκφράστηκε μὲ ἐνθουσιασμὸ τὴ στιγμὴ ποὺ ἐναντίον του στρέφονταν ἡ ἀγανάχτηση τῆς μερίδας ἐκείνης ποὺ στὸ πρόσωπο τοῦ κ. Μεταξᾶ ἔβλεπε τὸν ἀρχηγό της. Μ' ἄλλα λόγια ὁ κ. Πάγκαλος ἔκρινε τὴν ἠθικὴ ὑπόσταση τοῦ κ. Μεταξᾶ καὶ γιὰ νὰ τὸν φανερώσει ἀπογυμνωμένο ἀπὸ κάθε εἰλικρίνεια ἐπικαλέσθηκε καὶ τὴ στάση του κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς Παγκαλικῆς δικτατορίας, κατὰ τὴν ὁποία ἀπὸ τὴ μιὰ μερὶ συνεργάζονταν μὲ τὰ Πολιτικὰ κόμματα γιὰ τὴν ἀνατροπὴ τοῦ δικτάτορα κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη προσπαθοῦσε νὰ συναντᾶται καὶ νὰ συμφωνάει μαζί του.

Οἱ ἀποκαλύψεις αὐτὲς συμπληρωμένες κι' ἀπὸ μερικὰ ἔγγραφα ποὺ ἔφερε στὸ φῶς ὁ ἄλλοτε ἰδιαίτερος γραμματέας τοῦ κ. Μεταξᾶ, ὁ κ. Κουράτος,

δώσανε τὸ ὅλικὸ ποὺ χρειάζονταν τὰ ὄργανα τοῦ λαϊκοῦ κόμματος γιὰ νὰ ἀσκήσουνε πολεμικὴ κατὰ τοῦ κ. Ὑπουργοῦ τῆς Συγκοινωνίας μοναδικῆς δριμύτητας. Φυσικὰ οἱ ἀποκαλύψεις αὐτὲς δὲν ἔμειναν δίχως ἀπάντηση καὶ ἡ «Πολιτεία» ἰδίως μὲ πολὺ ζωηρότητα ἀντίκρουσε τὴν ἐπίθεση τῶν Λαϊκῶν. Ἀκόμη καὶ ἡ «Ν. Ἡμέρα» προσπάθησε νὰ δικαιολογήσει τὸν κ. Μεταξᾶ. Δίχως νὰ ἐξετάσουμε τὴν ἀλήθεια ποὺ ἔκρυβε ἢ δὲν ἔκρυβε ἡ πολεμικὴ τούτη τὸ ἀποτέλεσμα δὲν μπορεῖ νἄνει εὐχάριστο γιὰ τὸν ἀρχηγὸ τῶν Ἐλευθεροφρόνων. Ὁ κοινὸς ἀναγνώστης ποὺ δὲν βλέπει πίσω ἀπὸ τὶς γραμμὲς τῆς ἐφημερίδας οὔτε τὰ πρόσωπα οὔτε τὰ συμφέροντα τῶν προσώπων ἐπηρεάζεται στὶς κρίσεις του γιὰ ἕνα πολιτικό. Καὶ ἡ πολεμικὴ αὐτὴ ἐπηρεάζει σίγουρα τὸν κόσμο ἐκεῖνον ποὺ ἀπ'αὐτὸν θὰ ζητήσει ἐμπιστοσύνη ὁ κ. Μεταξᾶς σὲ στιγμὲς ἐκλογικές. Ἀναντίρρητα λοιπὸν ἡ συνεργασία τοῦ κ. Μεταξᾶ ὑπὸ τὶς συνθῆκες αὐτὲς σὲ μιὰ δημοκρατικὴ κυβέρνηση τὸν ζημιώνει. Μὰ τότε γιατὶ μένει; Τὰ πολιτικὰ παρασκήνια βεβαιώνουν πὼς ἕνα καὶ μόνο ζήτημα τὸν κάνει νὰ διατηρεῖ τὴ θέση του στὴ κυβέρνηση: Ἡ ὁδοποιΐα. Οἱ κύκλοι ποὺ βρίσκονται κοντὰ στὸ κόμμα τῶν Ἐλευθεροφρόνων πιστεύουν πὼς ἂν ὑπογραφεῖ ἡ σύμβαση, τὸ Μεταξικὸ κόμμα θὰ κερδίσει τόσα ὥστε νὰ ξαναβρεῖ τὴν παλιὰ δημοτικότητά του. Τὰ κέρδη τοῦτα ὑπολογίζονται ὡς ἑξῆς.

1) Χρηματικὴ ἐνίσχυση τῶν δημοσιογραφικῶν ὀργάνων τοῦ κ. Μεταξᾶ καὶ δημιουργία νέων ἐφημερίδων στὰ μεγάλα ἐπαρχιακὰ κέντρα. Καθὼς καὶ δημιουργία λεσχῶν.

2) Ἠθικὸ ἐπιχείρημα ὑπὲρ τοῦ κ. Μεταξᾶ ἀπέναντι τῶν πληθυσμῶν τῆς ὑπαίθρου ποὺ βασανίζονται ἀπὸ τὴν ἔλλειψη δρόμων.

3) Ὁ διορισμὸς χιλιάδων ἐργατῶν ἐργολάβων καὶ μηχανικῶν διὰ τοῦ γραφείου τοῦ κόμματος εἰς τὴν ὁδοποΐαν.

Γιὰ τὴν τρίτη ὀφέλεια λένε μάλιστα πὼς οἱ ἐργάτες αὐτοὶ πιότερο ἀπὸ μιὰ δεκαετία θὰ βρίσκουνται ὑποχρεωμένοι νὰ ἐνισχύουν κομματικὰ τὸ κόμμα τῶν ἐλευθεροφρόνων γιατὶ ἀλλιῶς θὰ παύονται. Μερικοὶ μάλιστα τολμηροί, ποὺ θυμοῦνται πὼς ὁ κ. Μεταξᾶς εἶχε ἄλλοτε ὀργανώσει τοὺς ἐπιστρατικοὺς συλλόγους, ὑποστηρίζουν πὼς ὁλόκληρη τὴ μᾶζα ποὺ θὰ δουλεύει στὴν ὁδοποιΐα θὰ τὴν ὀργανώσει ἐπιτελικὰ ὁ κ. Μεταξᾶς σὲ ἐλευθερόφρονες φάλαγγες, ἕτοιμες γιὰ τὸ κάθε τί.

Εἶναι γεγονὸς βέβαια ὅτι ἀπὸ τὸ ζήτημα τῆς ὁδοποΐας θὰ ὀφεληθεῖ καὶ ὁ κ. Μεταξᾶς καὶ τὸ κόμμα. Κανένας ὅμως φρόνιμος ἄνθρωπος ποὺ λογαριάζει ἀρκετὰ τοὺς ἀστάθμητους παράγοντες στὴν πολιτικὴ ζωὴ ἑνὸς τόπου δὲν μπορεῖ νὰ δεχτεῖ πὼς οἱ ὀφέλειες μπορεῖ νὰ εἶναι τέτοιες.

Μὴν ξεχνᾶμε πὼς οἱ ἐργάτες ἔπαψαν πιὰ ν' ἀκολουθοῦνε τοῦ πάτρωνα τὶς πολιτικὲς ἀντιλήψεις. Μὴν ξεχνᾶμε πὼς ὁ ἐργάτης γίνεται κάθε μέρα καὶ συνειδητότερος καὶ μονάχα μὲ κάφρους μπορεῖ κανεὶς νὰ κάνει τέτοιους ὑπολογισμούς. Ἐμεῖς φανταζόμαστε πὼς ὅλα τοῦτα εἶναι πόθοι θερμοαίμων κεφαλῶν ὁλότελα ἀμύητων στὴν πολιτικὴ πραγματικότητα τοῦ τόπου. Καὶ δίχως νὰ δεχόμαστε πὼς οἱ ὀφέλειες θἄναι τέτοιες καὶ τόσες, πιστεύουμε ἁπλῶς πὼς τὸ Μεταξικὸ κόμμα θὰ κερδίσει σημαντικὰ ἀπὸ τὸ ζήτημα τοῦτο.

Ἀλλὰ ἡ ὁδοποΐα θὰ γίνει; Ἐδῶ εἶναι ἕνα καινούργιο ἐρώτημα ποὺ γεννᾶ ἡ βραδύτητα τῆς λύσης, ἡ ἐπιφύλαξη τοῦ κ. Καφαντάρη, οἱ ἐνδοκομματικὲς ἀντιδράσεις μέσα στὸ κόμμα τῶν προοδευτικῶν φιλελευθέρων. Πολλοὶ μιλᾶν μὲ βεβαιότητα γιὰ ἐπαναλήψη τοῦ διαγωνισμοῦ κλπ. Τολμηρὸ πάντα νὰ κάνει κανεὶς κρίσεις, καὶ τὸ μόνο ποὺ εἶναι φανερὸ εἶναι πὼς σ' ἕνα βασικὸ ζήτημα ἡ κυβέρνηση ὅπως καὶ σὲ χίλια ἄλλα δὲν παρουσιάζει τὴν πρεπούμενη ὁμοιογένεια.

Καὶ εἶναι ἡ ὁμοιογένεια βασικὸ στοιχεῖο γιὰ τὴ διατήρησή της γιατὶ ἡ ἀτμόσφαιρα κάθε μέρα καὶ πιότερο ἠλεχτρισμένη ἀφίνει νὰ ὑπονοηθοῦν χίλιοι κίνδυνοι.

Τὸ δημοσιοϋπαλληλικὸ ζήτημα λόγου χάρη δὲν εἶναι μικρὸ οὔτε μπορεῖ κανεὶς νὰ πεῖ πὼς λύθηκε γιατὶ ψηφίστηκε ἕνας αὐστηρὸς νόμος καὶ γιατὶ ἡ ἀπεργία φαίνεται πὼς ματαιώθηκε. Μὲ τὸ νὰ μὴν ἀπεργήσουν οἱ ὑπάλληλοι δὲν σημαίνει πὼς διαλύθηκαν οἱ κίνδυνοι. Ἀπλούστατα μποροῦν νὰ βρίσκουν ἄσκοπη καὶ ἐπικύνδυνη τὴν ἀπεργία, ἀλλὰ νὰ κάμουν ὅ,τι ἄλλο μποροῦν γιὰ νὰ βοηθήσουν τὸν ἐρχομὸ μιᾶς ἄλλης κατάστασης ποὺ θὰ ὑποστηρίζει τὰ δίκαιά τους. Κι' ἂν τὸ κάμουν αὐτὸ εἶναι πολὺ πιὸ ἐπικίνδυνο ἀπὸ τὴν ἀπεργία. Ὥστε ἡ πραγματικὴ ἐκτίμηση τῆς ματαίωσης τῆς ἀπεργίας εἶναι ὄχι πὼς ἔσβησε ὁ ἀγῶνας ἀλλὰ πὼς οἱ ἀγωνιστὲς ἀφοῦ διαπίστωσαν πῶς τὸ ὅπλο τῆς ἀπεργίας δὲν εἶναι κατάλληλο, θὰ ζητήσουν κάποιο ἄλλο ἴσως πιὸ ἀποτελεσματικὸ μὰ καὶ πιὸ ἐπικίνδυνο. Καὶ τοῦτο γιατὶ τίποτε δὲ μπορεῖ νὰ σβήσει ἕναν ἀγῶνα, ἂν δὲν ἐξαφανισθοῦν τὰ βαθειὰ αἴτια ποὺ τὸν γεννοῦν. Καὶ τὰ αἴτια αὐτὰ εἶναι ὅτι ὁ δημόσιος ὑπάλληλος πεινᾶ. Πρέπει νὰ πάψει νὰ πεινᾶ γιὰ ν' ἀφήσει τ' ἅρματα.

Κάπου παραπάνω μίλησα γιὰ ἀστάθμητους παράγοντες, γιὰ παράγοντες δηλαδὴ ποὺ δὲν φανερώθηκαν ἀκόμα μὰ ποὺ κάθε μέρα ριζοβολοῦν καὶ κερδίζουνε ἐμπιστοσύνη. Τέτοιοι βέβαια δὲν εἶναι οὔτε ὁ κ. Πάγκαλος οὔτε ὁ κ. Κονδύλης. Αὐτοὶ δὲν εἶναι ἀστάθμητοι. Εἶναι γνωστὰ πολιτικὰ κόμματα ποὺ ἔχουνε ἤδη κυβερνήσει τὸν τόπο καὶ ἔχουνε κριθεῖ. Ἔχουνε τοὺς φίλους τους καὶ τοὺς ἐχθρούς τους καὶ γνωστὴ τὴν πολιτικὴ ἱστορία τους. Ὑπάρχει ὅμως μιὰ κατάσταση ποὺ συγκεντρώνει διαλεχτὰ καὶ νέα στοιχεῖα ποὺ δὲν βρίσκουν στὰ ἄλλα κόμματα ποὺ γνώρισαν ἢ παρακολούθησαν τὴ σωστὴ ἀπάντηση σὲ ὅσο πολιτικὰ αἰτήματα ἐγέννησε μέσα τους ἡ μεταπολεμικὴ ζωή. Τὰ στοιχεῖα τοῦτα, νέοι ἐπιστήμονες καὶ διανοούμενοι, δημοσιογράφοι καὶ δάσκαλοι, στρατιωτικοὶ καὶ ὑπάλληλοι ζητᾶνε μιὰ νέα κατάσταση ποὺ ἀντικειμενικὰ νὰ ἀντικρίσει τὰ προβλήματα τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς καὶ μεθοδικὰ νὰ βάλει ρυθμὸ στὸ χάος. Ἡ κίνηση αὐτὴ γίνεται γύρω ἀπὸ τὸ γνωστὸ κοινωνιολόγο κ. Σοφιανόπουλο ποὺ εἶχα τὴν εὐκαιρία τελευταῖα νὰ παρουσιάσω στοὺς ἀναγνῶστες μου τὸ βιβλίο του γιὰ τὴ Βαλκανική. Πορτραῖτο τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς νέας κίνησης δὲν θὰ κάμω στὸ σύντομο τοῦτο σημειωμά μου. Μερικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖον δουλεύει ἔδωσα στὴν κριτική μου γιὰ τὸ βιβλίο του, ποὺ τὸ ἐχαρακτήρισα καθαρὴ πολιτικὴ πράξη. Οὔτε εἶναι καιρὸς νὰ προχωρήσω σὲ κρίσεις προσώπων, ὅταν οἱ κρίσεις θὰ βγοῦν μόνες ἀπὸ τὶς πράξεις τους κι' ὅταν γνωρίζω πόσο ἡ κίνηση αὐτὴ ἀργὰ καὶ μεθοδικὰ μελετᾶ τὴν πολιτική μας κατάσταση καὶ πόσο δὲν βιάζεται διόλου νὰ καθίσει στὸ φαρὶ τῆς ἐξουσίας. Κεῖνο ἀκριβῶς ποὺ τὸν ξεχωρίζει ἀπὸ τὶς ἄλλες εἶναι πὼς

εἶνει ξεχωριστὴ σημασία στὴν περίοδο ποὺ προετοιμάζει. Ἂν ἡ περίοδος τούτη δὲν εἶναι θετικὴ καὶ γόνιμη τότε καὶ ἡ διαχείριση τῆς ἐξουσίας θἄναι φτωχή, θἄναι πρόχειρη καὶ ἀμελέτητη, ἄρυθμη κι' ἀβέβαιη.

Μὰ ὅταν ἡ προετοιμαστικὴ περίοδο σταθεῖ φωτεινὴ καὶ γόνιμη, ὅταν αὐτὴ συλλάβει τὶς μορφὲς καὶ στερεώσει σ' αὐτὲς τὴν πίστη, τότε ὅλα τἄλλα δὲν εἶναι παρὰ ὑπόθεση θέλησης κι' ἐπιβολῆς. Σκόπιμο κρίνω νὰ ἐξηγήσω κάποιες θεωρητικὲς βάσεις τῆς κίνησης τούτης γιατὶ ὁ ἀναγνώστης τοῦ δελτίου μου πρέπει νὰ ξέρει πὼς ἡ κίνηση Σοφιανοπούλου θέτει καθαρὰ μπροστὰ της πρόβλημα κοινοβουλευτισμοῦ. Τὸ σύστημα τοῦτο δὲν τὸ δέχεται σὰν δεδομένο ποὺ τῆς ἐπιβάλλεται ἡ παραδοχή του, μὰ τὸ συζητᾶ κι' ἐρευνᾶ κατὰ πόσο ὁ κοινοβουλευτισμὸς μπορεῖ νὰ λύσει ἐπιτακτικὰ κι' ἀγωνιώδη προβλήματα τῆς ἐποχῆς, κατὰ πόσο τρακόσιοι ἄνθρωποι εἶναι σὲ θέση νὰ παρασταίνουνε τοὺς ἱκανοὺς νὰ συζητᾶνε καὶ νὰ λύνουνε προβλήματα νέα καὶ ξένα πρὸς τὶς ἀτομικὲς προϋποθέσεις καὶ προπαρασκευές. Σὲ πολλοὺς ὅταν ἡ βουλὴ συζητᾶ κάποια ζητήματα ποὺ μονάχα εἰδικοὶ μποροῦνε δύσκολα νὰ χειριστοῦν, δίνει τὴν ἐντύπωση πὼς ἕνα γροῦπο ἀναρμόδιων ἀνθρώπων χάνεται σὲ ἄσκοπες παρελκυστικὲς συζητήσεις. Τέτοια προβλήματα λοιπὸν βασικὰ ἀπασχολοῦνε τούτη τὴν κίνηση καὶ μὲ τέτοιες ἀναζητήσεις ἐρευνᾶ γιὰ τὶς βασικὲς μορφὲς ποὺ πρέπει νὰ δώσει στὴν πολιτικὴ ζωὴ τοῦ τόπου. Ποιὲς θἄναι αὐτὲς σ' ὅλη τους τὴν ἔκταση, εἶναι πρόωρο νὰ μιλήσω σήμερα. Κεῖνο ποὺ μπορῶ νὰ πῶ εἶναι πὼς γίνεται ἔντονη ζύμωση ποὺ γιὰ τὴν κάθε της ἐκδήλωση θὰ πληροφορῶ τὴν ἀναγνώστη μου.

Κ. ΜΠ.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

Ἡ εἴδηση τῆς πληρωμῆς τοῦ συμπληρωματικοῦ μητρῴου τῶν ἀνταλλαξίμων ἀπασχολεῖ τὴν ἀγορά μας καὶ ὄχι ἄδικα. Τὸ πρόβλημα εἶναι μεγάλο καὶ ἔχει πολλὲς πλευρές. Κι' ἂν εἶναι τόσο μπερδεμένο, φταίει ἡ ἀμελετησιά μας. Βιαστικὰ καὶ τρεχάτα, γιὰ λόγους ἐκλογικούς, ἄρχισε ἡ πληρωμὴ τοῦ πρώτου μητρῴου τὸ τέλος τοῦ 1926. Ἡ σύμβαση μὲ τὴν Ἐθνικὴ Τράπεζα ἡ σχετική, εἰς τὴν οὐσία της εἶναι ὅτι ἡ Τράπεζα παρέλαβε ἀκίνητα ἐκτιμηθείσης ἀξίας 4 δισεκατομμυρίων καὶ ἔβγαλε καὶ μοίρασε στοὺς δικαιούχους ὁμολογίες 3 δισεκατομμυρίων. Οἱ ὁμολογίες θὰ ἀποσβεσθοῦν ἀπὸ τὴν πώληση τῶν ἀκινήτων.

Ὅμως δὲν ἔγινε κανένας καλὸς ὑπολογισμὸς οὔτε γιὰ τὰ ἀκίνητα καὶ τὴν ἀξία των καὶ ἀκόμα λιγώτερο γιὰ τὶς ἀπαιτήσεις τῶν ἀνταλλαξίμων. Ἔτσι παρ' ὅλο ποὺ ἡ πρώτη σύμβαση ἔβαλε ὅριο ἐκδόσεως 3 δισεκατομμυρίων, βγῆκαν ὁμολογίες παραπάνω ἀπὸ 4 δισεκατομμύρια. Οὔτε αὐτὴ ἡ διαφορὰ δὲν ἔφτασε. Ὅσοι ἀνταλλάξιμοι δὲν εἶχαν περάσει στὸν πρῶτο κατάλογο τῶν ἀποζημιώσεων, μπῆκαν στὸ συμπληρωματικὸ μητρῷο καὶ ζητοῦν μὲ τὸ δίκιο τους νὰ πληρωθοῦν κι' αὐτοί. Τὸ δὲ ποσὸ τοῦ συμπληρωματικοῦ αὐτοῦ εἶναι ἀπάνω κάτω ἄλλα τρία δισεκατομμύρια.

Ἐδιαβάσαμε λοιπὸν πὼς θὰ βγοῦν ὁμοιες ὁμολογίες σὰν τὶς πρῶτες μὲ τὰ πρῶτα ἀντικρύσματα καὶ κάτι ἄλλα συμπληρωματικά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀρκετὰ εἶναι ἀέρας φρέσκος. Οἱ πρῶτοι ὅμως κάτοχοι τῶν ὁμολογιῶν φωνάζουν πὼς εἶναι παράβαση τῆς πρώτης συμβάσεως νὰ βγαίνουν κι' ἄλλες ὁμολογίες μὲ τὰ ἴδια ἀντικρύσματα, διότι γράφει μέσα πὼς τότε μονάχα μπορεῖ αὐτὸ νὰ γίνει, ὅταν ἀποσβεσθοῦν οἱ μισὲς καὶ τέτοιο πρᾶγμα δὲν συγέβη. Ἐκεῖνοι ποὺ πρόκειται νὰ πληρωθοῦν φωνάζουν ἀκόμα περισσότερο καὶ ζητοῦν τὸ δίκιο τους. Ἡ λύση στὰ ἀντίθετα αὐτὰ συμφέροντα δὲν βρέθηκε ἀκόμα. Ἂς σημειωθεῖ δὲ ὅτι αὐτὰ τὰ 7 δισεκατομμύρια κατὰ θεωρίαν δὲν εἶναι ἐξόφληση τῶν ἀπαιτήσεων τῶν προσφύγων, ἀλλὰ πληρωμὴ ἀπέναντι.

ΤΡΑΠΕΖΙΤΙΚΟΣ

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΤΗ ΣΥΝΤΑΞΗ

Ἀπάντηση τοῦ κ. Καρυωτάκη.

Δημοσιεύουμε τὸ παρακάτω γράμμα, ποὺ μᾶς ἔστειλε ὁ κ. Καρυωτάκης ὡς ἀπάντηση στὴν κριτικὴ τοῦ κ. Β. Ρώτα γιὰ τὸ βιβλίο του «Ἐλεγεῖα καὶ Σάτιρες». Ἡ κριτικὴ τοῦ κ. Ρώτα δημοσιεύτηκε στὸ 5ο φύλλο σ. 182—4.

Κύριε,

Ἔχοντας ὑπ' ὄψιν μιὰ δήλωση τοῦ περιοδικοῦ, θὰ σᾶς παρακαλοῦσα νὰ δεχθεῖτε αὐτὴ τὴ μικρή μου ἀπολογία σὲ ὅσα διεξοδικώτατα ἐγράφησαν γιὰ τὸ βιβλίο μου «Ἐλεγεῖα καὶ Σάτιρες» στὰ «Ἑλληνικὰ Γράμματα».

Ἀφοῦ προηγουμένως εὐχαριστήσω τὸν κ. Ρώτα γιὰ τὴν καλοσύνη ποὺ εἶχε ν' ἀσχοληθεῖ μὲ τὰ ποιήματά μου, θἄθελα μόνο νὰ τὸν ρωτήσω ἂν ὅσα ἔγραψε στὰ «Ἑλληνικὰ Γράμματα» νομίζει ὅτι ἀποτελοῦν κριτική. Γιατὶ ἐγὼ τοὐλάχιστον ἔχω τὴν ἐντύπωση ὅτι ὁ κ. Ρώτας, ἐξ ἀφορμῆς τοῦ βιβλίου μου, ἐζήτησε ἁπλῶς νὰ κάνει γνωστὲς τὶς ἰδιαίτερες προτιμήσεις του, τὰ ποιητικὰ μοτίβα ποὺ τὸν ἐνδιαφέρουν περσότερο. Καὶ εἶπε πάνω κάτω ὅτι ἡ μελαγχολία δὲν εἶνε καθόλου καλὸ πρᾶγμα, ὅτι πρέπει νὰ κοιτάξουμε λίγο καὶ τὸν κοσμάκη, ποὺ ὑποφέρει ὅσο κ' ἐμεῖς, καὶ νὰ μὴ βυθιζόμεθα στὸν ἑαυτό μας, ἂν θέλουμε νὰ δημιουργήσουμε κάτι ἄξιο μέσα στὴ ζωή.

Φανταστεῖτε τώρα ἕναν τεχνοκρίτη, ὁ ὁποῖος θὰ προσπαθοῦσε νὰ μᾶς πείσει ὅτι ὁ Θεοτοκόπουλος ἢ ὁποιοσδήποτε ζωγράφος ποὺ ἐργάζεται σὲ θρησκευτικὰ ἢ ἄλλα θέματα καὶ μάλιστα μὲ ὡρισμένο τρόπο σύμφωνο πάντα πρὸς τὴν ἰδιοσυγκρασία του, θἄκανε φρονιμότερα ἂν ἄφινε αὐτὸ τὸ σύστημα κι' ἀκολουθοῦσε ἐκεῖνο ποὺ προτιμᾶ ὁ ἐπικριτής του.

Ὅταν ἐξετάζει κανεὶς ἀντικειμενικά, βρίσκει χίλια πράγματα νὰ εἰπεῖ καὶ γιὰ τὴ φτωχότερη προσπάθεια. Καὶ ὁ κ. Ρώτας, σὲ δυὸ ὁλόκληρες σελίδες, δὲ μᾶς εἶπε οὔτε τὸ στοιχειωδέστερο: Εἶναι, δηλαδή, ἢ δὲν εἶναι ποιήματα τὰ «Ἐλεγεῖα καὶ Σάτιρες;» Ἂν, κατὰ τύχην, συμβαίνει τὸ πρῶτο, ἐγὼ εἶμαι εὐχαριστημένος, γιατὶ ἡ κοινωνιολογικὴ ἄποψις δὲ μὲ ἀφορᾶ.

Ἀλλὰ θὰ εἶχα κι' ἄλλες ἐρωτήσεις γιὰ τὸν κ. Ρώτα. Λ. χ. ἂν πιστεύει σοβαρῶς ὅτι ἡ δική του αἰσιοδοξία συμβιβάζεται μὲ τὴ σημερινὴ πραγματι-

κότητα περσότερο ἀπό τὸ δικό μου πεσσιμισμό, καὶ ἂν ἕνας σύγχρονος ἄνθρωπος μπορεῖ ν' ἀντικρύσει ἀλλιῶς παρὰ ἀπό τὴν ἀντίθετη ὄψη, μὲ νοσταλγία, τὸ ἰδανικό τοῦ Σολωμοῦ (συμπάθεια καὶ θαυμασμός), πού, χωρίς νὰ τὸ ἐκφράζει καθαρὰ ὁ ἴδιος, μαντεύουμε ὅτι ἔχει κατακυριεύσει τὸν κ. Ρώτα. Μὲ συγχωρεῖτε ὅμως. Ἐδῶ κινδυνεύω νὰ θίξω τὸ πρόγραμμα, τὴν κατεύθυνση τοῦ περιοδικοῦ, τοῦ ὁποίου τολμῶ νὰ ἐπικαλεσθῶ τὴ φιλοξενία γιὰ τὸ σημείωμα αὐτό.

Μὲ ἰδιαίτερη τιμή
Κ. Γ. Καρυωτάκης

Πάτρα 22—2—28.

Σημείωση «Ε. Γ.» Ἀπὸ τὸ παραπάνω γράμμα, πού ἐπέμεινε ὁ κ. Καρυωτάκης νὰ δημοσιευτεῖ, δὲ βλέπουμε τί ἔχει νὰ κερδίσει ὁ ἴδιος. Καὶ πρῶτα πρῶτα ἕνας «ποιητής», ὅταν ἀπαντᾶ στὶς κριτικὲς πού τοῦ γίγονται, δείχνει νομίζουμε πὼς περισσότερη πίστη ἔχει στὰ ἐπιχειρήματα τῆς λογικῆς γιὰ νὰ στηρίξει τὴν ἀξία τοῦ ἔργου του παρότι στὴ δύναμη τῆς τέχνης του, πρᾶμα πού δὲν τὸν κολοσυσταίνει. Ὁ κ. Κ. ὅμως δὲν ἐπιχειρεῖ, εἶναι ἡ ἀλήθεια, ν' ἀνασκευάσει τὰ «ὅσα ἔγραψε» ὁ κ. Ρώτας. Ἁπλῶς μόνον τὸν ἐρωτᾷ ἂν «νομίζει» (τί χαριτωμένο αὐτό τὸ «νομίζει»!) ὅτι αὐτὰ «ἀποτελοῦν κριτική». Κατὰ τὸν κ. Κ. κριτική θὰ ἔκανε ὁ κ. Ρώτας ἂν ἔδινε μιὰν ἀπόκριση στὸ «στοιχειωδέστερο» ἐρώτημα: «εἶναι ἢ δὲν εἶναι ποιήματα τὰ Ἐλεγεῖα καὶ Σάτιρες;» Δὲν ἀμφιβάλλουμε καθόλου ὅτι πολὺ «εὐχαριστημένος» θὰ εἶναι ὁ κ. Κ., «ἂν συμβαίνει τὸ πρῶτο». Μὰ μέσα ἀπὸ τὴν κριτική τοῦ κ. Ρώτα ξεπροβάλλει ἕνα πιὸ οὐσιαστικὸ ἐρώτημα: Μπορεῖ ἢ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ποιητὴς ὁ συγγραφέας τῶν Ἐλεγείων; Πῶς δὲν τὸ πρόσεξε αὐτὸ ὁ κ. Κ.; ἢ καλύτερα φαντάζεται ὅτι μὲ τὸ νὰ λέει πὼς «ἡ κοινωνιολογικὴ ἄποψη δὲν τὸν ἀφορᾶ», κλονίζει καθόλου τὴν ἄποψη τοῦ κ. Ρώτα; Πόσο τὸν «ἀφορᾶ» καὶ τὸν ἴδιον τὸν κ. Κ. ἡ «κοινωνιολογικὴ ἄποψη» τὸ φανερώνει καὶ μόνος του, ἀφοῦ πασκίζει νὰ «συμβιβάσει» τὸν «πεσσιμισμό» του μὲ τὴ «σημερινὴ πραγματικότητα» καὶ γιὰ νὰ τὸ καταφέρει μάλιστα τὴ στενεύει ὅσο παίρνει τὴ δόλια αὐτὴ πραγματικότητα. Πόσο λίγο ὅμως τὴν κατάλαβε τὴν «κοινωνιολογικὴ ἄποψη» τοῦ κ. Ρώτα (πού δὲν εἶναι δὰ καθόλου κοινωνιολογική) τὸ δείχνει, ὅταν φαντάζεται πὼς τὴν πολεμᾶ μὲ τὸ ἀταίριαστο παράδειγμα γιὰ τὸ Θεοτοκόπουλο. Γιατὶ τὸ ζήτημα δὲν τὸ περιόρισε ὁ κ. Ρώτας σὲ «ἰδιοσυγκρασίες» οὔτε σὲ «θέματα» παρὰ τὸ ἔβαλε σὲ κάτι πολὺ πιὸ σημαντικό, μιὰ πού μίλησε γιὰ «στενὴ ψυχή». Ἀπ' ὅλο τὸ γράμμα τοῦ κ. Κ. δὲν καταλαβαίνουμε—ἐμεῖς τουλάχιστο—νὰ βγαίνει ἄλλο συμπέρασμα παρὰ μόνο πόσο λίγο ξέρουν σήμερα στὸν τόπο μας, ἀκόμα καὶ οἱ «γράφοντες», τὴν τέχνη νὰ διαβάζουν καλά. Τὸ βλέπει κανεὶς αὐτὸ ἀκόμα καὶ ἀπὸ ὅσα λέει γιὰ τὸ ἰδανικὸ τοῦ Σολωμοῦ, πού εἶναι κακοχωνεμένος Ἀποστολάκης. Κι' ὅμως ἐπιμένουν ὡστόσο πάντα νὰ διαφωνοῦν καὶ—τὸ χειρότερο—ν' ἀπαντοῦν. Νὰ μᾶς συμπαθήσει ὁ φίλος κ. Κ., μὰ τὴν ἐπιμονὴ αὐτὴ μᾶς εἶναι ἀδύνατο νὰ τὴν καταλάβουμε.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

(Γιὰ νὰ κριθεῖ ἕνα βιβλίο πρέπει νὰ μᾶς σταλθοῦν δυό του ἀντίτυπα. Ὅσα σημειώνονται μὲ ἀστερίσκο εἶναι γιὰ νὰ κριθοῦν στὸ «Δεκαπενθήμερο».

Στὴν ἀναγραφὴ ἐδῶ παραλείπεται ὁ τόπος ὅταν τὸ βιβλίο ἔχει ἐκδοθεῖ στὴν Ἀθήνα, τὸ σχῆμα ὅταν εἶναι 8ο καὶ ὁ χρόνος ὅταν εἶναι 1928. Ὅσα βιβλία εἶναι χωρὶς χρονολογία σημειώνονται μὲ [χ.χ.]. Σὲ εἰσαγωγικὰ ὁ ἐκδότης.

* ***Ἀλεξίου Λευτέρη*** Ἡρακλῆς καὶ Ὀμφάλη. Δρᾶμα λυρικὸ μ' ἕνα σκίτσο τοῦ ποιητοῦ. Ἡράκλειο Κρήτης. σ. [172].

Ἀξιωτίδη Π. Ἡ Θέσις. Θεσσαλονίκη. σ. 200.

Ἀριστοφάνους Πλοῦτος. Κωμῳδία κατ' ἔμμετρον μετάφρασιν ὑπὸ Ἠλία Ι. Ἀγγελοπούλου, μηχανικοῦ. Τυπ. Π. Δ. Κυριακοῦ. σ. 102.

***Ἐξαρχοπούλου Ν.Ι.** Ἡ ψυχογραφία ἐν τῷ σχολείῳ καὶ τὸ δελτίον ἀτομικότητος. («Ὁδηγίαι εἰς τὸ ψυχολογικῶς παρατηρεῖν παῖδας καὶ τηρεῖν δελτία ἀτομικότητος αὐτῶν). (Ἐργαστήριον Πειραματικῆς Παιδαγωγικῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν—Ἐπιστημονικαὶ ἐργασίαι. Τόμος Α'.) «Δημητρᾶκος» σ. 45.

Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, ἔτος δ' 1927. σ. 415.

* ***Ζιελίνσκι*** Ἡμεῖς καὶ οἱ Ἀρχαῖοι. Μετάφραση καὶ ἐπιλεγόμενα Ι. Συκουτρῆ δ. φ. «Δημητρᾶκος». σ. η'+268.

Kjellén R. Τὰ αἴτια τοῦ παγκοσμίου πολέμου. Κατὰ μετάφρασιν ἐκ τῆς ὀγδόης ἐκδόσεως Ν. Β. Βλάχου, διευθυντοῦ τοῦ Διδασκαλείου Κοζάνης. «Δημητρᾶκος». σ. ζ'+189.

Κροπότκιν Πέτρου Ἡ Ἠθική. Μετάφρσις Ι. Νικοπούλου. «Ἀκαδημαϊκόν»· σ. 86.

Μὰρξ Κάρλ Τὸ Κεφάλαιον. Τόμος Δ'. Μετάφραση ἐπιτροπῆς ἐπιστημόνων ὑπὸ τὴ διεύθυνση Α. καὶ Δ. Πουρναρᾶ. «Ἀκαδημαϊκόν» σ. 264.

— Τὸ Ἡμερομίσθιο. «Ἀκαδημαϊκὸν» σ. 60.

Μπρατσιώτου Π. Ι. Αἱ ᾠδαὶ τοῦ Ψαλτηρίου. Εἰσαγωγὴ καὶ ἑρμηνεία, τυπ. «Φοίνικος». σ. 128.

Παλαιολόγου Γ. Ν. Σκέψεις τινὲς περὶ ὀργανώσεως τῆς ἐκπαιδεύσεως. «Δημητρᾶκος». σ. ιβ+151.

Σαίξπηρ. Ρωμαῖος καὶ Ἰουλιέττα. Κατὰ μετάφρασιν Μ. Ν. Δαμιράλη. Ἔκδοσις εἰκονογραφημένη. «Σιδέρης» [χ.χ.] σ. 160.

ΜΑΡΓΑΡΙΤΑΡΙΑ ΑΠΟ ΠΑΝΤΟΥ

«Ἐν τέλει δὲ τρεφόμεθα μὲ τὴν παρήγορον ἰδέαν, ὅτι εἰς πᾶσαν ἀγέρωχον δρᾶσιν, μηδ' αὐτοῦ τοῦ Ναζωραίου ἢ Σωκράτους καὶ πλείστων ἄλλων ἐξαιρουμένων, ἀκολουθεῖ ἐπονειδίστως ἡ ἀντίδρασις.» Ἀπὸ δημοσίευμα φοιτητῶν τῆς ἰατρικῆς στὴν ***Πρωΐα*** 9 Μαρτ. σ. 5 στ. 4.— «Καὶ τώρα ὁ δεκαπενταετὴς γκλόμπ-τρόττερ... ἔφθασεν εἰς Λίβερπουλ, κ α θ' ὁ δ ὸ ν διὰ τὸν Καναδᾶν». ***Ἑστία*** 10 Μαρτ. σ. 1 στ. 5-6. —«Στὰ χέρια του ὅμως τὰ ὑπερκόσμια κρίνα τῶν μουσικῶν εὐαγγελισμῶν τοῦ Μπ χ ἔπαιρναν ἕνα φλογερὸ ἐγκόσμιο χρῶμα». Σοφία Σπανούδη στὴν ***Πρωΐα*** 15 Μαρτ. σ. 3 στ. 2.

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ **Δ. & Π. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ**
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ - ΤΗΛΕΦ. 11-48

ΝΕΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

TR. ZIELINSKI — «Ἡμεῖς καὶ οἱ ἀρχαῖοι» μετάφρ. καὶ ἐπιλεγόμενα ὑπὸ Ι. Συκουτρῆ δ. φ: Τὸ βιβλίον ἀπευθύνεται κυρίως εἰς τὸν εὐρύτατον κύκλον τῶν μορφωμένων καὶ φιλολόγων καθὼς καὶ εἰς τοὺς γονεῖς καὶ πολίτας πού ἐνδιαφέρονται νὰ γνωρίσοτν καὶ νὰ κρίνουν τὴν ἀξίαν τῆς κλασσικῆς παιδείας, πού παρέχεται εἰς τὰ γυμνάσιά μας, ἀνεξαρτήτως πάσης ἐπιδράσεως πνευματοκτόνου συντηρητικῆς ροπῆς Πρὸς ὅλους ὅσοι θέλοτν να σχηματίσουν ἀνεξάρτητον καὶ ἀνιπερίαστον προσωπικὴν γνώμην ἂν τὰ ἔτη τῆς γυμνασιακῆς των σπουδῆς ἐξυπηρετοῦν θετικὸν τινὰ προορισμὸν ἂν εἶναι ἀπόλεια χρόνου καταδαπανωμένου εἰς πολυτελεῖς ἀλλ' ἀχρήστους γνώσεις. Εἰς τὰ ἐκτενῆ ἐπιλεγόμενα ἐξετάζει ὁ μεταφραστὴς διὰ μακρῶν τὰ ἰδιαίτερα προβλήματα τοῦ πνευματικοῦ μας βίου πού συνδέονται μὲ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς γλῶσσης καὶ τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ.

Τιμᾶται δραχ. 50-Χρυσόδετον δραχ. 56

J. COHN — «Πρωτοπόροι Φιλόσοφοι» μετάφρ. **Γ. Ν. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ.** Οἱ Πρωτοπόροι φιλόσοφοι ἔργον ἑνὸς τῶν γνωστοτάτων φιλοσόφων καὶ παιδαγωγῶν τῆς Γερμανίας ἀποτελεῖ εἰσαγωγὴν εἰς τὴν φιλοσοφίαν καθ' ὅλως ἰδιάζοντα τρόπον. Ὁ συγγραφεύς, ἀντὶ νὰ προβῇ εἰς τὴν συνήθη ἱστορικὴν ἔκθεσιν τῶν διαφόρων φιλοσοφικῶν συστημάτων, παρέχει εἰς ἓξ διαλέξεις λαμπρὰν εἰκόνα τοῦ βίου καὶ τῶν ἰδεῶν τῶν φιλοσόφων Σωκράτους, Πλάτωνος, Καρτεσίου, Σπινόζα, Καντίου καὶ Φίχτε. Ἐκλέγη δὲ τούτοις μεταξὺ τοῦ πλήθους τῶν φιλοσόφων, διότι αὐτοὺς τοὺς θεωρεῖ ὡς τοὺς κατ' ἐξοχὴν θέσαντας σκοπὸν τοῦ βίου των τὴν ἐπίλυσιν τῶν αἰωνίως σκοτεινῶν προβλημάτων, ἅτινα τυραννοῦσσι πάντα σπεπτόμενον ἄνθρωπον. Εἶναι δὲ τοῦτο τὸ τῆς γνώσεως καὶ ἑρμηνείας τῶν τοῦ κόσμου καὶ τὸ τοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ βιβλίον δὲν ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς εἰδικοὺς μόνον ἀλλ' εἶναι γραμμένον κατὰ τρόπον καθιστῶντα τοῦτο προσιτὸν εἰς εὐρύτατον ἀναγνωστικὸν κοινόν.

Τιμᾶται ἄδετον δραχ. 30-Χρυσόδετον δραχ. 36

Ἐπίσης ἐξεδόθησαν: **Γ. Ν. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ** «Σκέψεις τινὲς περὶ ὀργανώσεως τῆς ἐκπαιδεύσεως» **BUDOLF KJELLEU**: «Τὰ αἴτια τοῦ παγκοσμίου πολέμου» καὶ **ΝΙΚ. ΕΞΑΡΧΟΠΟΥΛΟΥ**: «Ἡ στοματολογία τοῦ παιδός.»

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ
Ὁδὸς Σταδίου 56

Πώλησις καὶ ἔκδοσις παντὸς εἴδους Ἑλληνικῶν βιβλίων: Νομικῶν, ἰατρικῶν καὶ φιλολογικῶν εἰς 20 μηνιαίας δόσεις.

ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΝ
Ὁδὸς Φράτυ καὶ Ριτσιώτη Γαριβάλδη

Αἱ ἐγκαταστάσεις μας ἀπὸ τὰς τελειοτέρας τοῦ εἴδους. Περιλαμβάνουν 40 διάφορα μηχανήματα καὶ τὰ ἀκόλουθα τμήματα:

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ
ΒΙΒΛΙΟΔΕΤΕΙΟΝ
ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΕΙΟΝ
ΛΙΘΟΓΡΑΦΕΙΟΝ

Ἐκτελοῦνται παντὸς εἴδους ἐργασίαι, τυπογραφικαί, λιθογραφικαί, βιβλιδετικαί.

ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΩΔΕΙΟΝ
ΕΔΡΑ: ΑΘΗΝΑΙ - ΦΕΙΔΙΟΥ 3
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑΤΑΒΕΒΛΗΜΕΝΟΝ ΔΡΧ. 2.700.000
ΜΕΤΟΧΟΙ: (ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΑΙ ΦΙΛΟΤΕΧΝΟΙ Κ.Λ.Π.) Η ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΜΗΜΑ ΩΔΕΙΩΝ

ΚΕΝΤΡΙΚΟΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ: ΟΔΟΣ ΦΕΙΔΙΟΥ

Διδάσκονται ἅπαντα τὰ ὄργανα καὶ μαθήματα Μονωδία, Δραματική, Ἀπαγγελία, Ἱστορία Μουσικῆς, Prima Vista, Ρυθμικὴ (σύστημα DALCROZE)

ΕΙΣ Τ ΕΚΠ ΙΔΕΥΤΗΡΙΑ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ ΑΘΗΝΩΝ:

ΜΗΝΑΣ ΑΝΔΟΝΟΠΟΥΛΟΥ & Σιας - Λεωφ. Ἀλεξάνδρας 14
ΔΗΜ. ΧΑΤΖΗΕΜΑΝΟΥΗΛ — Ἀχαρνῶν-Σουρμελῆ
ΓΕΡΑΣ. ΣΑΛΒΑΝΟΥ—Κεραμέων-Ἐλευσινίων
ΛΕΟΝΤΕΙΟΝ ΛΥΚΕΙΟΝ Τέρμα Πατησίων
ΑΔΕΛΦΩΝ ΠΡΩΤΟΠΑΠΑ—Πατησίων 306
ΜΙΧΑΗΛ ΠΙΤΙΔΗ—Παγκράτι
ΑΛ. ΖΕΡΒΟΥ-ΛΑΖΑΡΟΠΟΥΛΟΥ—Καλλιθέα
ΠΑΝΤ. ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ—Κηφισιά
Ν. ΜΠΟΥΡΟΥΝΗ Πειραιᾶ
Μ. ΠΕΤΡΑΚΗ Πειραιᾶ
ΜΑΡΚΟΥ & ΜΑΚΡΗ Ν. Φαλήρου
Λ. ΨΑΛΤΩΦ Νέα Φιλαδέλφεια.

ΕΠΑΡΧΙΑΚΑ ΤΜΗΜΑΤΑ:

ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΩΔΕΙΟΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
» » ΧΑΛΚΙΔΟΣ
» ΚΟΡΙΝΘΟΥ
» » ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ (ΚΡΗΤΗΣ)
ΚΡΗΤΙΚΟΝ ΩΔΕΙΟΝ ΧΑΝΙΩΝ (ΚΡΗΤΗΣ)
ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΩΔΕΙΟΝ ΧΙΟΥ
» » ΒΟΛΟΥ

ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ ΦΟΙΤΩΝΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΚΑΤ' ΕΤΟΣ 2.500

ΤΜΗΜΑ ΕΜΠΟΡΙΚΟΝ

ΠΙΑΝΑ:

ΜΟΝΟΙ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΙ ΤΩΝ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΗΜΟΤΕΡΩΝ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΩΝ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ BLUTHNER, CROTRIAN-STEINWEG, NEUMEYER, SOPH Κ.Λ.Π.

ΜΟΥΣΙΚΑ ΤΕΜΑΧΙΑ:

Ὅλα τὰ κλασικά, παιδαγωγικὰ καὶ νεώτερα. Γίνονται δεκταὶ ἰδιαίτεραι παράγγελίαι. Συνεργασία μὲ τοὺς μεγαλυτέρους ἐκδοτικοὺς οἴκους τῆς Εὐρώπης.

ΜΟΥΣΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ

Βιολιά, βιόλες, βιολοντσέλλα, κοντραμπάσσα, μανδολίνα, κιθάρες, ὅλα τὰ εἴδη τῶν πνευστῶν ὀργάνων, ἐξαρτήματα παντὸς εἴδους, μπάντα φιλαρμονικῶν, ρόλοι πιανόλας, χρονόμετρα κλπ.

ΤΜΗΜΑ ΕΚΔΟΤΙΚΟΝ:

Ἀναλαμβάνει τὴν ἔκδοσιν μουσικῶν τεμαχίων καὶ ἔχει ἐκδόσεις ἔργων διαφόρων μουσουργῶν.

ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΣΚΕΥΩΝ ΚΑΙ ΧΟΡΔΙΣΜΑΤΩΝ:

Χορδίζονται, λουστράρονται καὶ ἐπισκευάζονται παντὸς εἴδους πιάνα, πιανόλες καὶ μουσικὰ ὄργανα ἀπὸ ἀρίστους τεχνίτας.

"ΒΟΤΡΥΣ,,

ΕΛΛΗΝ. ΕΤΙΡΙΟΙΝΩΝ & ΟΙΝΟΠΝΕΥΜΤΩΝ

ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΕΤΑΙΡΙΑ

Κεφάλ. Μετοχικὸν καὶ Ἀποθεματικὸν

Δραχ. 57.500.000

Τὴν 31 Δεκεμβρίου 1926

ΚΕΝΤΡΙΚΟΝ ΠΡΤΗΡΙΟΝ--Ὁδὸς Ἀθηνᾶς 53

ΟΙΝΟΙ ΧΥΜΑ: Λευκοὶ, ἐρυθροὶ γλυκεῖς, μοσχάτοι.

ΟΙΝΟΙ ΕΙΣ ΦΙΑΛΑΣ: Ἐπιτραπέζιοι, ἐπιδόρπιοι, ὀρεκτικοὶ, τονωτικοί.

ΒΕΡΜΟΥΤ: Ἐκ παλαιοῦ μοσχάτου οἴνου.

ΜΑΥΡΟΔΑΦΝΗ: Ἀπαράμιλλος.

ΠΑΛΑΙΟΝ ΑΠΟΣΤΑΓΜΑ ΟΙΝΟΥ «ΒΟΤΡΥΣ»

ΤΥΠΟΥ ΚΟΝΙΑΚ

ἐφάμιλλον τῶν καλλιτέρων Γαλλικῶν Κονιάκ.

ΠΩΛΟΥΝΤΑΙ

εἰς ὅλα τὰ κέντρα καταναλώσεων.

ΤΡΑΠΕΖΑ ΚΟΣΜΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΕΤΑΙΡΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ

ΚΑΤΑΒΕΒΛΗΜΕΝΟΝ Δρ. 25.500.000

ΑΠΟΘΕΜΑΤΙΚΟΝ » 830.228

ΕΔΡΑ ΕΝ ΒΟΛΩ

ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

FILIALES

ΤΡΑΠΕΖΑ ΛΑΡΙΣΣΗΣ-ΛΑΡΙΣΣΑ

ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΡΙΚΚΑΛΩΝ--ΤΡΙΚΚΑΛΑ

ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΤΑΙ

ΕΙΣ ΟΛΑΣ ΤΑΣ ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ ΤΑΣ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑΣ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ

Ταμιευτήριον μέχρι 100.000 δρ. ἀ 7 ο)ο

Ἐτελεῖ πάσης φύσεως τραπέζης, ἐργασίας

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΙΔΡΥΘΕΙΣΑ ΤΩ 1841

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΕΤΟΧΙΚΟΝ ΑΠΟΘΕΜΑΤΙΚΟΝ ΔΡ. 330.000.000

ΕΔΡΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΑΙ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ:

Ἀποκλειστικὸν προνόμιον ἐκδόσεως τραπεζιτικῶν γραμματίων.—Ἔκδοσις τοκυφόρων ὁμολογιῶν. — Καταθέσεις ἐν ὄψει ἁπλαῖ καὶ εἰς ἀνοικτὸν λογαριασμόν.—Καταθέσεις διαρκεῖς καὶ ἐπὶ προθεσμίᾳ.—Καταθέσεις Ταμιευτηρίου.—Προεξοφλήσεις.—Δάνεια καὶ ἀνοικτοὶ λογαριασμοὶ ἐπὶ ὑποθήκῃ.—Δάνεια καὶ ἀνοικτοὶ λογαριασμοὶ ἐπὶ ἐνεχύρῳ ἑλληνικῶν τίτλων.—Δάνεια καὶ ἀνοικτοὶ λογαριασμοὶ ἐπ' ἐνεχύρῳ πολυτίμων μετάλλων.—Δάνεια ἐπ' ἐνεχύρῳ ἐμπορευμάτων καὶ ἐνεχυρογράφων.—Πιστώσεις ἔναντι φορτωτικῶν. — Δάνεια πρὸς Δήμους, λιμένας καὶ ἕτερα νομικὰ πρόσωπα.—Συμμετοχὴ εἰς ἀνωνύμους Ἑλληνικὰς Ἑταιρείας.—Χορηγήσεις εἰς γεωργοκτηματίας καὶ συνεταιρισμούς.—Δάνεια πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν Δημόσιον. Ὑπηρεσία Ἐθν. Δανείων. — Ὑπηρεσία ἐντόκων Γραμματίων Ἐθν. Ἀμύνης.—Προμήθειαι διὰ λ)σμὸν τοῦ Δημοσίου.—Ἀγορὰ καὶ πώλησις διαφόρων εἰδῶν διὰ λ)σμὸν τοῦ Δημοσίου.—Εἴσπραξις δημοσίων προσόδων καὶ πληρωμὴ δημοσίων δαπανῶν. - Ὑπηρεσία Δανείων καὶ Μετοχῶν διαφόρων Ἑταιρειῶν.—Ἀγορὰ καὶ πώλησις ἐξωτερικοῦ συναλ)ματος, χρυσῶν νομισμάτων καὶ ξένων τραπεζιτικῶν γραμματίων.—Ἔκδοσις καὶ πληρωμὴ τῶν πιστωτικῶν ἐπιταγῶν, ἐπιστολῶν καὶ ἐντολῶν πληρωμῆς.—Ἐκτέλεσις ἐντολῶν Χρηματιστηρίου.—Εἴσπραξις Ἀξιῶν. — Φύλαξις τίτλων, αὐτουσίου χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ ἄλλων πολυτίμων ἀντικειμένων. Φύλαξις κιβωτίων ἀδήλου περιεχομένου.—Ἐνοικίασις Χρηματοκιβωτίων.

COGNAC S.E.&A. METAXA
LE PIRÉE-GRÈCE
KONIAK - ΜΕΤΑΞΑ

ΚΟΝΙΑΚ

Σ.Η.Α. ΜΕΤΑΞΑ

Ὁδὸς Ἀριστείδου 7

ΠΛΑΤΕΙΑ

ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ

ΠΕΙΡΑΙΒΥΣ

ΛΑΪΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ

ΚΑΤΑΘΕΣΕΙΣ ΕΝ ΓΕΝΕΙ

ΜΕ ΤΟΥΣ ΚΑΛΛΙΤΕΡΟΥΣ ΟΡΟΥΣ

ΤΑΜΙΕΥΤΗΡΙΟΝ

ΜΕΧΡΙ ΔΡΑΧ. 100.000

ΚΑΙ ΜΕ ΤΟΚΟΝ 5 ο)ο

Α.Ε. ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΧΕΙΟΥ

Ὁδὸς Παπαρρηγοπούλου 9

Ἑκάστη κλήρωσις τοῦ Μεγάλου Λαχείου εἶναι αὐτοτελὴς 5.250 λαχνοὶ κερδίζουν εἰς ἑκάστην κλήρωσιν δρχ. 5.500.000.

ΠΙΝΑΞ ΚΕΡΔΩΝ

Κλῆροι	1	2.000.000	πρὸς	Δραχ.	2.000.000
»	1	400.000	»	»	400.000
»	1	250.000	»	»	20.000
»	1	200.000	»	»	200.000
»	1	100.000	»	»	100.000
»	1	50.000	»	»	50.000
»	1	20.000	»	»	20.000
»	1	15.000	»	»	15.000
»	1	10.000	»	»	10.000
»	1	9.000	»	»	9.000
»	1	8.000	»	»	8.000
»	1	7.000	»	»	7.000
»	1	6.000	»	»	.000
»	2	5.000	»	»	10.000
»	10	4.000	»	»	40.000
»	25	3.000	»	»	75.000
»	100	2.000	»	»	200.000
»	100	1.000	»	»	100.000
	250				3.500.000
	5000	400			2.000.000
	5250				5,500.000

Ἀριθμὸς τις κερδίζων εἰς μίαν κλήρωσιν ὡς ἐκ τοῦ συστήματος τῆς διανομῆς τῶν κερδῶν πλείονα τοῦ ἑνὸς κέρδη, λαμβάνει πάντα τὰ κέρδη ταῦτα.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΚΛΗΡΩΣΙΣ 23 ΑΠΡΙΛΙΟΥ

Ἕκαστον Γραμμάτιον διαιρεῖται εἰς 4 τμήματα πωλούμενα ἀντὶ 50 δρχ. καὶ παρέχοντα δικαίωμα εἰς τὸ τέταρτον τῶν ὡς ἄνω κερδῶν.

ΠΙΣΤΩΤΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Ἔτος ἱδρύσεως 1926
Κεφάλαιον Δραχ. 10.000.000
ΚΕΝΤΡΙΚΟΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ
Ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου 55 Τηλ.12-69
ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ
Ἐν Πειραιεῖ Μακρᾶς Στοᾶς 39 » 2.93
Πρακτορεῖα: Ἐν Χαλανδρίῳ & Μαραθῶνι

ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΔΙΟΙΚ. ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ: ΚΩΝ. Η. ΠΟΛΥΓΕΝΗΣ
ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ: ΕΥΣΤ. ΨΗΜΕΝΟΣ
ΓΕΝΙΚΟΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΔΙΟΝ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ

ΤΑΜΙΕΥΤΗΡΙΟΝ 50.000 - 100.000
ἀφορολόγητον μὲ τοὺς καλυτέρους τόκους.
ΕΙΔΙΚΟΝ ΤΑΜΙΕΥΤΗΡΙΟΝ:
πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ μικροῦ κεφαλαίου
μέχρι δραχ. 25.000 8 ο)ο.

ΤΑΧΙΣΤΗ ΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΙΣ
ΤΩΝ ΠΕΛΑΤΩΝ

BROUSWICK

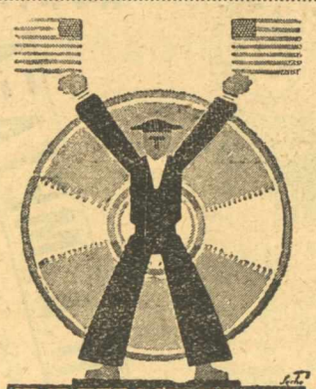

BRUNSWICK
The best American Dance Record

ΓΡΑΜΜΟΦΩΝΑ
Τὰ πρῶτα μεταξὺ τῶν πρώτων
ΔΙΣΚΟΙ
Οἱ καλλίτεροι Ἀμερικανικοὶ Δίσκοι.
Γεν. Ἀντιπρόσωπος Α. ΚΟΚΟΛΗΣ Βουλῆς 9
Διὰ τὴν Μακεδονίαν καὶ Θρᾴκην
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: Κ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ Ἁγ. Μηνᾶ 13

ΕΛΑΣΤΙΚΑ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΩΝ
STEPNEY TYPES LTD
WALTHAMSTOW LONDON
Ἀποθήκη
ΛΟΥΚΙΑΝΟΥ 21

Γλικὸν Ντεκωβὶλ-Βαγονέτα
Μπετονιέραι - Θραυστῆρες
Ἐκσκαφεῖς-Ἀναβατῆρες
Πτύα ἀτμοκίνητα.
Les fils de Jules Weitz
Constructeurs Lyon.

ΓΕΝΙΚΟΣ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΣ ΕΛΛΑΔΟΣ:
ΠΑΥΛΟΣ Δ. ΠΕΤΡΟΚΟΚΚΙΝΟΣ
23 ΤΙΜΟΛΕΟΝΤΟΣ
= ΑΘΗΝΑΙ =

ΤΡΑΠΕΖΑ ΧΙΟΥ
ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΕΤΑΙΡΙΑ
ΕΔΡΑ: ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΑΡΙΣΤΕΙΔΟΥ 4

ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ 1919

Ἐκτέλεσις πάσης τραπεζιτικῆς ἐργασίας
ΚΑΤΑΘΕΣΕΙΣ ΕΝ ΟΨΕΙ
εἰς δραχμὰς καὶ ξένα νομίσματα
πρὸς 5 ο)ο ἐτησίως

ΤΑΜΙΕΥΤΗΡΙΟΝ
ΜΕΧΡΙ ΔΡΧ. 75.000
πρὸς 6 ο)ο ἐτησίως
ἀπηλλαγμένον φόρου

Τελεία ἐγκατάστασις
ΘΗΣΑΥΡΟΦΥΛΑΚΙΟΥ
ΘΥΡΙΔΕΣ ΠΡΟΣ ΕΝΟΙΚΙΑΣΙΝ
ἀπὸ δραχ. 150 ἐτησίως καὶ ἄνω
ΑΝΟΙΚΤΟΝ 8.30-1 ΚΑΙ 3-7.30Μ. Μ.

ΕΧΕΤΕ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΝ ΚΕΡΔΟΣ 30 ο)ο ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΙΜΗΝ ΚΑΙ ΔΙΑΡΚΕΙΑΝ, ΑΝ ΠΡΙΝ ΑΓΟΡΑΣΕΤΕ ΥΠΟΔΗΜΑΤΑ ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ ΤΑ ΠΡΑΤΗΡΙΑ ΤΗΣ ΥΠΟΔΗΜΑΤΟΠΟΙΪΑΣ

ΤΙΤΑΝ

ΑΘΗΝΑΙ—Αἰόλου 198 ΠΕΙΡΑΙΕΥΣ—Ἀκτὴ Μιαούλη
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ—Βενιζέλου 19 ΠΑΤΡΑΙ Ἁγίου Νικολάου 31
ΑΙΓΙΟΝ - ΑΓΡΙΝΙΟΝ - ΜΙΤΥΛΗΝΗΝ - ΧΙΟΝ - ΗΡΑΚΛΕΙΟΝ
ΡΕΘΥΜΝΟΝ - ΝΑΥΠΛΙΟΝ - ΤΡΙΠΟΛΙΝ - ΙΘΑΚΗΝ κλπ.

ΘΕΡΑΠΕΙΑ ΟΥΛΙΤΙΔΟΣ

Η ΟΥΛΙΤΙΣ, Πυώδης οὐλίτης στοματίτης ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ παθήσεις τῶν οὔλων καὶ τῶν ὀδόντων θεραπεύονται ἀσφαλῶς διὰ τοῦ SANOGYLE τοῦ ἐν Παρισίοις ἐνστιτούτου "LA BIOTHERAPIE,,. Εἶναι ἡ μόνη ἐπιστημονικὴ ὀδοντόπαστα ποὺ καθαρίζει τοὺς ὀδόντας καὶ προλαμβάνει τὰς παθήσεις τῶν οὔλων.

ΠΩΛΕΙΤΑΙ ΕΙΣ ΟΛΑ ΤΑ ΦΑΡΜΑΚΕΙΑ Δείγματα δωρεὰν ζητήσατε παρὰ τοῖς κ.κ. ΚΑΤΑΠΟΔΗ & ΤΡΙΦΥΛΛΗ Μακρᾶς Στοᾶς 47—Πειραιᾶ

"Η ΑΝΑΤΟΛΗ,,
ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΕΔΡΑ: ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ - ΣΤΑΔΙΟΥ 14
ΑΡΙΘ. ΤΗΛΕΦ. 4-62

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΚΑΙ ΑΠΟΘΕΜΑΤΙΚΑ 45.000.000
ΗΣΦΑΛΙΣΜΕΝΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΚΕΦΑΛΟΠΟΙΗΣΕΩΣ 400.000.000

ΚΑΤΑΒΛΗΘΕΝΤΑ ΠΟΣΑ ΛΟΓΩ ΘΑΝΑΤΟΥ ΚΑΙ ΛΗΞΕΩΣ ΣΥΜΒΟΛΑΙΩΝ ΔΡ. 13.000.000

ΑΣΦΑΛΕΙΑΙ
ΖΩΗΣ
ΚΕΦΑΛΟΠΟΙΗΣΕΩΣ
ΕΡΓΑΤΙΚΩΝ ΑΤΥΧΗΜΑΤΩΝ
ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΩΝ
ΠΛΗΡΩΜΑΤΩΝ ΑΤΜΟΠΛΟΙΩΝ

'VITAGON SANITAS,

ΙΔΕΩΔΕΣ ΤΟΝΩΤΙΚΟΝ ΦΑΡΜΑΚΟΝ
ΚΑΙ ΕΞΟΧΟΝ ΑΝΑΨΥΚΤΙΚΟΝ

"DENTOLINE SANITAS,,

Ὀδοντόπαστα ἰδεώδης, λευκαίνουσα τοὺς ὀδόντας καὶ στερεοποιοῦσα τὰ οὖλα.
Ἐξόχως ἀντισηπτικὴ καὶ ἀρωματική, ἀπολύτως ἀβλαβὴς καὶ γεύσεως εὐχαρίστου.

ΠΩΛΟΥΝΤΑΙ ΕΙΣ ΟΛΑ ΤΑ ΦΑΡΜΑΚΕΙΑ
ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ:
ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΝ ΕΤΑΙΡΙΑΝ ΣΑΝΙΤΑΣ
ΛΕΩΦΟΡΟΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ 24
ΑΘΗΝΑΣ

"ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ,,

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΒΓΑΙΝΟΥΝ ΤΗΝ 1η ΚΑΙ ΣΤΙΣ 16 ΚΑΘΕ ΜΗΝΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΑΙ: **ΚΩΣΤΗΣ ΜΠΑΣΤΙΑΣ**
ΒΑΣ. ΜΑΛΑΤΑΚΗΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ: *Ἐσωτερικοῦ ἐτησία προπληρωτέα Δρχ. 120*
Ἐξωτερικοῦ φρ. Ἑλβετικὰ 15 ἢ £ 0,12,0 ἢ $ 3.

Τὰ «Ἑλληνικὰ Γράμματα» δημοσιεύουν τὰ ἐκλεκτότερα πρωτότυπα λογοτεχνικὰ ἔργα καὶ τὶς σοβαρώτερες μελέτες.

Σὲ κάθε φύλλο τοῦ «Δεκαπενθημέρου» ἀφιερώνονται πολλὲς σελίδες γιὰ τὴν παρακολούθηση τῆς σύγχρονης πνευματικῆς ζωῆς τοῦ τόπου μας ἀπὸ εἰδικοὺς γιὰ τὸν κάθε κλάδο συνεργάτες. Τὸ «ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ» τῶν «Ἑλληνικῶν Γραμμάτων» εἶναι τὸ καθρέφτισμα τῆς Ἑλληνικῆς πνευματικῆς ζωῆς.

ΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ ΤΟΥ «ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΥ» ΚΑΙ ΟΙ ΚΛΑΔΟΙ ΤΟΥΣ:

Στοχασμοὶ παράταιροι, (Χρονογράφημα τοῦ κ. Πέτρου Χάρη).— ***Λόγια καὶ πράγματα,*** (Σχολιάζονται τὰ γεγονότα τοῦ Δεκαπενθημέρου ἀπὸ τὴ Διεύθυνση καὶ εἰδικοὺς συνεργάτες.— ***ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΟΙ ΤΕΧΝΕΣ: Γύρω ἀπὸ τὰ βιβλία,*** Β. Ρώτας).— ***Τὸ Θέατρο,*** (Π. Χάρης).— ***Ἡ Μουσική,*** (Κ. Ι. Σφακιανάκης).—***Βιοτεχνία,*** (Ἀγγελικὴ Χατζημιχάλη).— ***Οἱ ὁμιλίες,*** (Διάφοροι εἰδικοί).— ***Η ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΖΩΗ: Φιλοσοφία,*** (Κ. Θ. Δημαρᾶς).— ***Κοινωνιολογικὰ ζητήματα,*** (Κ. Παπαλεξάνδρου).— ***Φιλολογικὰ καὶ ἱστορικά,*** (Στ. Π. Κυριακίδης, Καθηγητὴς Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης).— ***Ἀρχαιολογικά,*** (Κ. Ρωμαῖος, ἔφορος ἀρχαιοτήτων).— ***Ἱστορία τῆς τέχνης,*** (Δ. Εὐαγγελίδης, ἔφορος ἀρχαιοτήτων).— ***Παιδαγωγικά,*** (Μ. Παπαμαῦρος, ὑποδιευθυντὴς ἄλλοτε τοῦ Μαρασλείου Διδασκαλείου).— ***Λαογραφικά,*** (Χ. Σακελλαριάδης, ταξινόμος Λαογραφικοῦ Ἀρχείου).— ***Ἰατρικὰ σημειώματα,*** (Α. Σταματελάκης, γιατρὸς μικροβιολόγος).— ***Ἡ Σένη Πνευματικὴ ζωή.*** (Διάφοροι).— ***ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ,*** (Κ. Μπαστιᾶς).— ***Τὸ Οἰκονομικὸ Δελτίο,*** (Τραπεζιτικός).— ***Βιβλιογραφικὸ δελτίο.***

ΤΥΠΟΙΣ "ΑΝΑΤΟΛΗΣ,, ΕΛΘΥΛΑΡΑΟΥ ΑΩ 3